

OMIN JALOIN – MENETELMÄN JA SIINÄ KÄYTETTÄVIEN KIRJALLISTEN
TEHTÄVIEN KEHITTÄMINEN LOHJAN KAUPUNGIN ERITYISNUORISO-
TYÖSSÄ

Kati Blomqvist

Opinnäytetyö, syksy 2010

Diak etelä, Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Päihteet ja syrjäytyminen suuntautumis-
vaihtoehto

Sosionomi (YAMK)

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyössäni raportoin toimintatutkimuksena toteutetun Omin Jaloin – menetelmän, sekä siinä käytettävien kirjallisten tehtävien kehittämisen. Kehittämistyön tarkoitus oli tarkastella asiakas tapaamisissa käytettävät tehtävät ja kehittää niitä vastaamaan paremmin tarkoitustaan suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden kartoittamiseen 12-17-vuotiaiden nuorten elämästä.

Kirjalliset tehtävät tarkasteltiin Marraskuun 2008 – Toukokuun 2009 välisenä ajanjaksona. Kehittämispäiviä oli kaikkiaan seitsemän. Kehittämistyöhön osallistuivat omassa asiakastyössä Omin Jaloin – tehtäviä käyttävä työryhmä Kati Blomqvist, Mia Salminen, Tuomas Hiltunen ja Maikki Arola.

Työni aineistoa ovat kehittämispäivien muistiot ja jokaisen ryhmän jäsenen kehittämistyön tueksi laatimat swot analyysit menetelmästä yleensä, sekä jokaisesta kehitettävästä tehtävästä erikseen. Aineiston teemoitteluun perustuen olen jakanut kehittämistyön tulokset seuraavien otsikoiden alle 1. Omin Jaloin – menetelmä ja siinä käytettävät tehtävät kartoituksen välineenä yleisesti. 2. Muutokset, jotta suojaavia ja riskitekijöitä voitaisi paremmin havaita. 3. Ristiin peilaamisen timantti avuksi riskien ja voimavarojen kartoitukseen. 4. Omin Jaloin-menetelmä nuoren valtaistumisen näkökulmasta. 5. Vanhemmuuden tukeminen 6. Työntekijän ammatillisuus ja jaksaminen

Opinnäytetyön tuloksena on valmis kirjallisten tehtävien kokonaisuus käytettäväksi asiakastyön välineenä kartoitettaessa suojaavia tekijöitä ja riskitekijöitä 13-17-vuotiaiden nuorten elämästä. Kehittämistyön odottamaton tulos oli havainto, että tarkasteltaessa kaikkien osa-alueiden tehtävät vielä suhteessa toisiinsa, on mahdollista havaita tekijöitä, joita yksittäin tarkasteltuna ei olisi ollut mahdollista havaita. Tästä olemme alkaneet käyttää termiä ristiin peilaamisen timantti.

Omin Jaloin – menetelmän kehittäminen kokonaisuutena on kulkenut tämän opinnäytetyöprosessin rinnalla. Kokonaisuutta on kehitetty ja kehitetään edelleen hankkeessa, joka on osa kansallista sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisohjelmaa (KASTE), kuului Etelä – Suomen Lapsen ääni kehittämisohjelmaan. Opinnäytetyöprosessissa kehitetyllä tehtäväkokonaisuudella on ollut merkittävä rooli koko menetelmää koskevassa kehittämisessä. Tehtäväkokonaisuus, sekä niihin liittyvä ohjeistus on työstetty Omin Jaloin – työssä käytettäväksi työkirjaksi. Työkirjan käyttämisestä ehkäisevässä työssä riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden kartoittamiseksi on tuotettu koulutus, jonka avulla Omin jaloin – tehtäviä on mahdollisuus hyödyntää laaja-alaisesti nuorten suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden kartoittamisessa.

Avainsanat: Nuoret, ehkäisevä työ, suojaavat tekijät, riskitekijät, valtaistaminen.

ABSTRACT

My thesis is a report of the On My Own Feet method implemented as activity research, and developing the written tasks to be used in the method. The goal of the developing work was to examine the tasks to be used during customer meetings and to make them better suited to mapping out protective factors and risk factors in the lives of 12-17-year-old youth.

The written tasks were inspected in a period between November 2008 and May 2009. There were a total of seven developing days. The working group using the On My Own Feet tasks in their customer work participated in the developing work; they were Kati Blomqvist, Mia Salminen, Tuomas Hiltunen and Maikki Arola.

The material I worked on consisted of the memoranda of the developing days and SWOT analyses of the method in general and of the task to be developed separately, made by each member of the group to support the development work. Based on the themes of the material I have divided the results of the development work under these titles: 1. On My Own Feet method and tasks used in it as tools in mapping. 2. Changes made to better detect protecting factors and risk factors. 3. Cross-mirroring diamond as aid in mapping risks and resources. 4. On My Own Feet method from the perspective of empowering the young person. 5. Supporting parenting 6. Professionalism and wellbeing of the employee

The result of the thesis is a ready selection of written tasks to be used as a tool in the work with the customers in mapping out protective and risk factors in the lives of 13-17-year-old young persons. An unexpected result of the developing work was that when the tasks of various sections were examined in relation to each other, it was possible to detect factors, which would have gone unnoticed if examined individually. This phenomenon we are calling cross-mirroring diamond.

Developing the On My Own Feet method as a whole has occurred alongside the process of writing this thesis. The method is being developed in a project, which is part of the National Development Programme for Social Welfare and Health Care (KASTE), and it belongs to the Child's Voice developing programme of Southern Finland. The entity of tasks developed in the thesis process has had a significant role in developing the whole method. The entity of tasks and the instructions for them have been elaborated to form a workbook to be used in the On My Own Feet work. Training has been produced for the use of the workbook in preventive work when mapping out risk factors and protective factors; this helps the use of On My Own Feet tasks extensively in mapping out the protective and risk factors of young persons.

Keywords: Young persons, preventive work, protective factors, risk factors, empowering.

Olen kaunis

*Hei älä tuu selittää mulle
kuuntele tää juttu
tää menee näin*

*Hei ei oo totta
että olen tyhmä
koska en pärjää koulussa
mä en jaksa kuunnella
enkä viitsi lukea
ajatukset on muualla
silti en oo tyhmä
tajuutsä maailma*

*Eikä oo totta että olen tuhma
koska lakia joskus uhmaan
mä olen eri mieltä
enkä voi aina sietää
mitä kaikki multa kieltää
mut silti en oo tuhma
tajuutsä maailmaa*

*Olen kaunis
olen rohkea
olen vapaa
syntynyt voittamaan*

*Miksei kukaan voi ymmärtää
että joskus nuoruus tekee kipeää
miksei kukaan voi hyväksyä
että mäkin saatan jotain ymmärtää*

*ei oo totta että olen ruma
koska mulla ei ole varaa pukeutua
niinkuin rikkaiden kakarat
jotka mulle nauravat
vaatteitani pilkkaavat
mut silti en oo ruma
tajuutsä maailma*

*Eikä oo totta että en oo mitään
koska en ole paras missään
mut elämäni on mun
eikä kenenkään muun
enkä anna sitä muiden haltuun
olen mitä vaan
tajuutsä maailma*

*Olen kaunis
olen rohkea
olen vapaa
syntynyt voittamaan*

*Miksei kukaan voi ymmärtää
että joskus nuoruus tekee kipeää
miksei kukaan voi hyväksyä
että mäkin saatan jotain ymmärtää*

*Olen kaunis
olen rohkea
olen vapaa
syntynyt voittamaan*

*Olet kaunis
olet rohkea
olet vapaa
syntynyt voittamaan*

*Me olemme kauniita
olemme rohkeita
olemme vapaita
syntyneet voittamaan
olet kaunis*

Pelle Miljoona Oy

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	7
2	KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA	10
2.1	Erityisnuorisotyön paikalliset vahvuudet ehkäisevän lastensuojelun toteuttajana	12
2.2	Varhaisen puuttumisen menetelmien hyödyntäminen Omin Jaloin -menetelmässä	13
2.3	Tulevaisuuden muistelu –tekniikan soveltaminen Omin Jaloin -menetelmässä	15
3	KEHITTÄMISHANKKEEN TARKOITUS JA TAVOITE	18
3.1	Metodisena valintana toimintatutkimus	18
3.2	Aineiston kerääminen ja käsittely	20
4	NUORTEN SYRJÄYTYMINEN	25
4.1	Osallistamalla elämänhallintaa	25
4.2	Syrjäytymisen tulkintaa yksilön näkökulmasta	27
5	NUORTEN HYVINVOINTIRISKIT OMIN JALLOIN –MENETELMÄN NÄKÖKULMASTA	30
5.1	Perheen merkitys nuoren syrjäytymisessä	30
5.2	Taloudellisten tekijöiden vaikutukset syrjäytymiseen	32
5.3	Sosiaalisten verkostojen merkitys nuorten syrjäytymisessä	33
5.4	Päihteet syrjäytymistä edesauttavana tekijänä	35
5.5	Rikokset syrjäytymisen riskitekijänä	37
5.6	Syrjäytymisriskit terveyden näkökulmasta	39
6	RISKITEKIJÄT JA SUOJAAVAT TEKIJÄT NUOREN ELÄMÄSSÄ	42
7	NUORTEN VALTAISTUMINEN	45

8	OMIN JALLOIN –MENETELMÄ JA SIINÄ KÄYTETTÄVÄT TEHTÄVÄT KARTOITUKSEN VÄLINEENÄ YLEISESTI	47
8.1	Tehtävien vahvuudet suojaavia ja riskitekijöitä kartoitettaessa ..	48
8.2	kartoituksen kannalta tehtävissä havaittuja heikkouksia	52
9	MUUTOKSET MENETELMÄÄN JA TEHTÄVIIN SUOJAAVIEN JA RISKITEKIJÖIDEN HAVAITSEMISEN EDISTÄMISEKSI	55
10	RISTIIN PEILAAMISEN TIMANTTI AVUKSI RISKIEN JA VOIMAVAROJEN KARTOITUKSEEN	60
11	OMIN JALLOIN –MENETELMÄ NUOREN VALTAISTUMISEN NÄKÖKULMASTA	62
12	VANHEMMUUDEN TUKEMINEN	66
13	TYÖNTEKIJÄN AMMATILLISUUS JA JAKSAMINEN	70
14	KEHITTÄMISTYÖN VAIKUTUKSIA KÄYTÄNTÖÖN	75
15	POHDINTAA	79

LIITE 1: Omin jaloin –menetelmän asiakastyössä käytettävä tehtäväsarja 87

1 JOHDANTO

Kehittämisen kohteena olivat vuonna 2007 laaditut erityisnuorisotyön Omin Jaloin -menetelmään liittyvät asiakastyön sisältöä raamittaneet tehtävät. Kehittämispäiviä oli seitsemän. Kirjallisten tehtävien kehittämistyön apuna käytettiin SWOT -lomaketta. Ensimmäinen kehittämispäivä koski menetelmää kokonaisuutena, minkä jälkeen työstettiin nuorten tapaamisten yhteydessä käytettävät kirjalliset tehtävät. Pääsääntöisesti yhden kehittämispäivän aikana käsiteltiin yhtä tehtävää. Pääteiden käyttöä kartoittavassa tehtävässä on käytössä Marjatta Pirskasen nuorten päihdemittari (ADSUME). Sen muuttamiseen meillä ei ollut tarvetta eikä edes oikeuksia, joten samana päivänä käsiteltiin terveystehtävä.

Kehittämistyössä itselläni oli kahdenlainen rooli. Tämän opinnäytetyön tekijänä olin kehittämispäivien yhteydessä vetäjän ja kirjaajan roolissa sekä yhtenä työtä toteuttavan ja kehittävän työryhmän jäsenenä. Omin Jaloin -menetelmää toteutetaan ja kehittävään työryhmään kuuluivat lisäksi Mia Salminen, Tuomas Hiltunen ja Maikki Arola.

Tehtävien kehittämisen yhteydessä kirjattiin erittäin paljon tapoja, vihjeitä ja ohjeita, joiden avulla niin nuorelle suunnattuja kirjallisia tehtäviä kuin itse Omin jaloin -tapaamisia on käytännössä hyvä toteuttaa. Ohjeistus ja kirjalliset tehtävät on koottu erilliseen Omin Jaloin -työkirjaan. Työkirjaa on työstetty tämän opinnäytetyön rinnalla neljän hengen työryhmässä, jonka jäsenet ovat Kati Blomqvist, Mia Salminen, Maikki Arola ja Aura Tarjanne.

Osittain päällekkäin tehtävien kehittämisen kanssa alkoi koko Omin Jaloin -menetelmän kehittäminen, kun se hyväksyttiin tammikuussa 2009 KASTE -ohjelmaan yhtenä osana Lapsen ääni -hanketta. Tänä aikana Omin Jaloin -menetelmää toteutetaan Lohjalla pilottihankkeena ja sen pohjalta tuotetaan koulutusmateriaali. menetelmää tarjotaan ensin muihin Lapsen ääni - hankkeessa mukana oleviin kuntiin. Tämän jälkeen koulutusta on tarkoitus tarjota valtakunnallisesti nuorten kanssa asiakastyötä tekeville.

Omin Jaloin -menetelmä on kaksijakoinen. Se pitää sisällään Lohjalla toteutettavan ehkäisevän lastensuojelun mallin sekä nuoren elämästä suojaavia ja riskitekijöitä kartoittavan työkirjan. Ehkäisevän lastensuojelun työmuotona kartoitukseen ohjautuu varhaisen tuen ja puuttumisen näkökulmasta nuoria, joista on tehty lastensuojeluilmoitus mutta joista sosiaalityöntekijä on arvioinut, että lapsi ja perhekohtaisen lastensuojelun kriteerit eivät täyty. Tapaamisiin voi ohjautua myös jonkun muu viranomaisen, huoltajan tai nuoren oman huolen perusteella.

Olen hahmotellut seuraavalla sivulla esitettävään kuvaan aikajanaa Omin jaloin -menetelmän kehittämisen vaiheista. Keskellä oleva aikajana on ajanjakso, jonka aikana Lohjan erityisnuorisotyössä asiakastyötä on toteutettu Omin Jaloin -menetelmällä. Aikajanan yläpuolella kulkee tätä opinnäytetyötä koskeva prosessi, alapuolelle olen havainnollistanut koko menetelmää koskevaa kehittämisprosessia. Kuvan jälkeen kappaleessa ”Kehittämishankkeen tausta”, kerroon enemmän Omin Jaloin -menetelmästä kokonaisuutena.

Omin Jaloin – menetelmän kehittämisen vaiheet

Menetelmän kehittäminen

kokonaisuutena

Omin jaloin – menetelmän kehittäminen alkaa koskien 3 lohjalaista nuorta. Ensimmäinen versio menetelmässä käytettävistä kirjallisista tehtävistä.

Ensimmäiset nuoret Lastensuojelun sosiaalityön ohjaamana.

Menetelmän valmisteleminen hankkeeksi, rahoituskanavien selvittäminen.

Menetelmän ehdottaminen osaksi hanketta, jonka rahoitus Kaste ohjelmasta.

Omin jaloin – menetelmän kehittäminen ja pilotointi osaksi Lapsen ääni kehittämisohjelmaa.

Työkirjan kokoaminen ja siihen liittyvän koulutuksen kehittäminen alkaa.

Esittely Sos alan asiantuntijapäivät ja Allianssi risteily. Koekoulutusryhmät LOST alue ja Salo.

Työkirja painettu, koulutuspaketti valmis. Menetelmän koulutukset Mikkeli, Jyväskylä ja 4 koulutuskokonaisuutta Lohjalla.

Opinnäytetyöprosessi

2007	Kevät	Opinnot alkavat, OT:n aiheeksi kirjallisten tehtävien kehittäminen tarkoituksen mukaisemmiksi.
2007	Syky	2 Kehittämispäivää, ja niiden puhtaaksi kirjoittamista.
2008	Kevät	5 kehittämispäivää ja niiden puhtaaksi kirjoittamista.
2008	Syky	Puhtaaksi kirjoittaminen loppuun, aineiston analysointi ja teemoittelu, kirjallisuuteen perehtyminen.
2009	Kevät	Kirjallisuuteen perehtyminen, Kehittämistyön raportoiminen, opinnäytetyön kirjoittaminen.
2009	Syky	Opinnäytetyön lopullisen version valmistuminen.
2010	Kevät	
2010	Syky	

Erittäin nuorisotyön asiakastyöitä toteutetaan Omin Jaloin menetelmällä

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA

Omin Jaloin -menetelmän ensimmäinen versio laadittiin vuonna 2007. Tuolloin alueellisen nuorisotyön ohjaamana kolme usealla elämän osa-alueella oireilevaa nuorta ohjautui erityisnuorisotyöhön allekirjoittaneen ja Mia Salmisen asiakkaiksi. Syntyi tarve kartoittaa heidän elämäänsä useammasta näkökulmasta käsin, jotta saisimme kokonaisvaltaisemman käsityksen heidän elämäntilanteestaan. Kartoittamisen avuksi laadittiin kirjallisia tehtäviä, jotka sisälsivät tulevaisuuden visioinnin ja nykyhetken tilanteen yhdeksän eri elämän osa-alueen näkökulmasta: perhe, raha, koulu, kaverit, harrastukset, seurustelu, päihteet, terveys ja rikokset. Työntekijöiden näkökulmasta tehtävillä pyrittiin saamaan selville kunkin nuoren tuen tarpeet. Nuoria ajatellen tavoitteena oli konkretisoida nuorille itselleen sitä, kuinka suuri merkitys omalle tulevaisuudelle saattaa olla yksittäisillä nykyhetken valinnoilla, sekä sitä, mitä korjausliikkeitä heidän olisi hyvä oman tulevaisuutensa edistämiseksi tehdä.

Alkuun työskentely oli tarkoitus tehdä pienryhmämenetelmällä, mutta varsin pian ilmeni ryhmätilanteissa ongelmia. Kyseisistä nuorista kaikki eivät kyenneet tuomaan omana itsenään asioita esiin vaan käyttäytyivät ryhmässä selkeästi jostakin roolista käsin. Lisäksi käsiteltävät aiheet muodostuivat niin henkilökohtaisiksi, että emme halunneet käsitellä niitä ryhmässä. Tehtävät päädyttiin tekemään suurimmaksi osin yksilötapaamisiin perustuen. Kahdenkeskisissä tilanteissa työntekijät kokivat saaneensa nuorten omia ajatuksia nostettua esiin sekä sitä kautta pääsivät keskustelemaan siitä, millaisia riskejä nykyinen käyttäytyminen sisälsi kunkin nuoren oman tulevaisuuden kannalta.

Työmuoto koettiin niin antoisana, että se päätettiin ottaa vakinaisemminkin käyttöön erityisnuorisotyön asiakastyöhön. Menetelmän kehittämiseen vaikuttivat myös nuorisotyöhön kohdistuneet lakimuutokset. Lastensuojelulain uudistus 2008 toi nuorisotyöhön lakisääteisen velvollisuuden tehdä lastensuojeluilmoitus tilanteessa, jossa kokee alaikäisen lapsen tilanteen tarvitsevan lastensuojelun tarpeen kartoittamista. Hallituksen esityksessä uudeksi nuorisolaiksi puhutaan puolestaan etsivästä nuorisotyöstä, jonka tarkoituksena on löytää kunnassa

erityisen tuen tarpeessa olevat nuoret sekä tukea heitä yksilöllisesti heidän tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Etsivän nuorisotyön pariin voi uuden lain myötä myös ohjata nuoria muiden viranomaisten ja huoltajien toimesta. Nuorella itsellään on samoin mahdollisuus hakeutua etsivän nuorisotyön asiakkaaksi.

Tällä hetkellä Omin Jaloin -tapaamisiin ohjataan alle 13–17 -vuotiaita nuoria, joista jollain heidän kanssaan tekemisissä olleella aikuisella on syntynyt huoli. Ohjaus voi tulla viranomaisilta, kuten alueellisesta nuorisotyöstä, etsivästä nuorisotyöstä, nuorisopsykiatrian poliklinikalta, koulukuraattorilta, terveydenhoitajalta tai lastensuojelun sosiaalityöstä. Myös huoltaja tai nuori itse voi toimia aloitteen tekijänä. Menetelmän avulla halutaan varmistaa varhainen tuki ja puuttuminen. Menetelmän avulla nuoren elämää tarkastellaan kokonaisvaltaisesti useammasta lähtökohdasta käsin, sillä erityistä tukea ja ohjausta tarvitsevilla nuorilla on usein riskikäyttäytymistä usealla elämänalueella. Tämä koskee erityisesti rikoksilla tai päihteiden riskikäytöllä oireilevia nuoria.

Nuori tavataan vähintään neljä kertaa. Huoltaja tavataan vähintään kerran. Jokaiselle kerralle on omat ko. teemoihin liittyvät kirjalliset tehtävät. Tapaamisten aikana tarkastellaan nuoren elämää yhdeksän eri näkökulman kautta (perhe, koulu, kaverit, seurustelu, harrastukset ja vapaa-aika, rahan käyttö, rikokset, terveys ja päihteet). Tehtävistä ensimmäisen käydään läpi tulevaisuuden suunnitelma -tehtävä, jossa nuori kuvittelee elämänsä viiden vuoden päähän. Seuraavia tehtäviä peilataan aina ensimmäisellä kerralla tehtyyn tulevaisuuden suunnitelmaan kysymällä nuorelta, mikä kussakin osa-alueessa tukee hänen tulevaisuuden tavoitettaan ja mitä pitäisi tehdä vielä, jotta tavoite toteutuisi. Tehtävien ja niistä käytyjen keskustelujen avulla pyritään saamaan nuori ymmärtämään nykyhetken valintojen vaikutuksia tulevaisuuteen sekä havaitsemaan riskitekijöitä ja suojaavia tekijöitä elämässään. Tapaamisia voidaan tarvittaessa lisätä, mikäli jollain osa-alueella havaitaan erityisiä riskejä. Näin lisäpanostus kohdentuu yksilöllisesti nuoren tarpeen mukaan.

Nuori ja / tai hänen perheensä voidaan tarpeen mukaan ohjata tapaamisten jälkeen myös muiden palveluiden piiriin. Tähän mennessä jatko-ohjauksia on tehty esimerkiksi nuorisopsykiatrian poliklinikalle, nuorten päihdevastaanottoon,

nuorisotoimen päihdetyöntekijälle, koulukuraattorille sekä lastensuojelun sosiaalityöhön.

2.1 Erityisnuorisotyön paikalliset vahvuudet ehkäisevän lastensuojelun toteuttajana.

Lohjalla erityisnuorisotyön työnkuvaan kuuluu kiinteä yhteistyö kolmannen sektorin toimijana etsivää nuorisotyötä ja katupäivystystä toteuttavan Katupalveluyhdistys Kartsa ry:n kanssa. Ostopalvelusopimuksella mahdollistetaan erityisnuorisotyöntekijöiden ja päihdetyöntekijän osallistuminen lähes viikoittain Kartsa-päivystykseen. Yhteistyö mahdollistaa nuorten tapaamisen heidän vapaaajallaan ja ehdoillaan.

Työ, jossa nuori kohdataan hänen omalla maaperällään, asettaa työntekijälle erityisiä vaatimuksia. Turvallisen ja luottamuksellisen kontaktin luominen nuoreen vaatii suurta ammattitaitoa, kun kohtaamiseen ei liity lähtökohtaisesti kontrolli- tai velvoite-elementtejä, vaan se perustuu nuoren vapaaehtoiseen osallistumiseen. Etsivää nuorisotyötä tekevä saattaa olla jopa ainoa turvallinen aikuiskontakti nuoren elämässä. Tällaisessa nonformaalisissa ympäristössä työskenteleminen asettaa nuorisotyön sosiaalisen asiantuntijuuden kentällä asemaan, jota muilla lähiammateilla ei ole. (Hirvonen 2009, 54 - 55.)

Etsivään työhön osallistuminen edistää virallisempien erityisnuorisotyön palveluiden toteutumista erittäin matalan kynnyksen periaatteella. Omin Jaloin -menetelmän yksilötapaamiset erityisnuorisotyön toimitiloissa muodostuvat huomattavasti luontevammiksi tilanteissa, joissa nuori tunnetaan jo etsivän työn kautta. Kokemuksemme mukaan nämä nuoret myös tulevat toimistoon helpommin, kun he jo tietävät tai tuntevat ihmiset, joita ovat tulossa tapaamaan.

Kuten useissa kunnissa myös Lohjalla erityisnuorisotyöntekijät tekevät yhteistyötä mm. lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden, oppilashuollon ja poliisin kanssa. He osallistuvat eri hallintokuntien edustajista koostuviin yhteistyöryhmiin,

kuten aluetyöryhmiin, joissa on edustajia mm. kouluista (oppilashuolto), varhaiskasvatuksesta, seurakunnasta, poliisista ja sosiaalityöstä. Tämä ylisektoroitunut ja monialainen työote muodostaa ikään kuin saippuakuplamallin, jossa eri toimijat ovat kosketuksissa toisiinsa eri yhteyksistä ja jossa olennainen informaatio ei jää saamatta tai menemättä eteenpäin, vaikka kaikki eivät ole suoraan tekemisissä kaikkien kanssa.

Erityisnuorisotyön mukana olo etsivässä nuorisotyössä lisää koko verkoston tietoa lohjalaisten nuorten elämäntavoista ja -tilanteista koskien nuorten vapaa-aikaa, kuten iltoja, viikonloppuja ja koulujen loma-aikoja. Kuten Elna Hirvonen toteaa (2009, 57) nuorisotyön rooli on usein monialaisissa yhteistyöryhmissä tuoda sitä viestiä, joka ei tule ilmi esimerkiksi koulussa eikä välttämättä edes kotona. Etsivää työtä tekevä voi toimia viestin viejänä myös viranomaisilta nuorten tai muiden heidän parissaan toimivien tahojen suuntaan.

2.2 Varhaisen puuttumisen menetelmien hyödyntäminen Omin Jaloin – menetelmässä.

Omin jaloin -menetelmää aloittaessamme osallistuimme Stakesin Varpuhankkeeseen perustuvaan huolen puheeksiotto -koulutukseen. Saimme lisätietoa varhaisen puuttumisen metodeista vieraillessamme Espoossa ja tutustuessamme siellä toimivaan Varpunen-menetelmään. Varhainen puuttuminen määritellään käytännöiksi, jotka perustuvat asiakaslähtöisyyteen ja kumppanuuteen ja joilla edistetään asiakkaiden kunnioittavaa kohtaamista sekä osallisuutta omien asioidensa hoidossa. Varhaiseen puuttumiseen on luotu myös useita erilaisia työvälineitä, joista Omin Jaloin -menetelmässä on hyödynnetty huolen vyöhykkeistöä ja huolen puheeksiottoa.

Asiakastilanteissa pyrimme keskustelussa kunnioittavaan dialogiin. Käytännössä se tarkoittaa keskittymistä kuuntelemaan nuoren puhetta huolellisesti ja tekemään tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Dialogi eroaa perinteisestä keskustelusta sillä, että siinä ei pyritä ensisijaisesti tuomaan omia ajatuksia julki, vaan keskitytään enemmänkin kuuntelemaan toista. Dialogisuuden avulla asia-

kastyössä on mahdollista saavuttaa tietoa, jonka selvittämiseen yksin työntekijänä ei koskaan pystyisi. Dialogisuus eli vuorovaikutteisuus tarkoittaa Omin Jaloin -menetelmässä nuoren kuuntelemista, häneltä kysymistä, asioiden selvittämistä, eleillä ja ilmeillä viestimistä, yhdessä toimimista ja tiedon jakamista. Pyrkimyksenä on ymmärtää ja tukea nuorta ja auttaa häntä löytämään omia voimavaroja. Käyttämällä kirjallisia tehtäviä nuorten omat ajatukset kirjataan muistiin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos i.a.; Vilén, Leppämäki, Ekström 2008,11; 86 - 87.)

Oman subjektiivisen huolen määrittelyn apuvälineenä hyödynnämme huolen harmaat vyöhykkeet -menetelmää. Huolen vyöhykkeitä on neljä. Vyöhykkeiden avulla huolta voidaan tarkastella jatkumona jonka ääripäät ovat, ei huolta tilanne ja suuren huolen tilanne. Ääripäiden väliset rajat ovat joustavia ja kahdella työntekijällä saattaa olla hyvin eriasteinen huoli samasta nuoresta. Subjektiivinen huoli määrittyy tilanteessa olevien omien toimintamahdollisuuksien kautta. Huoli muuttuu sen mukaan, kuinka kukakin kokee omien toimintamahdollisuuksiensa lisääntyvän tai heikkenevän. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos i.a.)

Omin jaloin -työssä vyöhykkeistö on koettu hyvänä apuvälineenä erityisesti tilanteissa, joissa työntekijä tuntee omat voimavarat tai resurssit riittämättömiksi. Muiden palvelujen piiriin ohjaaminen on ollut huolen vyöhykkeiden avulla helppompaa perustella sekä nuorelle, perheelle että ohjattavalle taholle. Vyöhykkeistön avulla työntekijät ovat voineet ilmaista omaa subjektiivista huolta, jota ei voida kiistää. Omasta subjektiivisesta huolesta puhuminen ongelmista puhumisen sijaan on helpottanut kokemustemme mukaan myös mahdollista jatkotyökentelyä erityisesti nuorten kanssa. Monialaisissa kohtaamistilanteissa olemme samoin pyrkineet puhumaan enemmän omasta subjektiivisesta huolesta kuin yhteisesti määritellyistä ongelmista. (Arnkil, Eriksson, & Arnkill 2003, 141–146.)

Omin Jaloin – tapaamisissa heränneen subjektiivisen huolen puheeksioton välineenä olemme hyödyntäneet huolen puheeksiotto lomaketta. Sen avulla työntekijä pystyy jäsentämään omaa huoltaan. Lomake on kolme vaiheinen, ja sitä käytetään sekä ennen puheeksiotto tilanteeseen menemistä, että sen jälkeen. Lomakkeeseen kirjataan sekä asiakkaan, että työntekijän huoleen liittyvät tuki-

mahdollisuudet. Tämän jälkeen kirjataan missä ja miten huoli otetaan puheeksi, sekä se, mitä työntekijä ennakoi puheeksiotosta seuraavan. Tapaamisen jälkeen kirjataan miten puheeksioton toteuttamisen liittyvät asiat kuten tunnelmat ennen tilannetta ja sen jälkeen, asiakkaan reagointi, tapahtuiko jotain yllättävää, sekä kuinka työntekijä aikoo tilanteesta jatkaa. (Arnkil ym. 2003, 242–246.)

Huolen puheeksiotto -lomakkeen avulla olemme saaneet vahvistusta sille, että oma subjektiivinen huoli on tuotava esiin. Tätä on tukenut erityisesti itselle esitetty kysymys siitä, millaiseksi näkee nuoren tulevaisuuden muodostuvan, mikäli mitään ei tehdä. Tilanteessa toimimista on helpottanut puolestaan kysymys siitä, mitä juuri minä tai muut ammattien edustajat voimme tilanteessa tehdä, jotta pahin mahdollinen ennuste ei toteutuisi. Lomakkeen avulla olemme kyenneet paremmin miettimään omaa toimintaamme sekä sitä, kuinka ottaa huoli puheeksi hienotunteisesti ja kunnioittavalla tavalla.

Puheeksiotto -tilanteessa lomake on auttanut valmistautumaan niin vastapuolen kuin omaankin reagointiin. Oman subjektiivisen huolen esiin tuominen on ollut jokaisella kerralla aina hieman helpompaa, eikä lomaketta enää jokaisessa tilanteessa ole konkreettisesti käytetty, vaan sen on voinut tehdä ikään kuin ajatuksen tasolla. Edelleen kuitenkin tilanteissa, jotka työntekijä on kokenut erityisen haastavina, on palattu kirjaamaan asiat puheeksiotto -lomakkeelle. (Arnkil ym. 2003, 242–246.)

2.3 Tulevaisuuden muistelu – tekniikan soveltaminen Omin Jaloin -menetelmässä.

Tulevaisuuden suunnitelma -tehtävän taustaideologia on tulevaisuuden muistelu -tekniikassa. Tulevaisuuden muistelu puolestaan on osa ennakointidialogeja. Ennakointidialogit on kehitetty Tom Erik Arnkilin, Esa Erikssonin ja Robert Arnkilin, sekä Stakesin (Nykyinen Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitos) Verkostotutkimus ja kehittämismenetelmät -ryhmän ja kuntien työntekijöiden kanssa (Kokko 2006, 4).

Ennakointialoigeissa tulevaisuuden muistelu toteutetaan palaverissa, johon osallistuu useampia henkilöitä. Menetelmää pidetään sopivimpana tilanteisiin, joissa useampi huolestunut taho toimii saman lapsen, nuoren tai perheen kanssa. Huoli voi olla joko perheellä itsellään tai ammattilaisilla, ja he kokevat olevansa tilanteessa neuvottomia. Akuutteihin kriisitilanteisiin tulevaisuuden muistelu -palaveria ei ole tarkoitettu. Palaveriin osallistuvat voivat olla verkoston jäseniä ja ammattilaisia, perheen eri-ikäisiä jäseniä, läheisiä, vanhempia, isovanhempia, lapsia ja nuoria. (Kokko 2006, 28.)

Tulevaisuuden muistelun tarkoitus on eläytyä hyvään tulevaisuuteen. Millaisena se näyttäytyy nykyhetkessä ja mitkä tekijät siihen johtivat. Tämän jälkeen laaditaan suunnitelma, joka voisi toteuttaa tuon hyvän tulevaisuuden. (Kokko 2006, 29.)

Omin jaloin -menetelmässä tulevaisuuden muistelu -tekniikkaa käytetään kahdenkeskeisessä tilanteessa nuoren kanssa. Tulevaisuus -tehtävässä nuori itse määrittelee oman tulevaisuuden kuvansa viiden vuoden päähän. Olipa visio työntekijän mielestä kuinka epärealistisen kuuloinen tahansa, sitä ei tyrmätä.

Jatkossa kaikki muut tehtävät sijoittuvat nykyhetkeen. Kunkin osa-alueen tehtävän tekemisen jälkeen palataan tulevaisuuden suunnitelma -tehtävään kysymällä, mitkä tässä osa-alueessa ovat tällä hetkellä asioita, jotka tukevat sinun tulevaisuuden suunnitelmaasi; mitkä asiat taas tarvitsevat kehittämistä, jotta tulevaisuuden kuva toteutuisi. Tämän keskustelun yhteydessä nuori itse usein havaitsee tavoitteet, jotka hän on asettanut liian korkealle. Työntekijä voi myös hienovaraisesti tuoda niitä esiin. Esimerkiksi, mikäli nuori on suunnitellut asuvansa omassa omakotitalossa pääkaupunkiseudulla, voidaan yhdessä käydä vuoropuhelua siitä, paljonko omakotitalot maksavat ja millaiset mahdollisuudet alle 20-vuotiaalla on sellaiseen asuntolainaan.

Kuten tulevaisuuden muistelu -palaverissakin tavoitteena on rakentaa ajatustason reitti tulevaisuuden ja nykyisyyden välille. Konkreettisella suunnittelulla sekä kirjaamalla tulevaisuutta tukevat ja kehittymistä tarvitsevat asiat vahvuudet ja kehittymissuunnitelma -tehtävään pyritään rakentamaan silta tulevaisuuden ta-

voitteiden ja nykyhetken välille. Tulevaisuus -tehtävän avulla saadaan nuoret ylipäättään miettimään, mitä he haluavat elämältä. Palaamalla siihen jokaisen muun elämän osa-alueen tehtävän yhteydessä pyritään saamaan nuoret itse havaitsemaan nykypäivän elämästään tekijöitä, joiden avulla heidän on mahdollista saavuttaa tulevaisuuden tavoitteensa, sekä tekijöitä joihin tarvittaisi muutosta. Tärkeää on myös saada nuoret kokemaan, että omilla nykyhetken valinnoilla on suuri merkitys siihen millaiseksi heidän oma tulevaisuutensa rakentuu. Omalla toiminnalla asioihin on mahdollista saada aikaan pienempiä ja isompia muutoksia, joilla omaan tulevaisuuteensa voi vaikuttaa. Kuten alkuperäisessä tulevaisuuden muistelu tekniikassa uskomme, että vaikka muutosta ei näyttäisi tapahtuvan välittömästi, saattaa hyvän tulevaisuuden ajatus jäädä itämään ja vaikuttaa nuoren arkipäivää ohjaaviin valintoihin positiivisella tavalla myöhemmin. (Kokko 2006, 83; 90–93.)

3 KEHITTÄMISHANKKEEN TARKOITUS JA TAVOITE

Opinnäytetyöni tarve tuli suoraan omasta työstäni. Halusimme kehittää aikaisemmin luotua uutta asiakastyömuotoa. Vuonna 2007 kolmen nuoren kanssa aloitetusta työmenetelmästä suunniteltiin ehkäisevään lastensuojeluun soveltuva kokonaisuus, jota tarjottiin yhteistyökumppaneille. Tässä yhteydessä syntyi tarve tarkastella alkuperäisiä tehtäviä ja pohtia niiden toimivuutta.

Tästä syystä opinnäytetyötä koskevan kehittämisen kohteeksi valittiin menetelmässä käytettävät kirjalliset tehtävät. Tehtävien tarkoitus on toimia kartoituksen ja keskustelun välineenä. Niiden avulla pyritään tarkastelemaan laaja-alaisesti nuorten elämästä suojaavia ja riskitekijöitä. Tehtävistä käytävällä keskustelulla puolestaan pyritään tukemaan nuoria havaitsemaan kuinka suuri merkitys omilla valinnoilla on hänen elämäänsä nykyhetken ja tulevaisuuden kannalta. Opinnäytetyöprosessin kehittämisen tavoite oli kehittää tehtävät vastaamaan paremmin näitä tarkoituksia.

Tavoitteena oli lisäksi tuottaa kehitetyistä tehtävistä sekä niihin liittyvistä ohjeista työkirja nuorten kanssa toteutettavaan ehkäisevään työhön asiakastyön välineeksi. Tästä syystä yksi kehittämispäivistä koski menetelmää kokonaisuutena.

3.1 Metodisena valintana toimintatutkimus

Valitsin menetelmäkseen toimintatutkimuksen, koska siinä tutkija voi olla joku työyhteisön jäsenistä. Lisäksi toimintatutkimuksessa on mahdollista saada koko työyhteisö mukaan tutkimukseen ja kehittämiseen. Toimintatutkimus eroaa työn kehittämisestä ylipäätään sillä, että siinä tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja saattaa se myös julkisesti arvioitavaksi. (Heikkinen, Rovio, Syrjälä 2007, 30.)

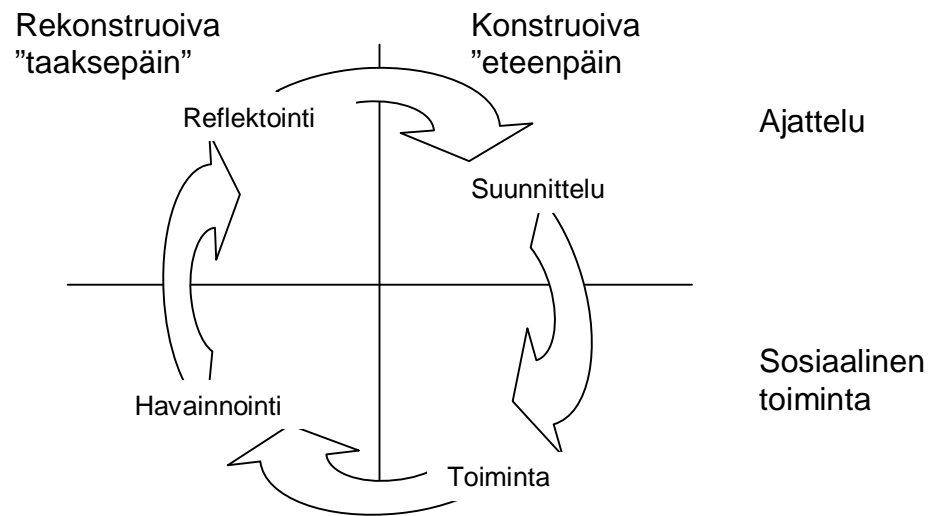
Tehtävät on alun perin kehitetty parityönä, mutta ne on otettu asiakastyön välineeksi kahdelle nuorisotoimen erityisnuorisotyöntekijälle ja päihdetyöntekijälle.

Tästä syystä oli tärkeää, että kirjallisten tehtävien arviointiin ja kehittämiseen osallistuivat kaikki menetelmää toteuttavat henkilöt. Itse toimin Lohjan kaupungin nuorisotoimessa päihdetyöntekijänä. Opinnäytetyöhön liittyvän kehittämistyön aikana olin äitiyslomalla ja sijaisenani toimi Maikki Arola. Erityisnuorisotyöntekijöinä toimivat tuolloin Mia Salminen sekä Tuomas Hiltunen. Kehittämissyöryhmä koostui näistä henkilöistä. Itse toimin kehittämispäivien vetäjänä. Lisäksi toimin keskustelun kirjaajana.

Toimintatutkimuksessa ei tavoitella tietoa sen itsensä vuoksi arvona sinänsä. Toimintatutkimus on puoliksi tutkimusmenetelmä ja puoliksi käytännönläheistä suhtautumista tietoon. Tiedon muodostaminen tekee toimintatutkimuksestakin tiedettä. Toimintatutkimushankkeissa tuotetaan tietoa ajattelun, toiminnan ja empiiristen havaintojen kautta. Toimintatutkimuksessa ajatellaan, että myös tavallisen ihmisen tieto on arvokasta ja arkisestakin toiminnasta syntyy tietoa ilman erityisiä tutkimusmetodeja tai perinteitä. (Heikkinen ym. 2007, 185-186; 199 - 200.)

Toiminnan kehittäminen johtaa usein uuteen kehittämiseen. Toimintatutkimusta on kuvattu spiraalina, jossa jokainen spiraalin kierros muodostaa yhden syklin pitäen sisällään sekä rekonstruoivaa että konstruoivaa toimintaa. Rekonstruointi on toteutuneen toiminnan havainnointia, reflektointia ja arviointia. Konstruointi puolestaan on tulevaisuuteen tähtäävää ja uusia muotoja rakentavaa. Toiminnan arvioiminen ja reflektointi ja sen pohjalta käytäntöjen kehittäminen johtaa helposti uuteen sykliin. Kehitettyä käytäntöä toteutetaan ja arvioidaan, minkä seurauksena se saattaa saada taas uusia muotoja, joita toteutetaan ja arvioidaan. Aina ei edes kyetä paikantamaan, mistä vaiheesta sykliä alun perin kehittäminen sai alkunsa. (Heikkinen ym. 2007, 78–79.)

Toimintatutkimuksen syklit

(Heikkinen ym. 2007,79).

3.2 Aineiston kerääminen ja käsittely

Toimintatutkimuksen aineisto voi olla hyvin monenlaista: havainnoinnin pohjalta kirjoitettuja muistiinpanoja ja toiminnan aikana tuotettua kirjallista materiaalia, kuten kokouspöytäkirjoja, työryhmän muistioita, raportteja tai sähköpostiviestejä. (Heikkinen ym. 2007,104.)

Oman tutkimukseni aineisto koostuu seitsemän kehittämispäivän materiaaleista. Materiaali koostuu kehittämisryhmän jäsenten tuottamista SWOT -analyyseistä, niiden pohjalta käytyjen keskustelujen muistiinpanoista sekä kirjatutuista sovitusta muutoksista kulloinkin kyseessä olleeseen tehtävään. Yksi kehittämispäivä koski Omin Jaloin -menetelmää kokonaisuutena, kuusi menetelmässä käytettäviä kirjallisia tehtäviä. Kehittämispäivien aikana roolini oli kahdenlainen. Toisaalta toimin työskentelyä ohjaavana henkilönä, sekä keskustelujen kirjaajana. Toisaalta olin yksi jäsen kehittämisryhmässä, joka koostui Lohjan kaupungin

erityisnuorisotyössä Omin Jaloin – tehtäviä asiakastyössään käyttävistä työntekijöistä.

Kehittämispäivien runko oli jokaisella kerralla sama. Tehtäviä tarkasteltiin kahdesta näkökulmasta: kuinka ne kehittämissryhmän jäsenten mielestä toimivat kulloinkin kyseessä olevan elämän osa-alueen suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden kartoittamisen apuna sekä kuinka ne auttavat nuorta havaitsemaan nykyhetken valintojen merkityksen heidän tulevaisuudelleen.

Tarkastelun tukena käytettiin SWOT -analyysiä. SWOT on alun perin yritysmaailmaan kehitetty väline, jonka avulla voidaan suorittaa tilanneanalyysi luettelomalla tärkeimmät vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat. Luettelon avulla on mahdollista tarkastella, kuinka vahvuuksia ja mahdollisuuksia voisi kehittää edelleen tuotteen parantamiseksi sekä kuinka heikkouksia ja uhkia voisi vähentää, kun ne tiedostetaan. (Kotler 1999, 219.)

Jokainen kehittämissryhmän jäsen laati oman SWOT analyysiin perustuvan listan käsiteltävänä olleesta tehtävästä, kirjaten oman näkemyksensä sillä kerralla kehitettävän tehtävän vahvuuksista, heikkouksista, mahdollisuuksista ja uhista. Kirjatut asiat käytiin yhteisesti keskustellen läpi. Swot analyysien kautta esiin tulleista asioista osa liittyi suoraan tehtävien sisältöihin, ja osa asiakastilanteeseen tehtävää täytettäessä. Vahvuuksista ja mahdollisuuksista keskusteltaessa pohdittiin kuinka niitä hyödyntämällä tehtäviä voisi kehittää vielä paremmin toimiviksi. Kehittämisen kannalta kuitenkin heikkoudet ja uhat kohtien avulla syntyi enemmän keskustelua siitä, miten kulloinkin kyseessä olevaa tehtävää olisi hyvä kehittää, jotta heikkouksia tai uhkia voitaisiin vähentää. Asiakastilanteeseen liittyvää keskustelua ja ohjeita siitä, kuinka työntekijä voi esimerkiksi omalla käytöksellään vaikuttaa heikkouksia tai uhkia vähentävästi, on kirjattu työkirjaan tehtäväkohtaisiin ohjeisiin.

Yhteisen keskustelun pohjalta sovittiin muutoksista käsiteltävänä olleeseen tehtävään. Kehittämistyön yhteydessä osa tehtävistä säilyi lähes ennallaan, jotkut muuttuivat hyvinkin radikaalisti. Lisäksi syntyi kolme aivan uutta tehtävää koski-

en raha-asioita, huoltajan tapaamista sekä riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden yhteenvetoa.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankinnassa puhutaan usein saturaatio- eli kylläntymispisteestä. Aineistoa katsotaan olevan riittävästi, kun uudet tapaukset eivät enää tuo uutta tietoa. Toimintatutkimuksessa tällainen aineiston kylläntyminen on ongelmallista, sillä toimintaa kehitettäessä syntyy uusia haasteita ja keinoja, joilla niistä selvittää. Toiminnan kehittäminen johtaa uusiin käytäntöihin ja niiden reflektointiin uuteen kehittämiseen. Tutkimus voi tuntua päättymättömältä spiraalilta, jossa suunnitellaan, toimitaan, havainnoidaan, reflektoidaan ja taas uudelleen suunnitellaan. Tästä syystä toimintatutkimuksessa on hyvä tehdä rajaus esimerkiksi tiettyyn ajanjaksoon, johon keskitytään. Oman työni olen rajannut koskemaan Omin Jaloin -menetelmän asiakastapaamisia, sekä niissä käytettävien kirjallisten tehtävien kehittämistä. (Heikkinen ym. 2007,105.)

Tehtäviä arvioitaessa ja kehitettäessä oli koko ajan tiedossa, että Omin Jaloin -menetelmän asiakastapaamisissa käytettävien kirjallisten tehtävien kehitetyistä versioista työstetään työkirja muiden menetelmästä kiinnostuneiden käytettäväksi. Tehtävien avulla periaatteessa kuka tahansa nuorten kanssa työtä tekevä voi kartoittaa nuoren kanssa vuorovaikutteisesti tämän elämästä eri osa-alueiden suojaavia tekijöitä ja riskitekijöitä.

Puhtaaksikirjoitetuista kehittämispäivien muistiinpanoissa olikin välittömästi havaittavissa kahdenlaista sisältöä. Alkuperäisen tiedonintressin mukaisesti ne sisälsivät tietoa niistä asioista, jotka Omin Jaloin -tapaamisissa sekä niissä käytettävissä tehtävissä oli toimivia ja mitä pitäisi kehittää. Lisäksi jokaisen kehittämispäivän sisällöistä löytyi suoria ohjeistuksia siitä, kuinka tapaamiset ja niiden aikana täytettävät kirjalliset tehtävät on nuoren kanssa hyvä toteuttaa. Aineistosta löytyi lisäksi paljon valmiita täydentäviä kysymyksiä nuoren kanssa käytävän keskustelun tueksi.

Tästä syystä teemoittelin aineiston ensin siten, että työkirjaan -otsikon alle keräsin kaikki sellaiset sisällöt, jotka olivat menetelmää jo käyttäneen ihmisen oh-

jeita ensimmäistä kertaa Omin Jaloin -työkirjaa asiakastyössä käyttävälle. Työkirjaan -otsikon alle muodostui alaotsikko: työntekijän on hyvä tietää tämän tehtävän osalta. Tämän alaotsikon alle sijoitin esiin tulleita asioita, joissa puhuttiin millaisesta täydennyskoulutuksesta ja kirjallisuudesta olisi hyötyä Omin Jaloin -menetelmää toteutettaessa. (Eskola, Suoranta 1999, 175–176.)

Tässä opinnäytetyössä en täsmällisesti raportoi työkirjaa koskevia kohtia, vaan ne ovat nähtävillä työkirjassa, joka esitetään opinnäytetyön yhteydessä siinä muodossa kuin se sillä hetkellä on. Työkirjaa on tämän opinnäytetyöprosessin aikana syntyneen materiaalin pohjalta työstänyt Omin Jaloin -menetelmän kehittämisryhmä, johon ovat kuuluneet allekirjoittaneen lisäksi Mia Salminen, Maikki Arola, Tuomas Hiltunen sekä Aura Tarjanne.

Kirjallisten Omin Jaloin -tehtävien arviointia ja kehittämistä koskevan sisällön jaottelin siten, että aluksi säilytin pääteemana SWOT -analyysin vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat -jaottelun. Vaikka jokaisessa kehittämispäivässä oli aiheena joku tietty Omin Jaloin -tehtävä, jota arvioitiin ja kehitettiin, oli lähes jokaisen kerran muistiinpanoissa asioita, jotka koskivat jotain toista tehtävää tai menetelmää yleisellä tasolla. Tästä syystä tein jokaisen kehittämispäivän muistiinpanoihin otsikon: muiden tehtävien kehittämisen yhteydessä esiin tulleet asiat, ja siirsin kutakin tehtävää koskevat asiat samaan muistiinpanoon. Omin Jaloin -menetelmää kokonaisuutena koskeneet sisällöt siirsin samoin sen kehittämispäivän muistioon, joka koski menetelmää yleensä. Tällä tavalla pyrin kokoamaan aineiston koskemaan aina yhtä kehitettävää osa-aluetta kerrallaan. (Eskola & Suoranta 1999, 176.)

Aineistossa oli jokaisen kehittämispäivän osalta havaittavissa teemoja, jotka koskivat kyseistä kehitettävää tehtävää yleensä, sen kehittämistä, Omin Jaloin -menetelmää käyttävän työntekijän ammatillisuutta ja jaksamista, nuorta jonka kanssa työskennellään, sekä työntekijän ja nuoren välistä vuorovaikutusta. Useissa oli lisäksi sisältöä liittyen vanhemmuuden tukemiseen tai piilevän tiedon havaitsemiseen. Tästä syystä teemoittelin kehittämispäivien aineiston seuraavien otsikoiden alle:

- 1 Käsitelty tehtävä yleensä
- 2 Nuoren ajattelun ja pohdinnan tuki
- 3 Nuoren käytös
- 4 Nuoren valtaistuminen
- 5 Vanhemmuuden tukeminen
- 6 Vuorovaikutus
- 7 Piilevä tieto,
- 8 Työntekijän ammatillisuus
- 9 Työntekijän jaksaminen ja tuki
- 10 Sovitut muutokset kehitettyyn tehtävään

Suurin osa edellä mainituista otsikoista sisälsi suhteellisen vähän asiaa joten yhdistin aineistoa vielä kokoamalla ne seuraavien kuuden otsikon alle. Aineistoa uudelleen kootessani yhdistin teemat vastaamaan paremmin tutkimuksen tarkoitusta kehittää tehtävät siten, että niiden avulla voi paremmin havaita suojaavia ja riskitekijöitä nuoren elämästä.

1. Omin Jaloin – menetelmä ja siinä käytettävät tehtävät kartoituksen välineenä yleisesti.
2. Muutokset, jotta suojaavia ja riskitekijöitä voitaisi paremmin havaita.
3. Ristiin peilaamisen timantti avuksi riskien ja voimavarojen kartoitukseen
4. Omin Jaloin- menetelmä nuoren valtaistumisen näkökulmasta.
5. Vanhemmuuden tukeminen
6. Työntekijän ammatillisuus ja jaksaminen

4 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN

Lasten ja nuorten syrjäytymisestä puhuttaessa ollaan ristiriitaisella alueella. Toisaalta huoli heidän syrjäytymisriskistä tuottaa resursseja heidän auttamisekseen. Kääntöpuolena on auttavien tahojen ennakko-oletukset siitä, millainen on syrjäytymisvaarassa oleva nuori. Elämönhallintaa määriteltäessä tehdään samalla rajaa niiden välille, joilla sitä on ja joilla ei. Helposti saatetaan päätyä opettamaan instituutioissa (valmiiksi) määriteltyä oikeanlaista tapaa toteuttaa arkea. Instituutioiden asiakkaana nuori on toisella tavalla velvollinen tekemään selontekoa elämäntavoistaan kuin nuori, joka toimii perheen suojissa ja sen tarjoamin voimavaroin. (Raitakari 2004b, 56–73.)

Ne nuoret, jotka eivät sitoudu pyrkimään elämönhallinnassaan eteen- ja ylöspäin, ovat vaarassa pudota palveluista. Nuori saattaa saada leiman, että ei selviydy arjesta edes tuetusti. Sosiaalisten ongelmien katsotaan helposti johtuvan nuoren haluttomuudesta tai kyvyttömyydestä sopeutua yhteiskuntaan ja käyttäytyä sen vaatimusten mukaan. Tällöin olosuhteet, joissa he arkeansa rakentavat jäävät huomiotta. Nuorten elämönhallintaa tukevien instituutioiden tulisi antaa tilaa heidän omille tarinoilleen ja kohdata ne avoimesti, vaikka ne eivät olisikaan elämönhallinnan mallitarinoita. Mikäli nuori kokee tulevansa ulkoa ohjatuksi, saattaa hän vaikenemalla pyrkiä säilyttämään omaa tilaa ja suojautumaan arvioilta ja kritiikiltä. Työskentelyn tavoite tulisi olla auttaa nuorta selviytymään hallitsemattomassa maailmassa eikä hallita nuoren maailmaa. (Raitakari 2004b, 56–73.)

4.1 Osallistamalla elämönhallintaa

Syrjäytymistä ja marginalisaatiota tulkitaan mm. modernin ja postmodernin sosiaalityön näkökulmasta. Modernissa tulkinnassa työntekijällä on vahva profesio, jonka pohjalta hän ohjaa marginaaliin joutunutta asiakasta takaisin kohti keskustaa ja hyväksyttävämpää elämäntapaa. Modernissa autoritäärisessä tulkinnassa asiantuntijalla on valta määritellä tavoiteltava, hyvä elämä. Asiakas on

suhteessa alempana, joka tarvitsee ulkopuolista ohjausta ja holhoamista. Asiakkaan rooli on olla kuuliainen, noudattaa annettuja ohjeita ja pyrkiä hänelle asetettuihin tavoitteisiin. Moderniin tulkintaan sisältyy ongelma, jossa asiakas diagnosoinnilla ja ongelmakeskeisellä määrittelyllä asetetaan hyväksytystä normista poikkeavaksi. Modernin asiantuntijäkäsityksen parhaita puolia taas on pyrkimys sellaiseen tasavertaisuuteen, jossa ei ole jakoa ykkös- ja kakkosluokan kansalaisiin. Myös heikon subjektiviteetin omaaville yksilöille moderni asiantuntijuus tarjoaa tukea ammattilaisen ottaessa vastuun asiakkaan ollessa itse siihen kykenemätön. (Raitakari 2004a, 46–51.)

Postmodernissa lähestymistavassa lähtökohtana on asiakkaan subjektiivinen elämäntilanne ja tavoiteltava tila on oman elämän hallinta, ilman ulkoapäin tulevaa normittamista. Suoran ohjeistuksen sijaan sosiaalityö pyrkii dialogiin ja asiakkaan voimaannuttamiseen. Postmoderni asiantuntijuus on parhaimmillaan tasavertaisuuteen perustuvaa työtettä edellyttävien asiakkaiden kanssa. Tulevaisuudessa työn oikeutusta tullaan perustamaan yhä enemmän asiakaskunnan luottamukseen ja arvostukseen. Tällöin eri tulkintakehysten käyttö joustavasti tulee olemaan keskeistä. Asiantuntijuudelta edellytetään tilannetajua ja tiedostavaa asiantuntijäkäsitysten ylittämistä ja yhdistämistä. (Raitakari 2004a, 46–51.)

Mikäli yksilön turva heikkenee, oletetaan valtion huolehtivan hänestä. Käytännössä valtio on siirtänyt tämän vastuun lainsäädännön avulla kuntien velvollisuudeksi. Tällä hetkellä ehkäisevä työ on nostettu voimakkaasti esiin kunnille suunnatuissa erilaisissa ohjeistuksissa. Asiakkaan osallistumista tai osallistumisen opettelemista pyritään tukemaan elämänhallintataitojen lisäämiseksi. Asiakas ei saisi syrjäytyä omaa elämää koskevasta päätöksenteosta. Tämä edellyttää työntekijältä dialogista otetta. Asiakkaan kokemus osallisuudesta, ja mahdollisuudesta vaikuttaa, syntyy vuorovaikutuksessa, jossa toiminnan vaihtoehdot punnitaan yhdessä. (Raitakari 2004a, 46–51.)

Voidaan puhua myös välittävästä instituutiosta, jossa etsitään uusia menettelytapoja ja pyritään pois käsityksestä, jossa asiantuntija tietää (ainakin paremmin)

mikä on oikein ja hyväksi kullekin. Vuorovaikutus vaatii luottamusta ja luottamus vaatii sellaista integriteettiä, jota ei voi saada vain sen perusteella, että on jossain tietyssä asemassa. Luottamus on ansaittava ja sitä on ylläpidettävä aktiivisesti. (Giddens 1995, 253.)

Osallistumisen mahdollisuuksia tulee tarjota varhain, sillä sen on todettu lisäävän ihmisen kykyä ottaa vastuuta, paitsi itsestään, myös ympäristöstään. Ihminen valtaistuu eli hänellä on valta omasta itsestään ja elämästään. On kuitenkin muistettava, että asiakkaalle ja työntekijälle tämä merkitsee eri asiaa. Työntekijälle kyse on ammatillisten taitojen, normien ja eettisten perusteiden yhdistämistä hyvin tehdyksi työksi. Asiakkaalle kyse on elämästä, ei marginalisoitumisen ehkäisystä tai elämänhallinnan vahvistumisesta, vaan omista asioista päättämisestä, avun löytämisestä ja asioiden saamisesta järjestykseen. (Raitakari 2004a, 46–51.)

4.2 Syrjäytymisen tulkintaa yksilön näkökulmasta

Syrjäytyminen ja syrjäytymisen riski nuorten kohdalla on liitetty voimakkaasti kouluun ja koulutukseen. Mikko Takala määritteli väitöstutkimuksessaan ”Kouluallergia” (Tampereen yliopiston julkaisutoimikunta 1992, 38). nuoren syrjäytymisen vaiheet. Tuota määritelmää lainataan nuoriin liittyvässä syrjäytymiskeskustelussa yhä tänä päivänä.

1. Vaikeudet koulussa, kotona tai sosiaalisessa toimintaympäristössä,
2. Koulun keskeyttäminen tai alisuorittaminen (kouluallergia),
3. Työmarkkinavaihe, jossa ajautuminen huonoon työmarkkina-asemaan,

4. Täydellinen syrjäytyminen (työn vieroksunta, kriminalisoituminen, sosiaaliavustuksilla toimeentulo, alkoholisoituminen, eristäytyminen, tms. marginalisoituminen),
5. Laitostuminen tai eristäminen muusta yhteiskunnasta.

(Takala 1992).

Yhteiskunnan muutos on kuitenkin johtanut siihen, että yksilöt joutuvat yhä useammin ratkomaan ja käsittelemään yksin asioita, joihin aikaisemmin sai tukea yhteisöltä. Enää ei ole sellaisia yhteiskuntaluokkia tai kyläyhteisöjä, joihin tukeutua. Perheyhteisötkin ovat muuttuneet agraariaikojen usean sukupolven yhteisöstä. Nykyään jopa ydinperhe alkaa käydä harvinaiseksi. Yksilöllistyvässä yhteiskunnassa joutuu yhä nuorempana itse suunnittelemaan, laatimaan ja rakentamaan omaa elämänsänsä. Tämä tulisi kyetä vielä tekemään hyvinvointivaltion yleisten ehtojen asettamissa rajoissa. Tällaisia yleisiä ehtoja ovat esimerkiksi koulutusjärjestelmä, työ- ja asuntomarkkinat. Jos yksilö ei sopeudu yhteiskunnan malleihin, hän päätyy helposti ongelmiin. Näin päätöksenteosta tulee pakon sanelemaa. Olot, joissa yksilöt elävät, ovat paljon hämmentävämmät kuin aiemmin. Välttämättä ei olekaan selkeitä asiointilasta toiseen johtavia kehityspolkuja. Elämänympäristöämme on myös vaikeampaa ennakoida, koska ennakoimattomuuden syyt ovat muuttuneet. Inhimillisen tiedon lisääntyminen aiheuttaa useita epävarmuustekijöitä, joita yksilö joutuu kohtaamaan. (Beck 1995, 20.)

Omillaan toimeen tuleminen ja yksin pärjääminen ovat nyky-yhteiskunnassa arvostettuja ominaisuuksia. Aikuisuuteen liitettäviä tavoiteltavia arvoja ovat sellaiset kuin omavaraisuus, itsenäisyys ja autonomia. Yksin pärjäämisellä ja sen ihannoimisella on kuitenkin kääntöpuolensa. Autonomiaan pyrkiminen voi käänntyä pakoksi, jolloin syrjäytymisen riski kasvaa. Omillaan toimeen tulemistä arvostavassa ympäristössä vastuunottaminen niistä, jotka eivät siihen jostain syystä kykenekään, kärsii. (Hyväri 2001, 242–243.)

Syrjäytymisen tematiikassa voidaan erottaa toisistaan syrjäytymisen prosessi ja sen lopputulos eli syrjäytyminen tilana. Lasten syrjäytymisestä puhuttaessa voi-

daan lähteä prosessin näkökulmasta. Lapsuudella on merkittävä rooli syrjäytymiseen liittyvänä riskikautena. Tutkimuksissa sosiaalinen perimä ja deprivaatiokehä ovat muodostuneet keskeisiksi käsitteiksi. Sosiaaliseen perimään vaikuttavat vanhempien negatiiviset kokemukset heidän omassa lapsuudessaan, heidän vanhempiensa yhteiskunnallinen asema, tärkeissä elämänrooleissa epäonnistuminen ja voimakas epäluulo ympäristöä ja viranomaisia kohtaan sekä perheenjäsenien heikko itsetunto. Vanhempien lapsuudessaan tapahtuneet erokokemukset, vähävaraisuus tai lapsuudenkodissa vallinnut ilmapiiri vaikuttavat heihin kasvattajina ja sitä kautta heidän lapsensa sosiaaliseen perimään. Lapsen sosiaaliseen perimään vaikuttavat myös vanhempien heikko työmarkkina-asema, avioliitossa tai kasvattajan roolissa epäonnistuminen. Deprivaatiokehä lähtee ajatuksesta, jossa epäsuotuisa kasvatusta vaikuttaa lapsen tulevaisuuteen siten, että hänellä on todennäköisemmin puutteita tunne-elämässä, sosiaalisuudessa ja älykkyydessä. Tämän taas katsotaan olevan yhteydessä ongelmiin myöhemmässä elämässä ja yhteiskuntaan integroitumisessa. Ympyrä sulkeutuu, kun hän itse toistaa vanhempana saamaansa perimää. (Forssén, Laine, Tähtinen 2004, 82 - 83.)

Sosiaalinen perimä ja deprivaatiokehä ei selitä kuitenkaan kaikkea. Osa varsin puutteellisista kasvuoloista tulevista lapsista selviytyy elämässään, ja toisaalta keskivertoperheen lapsi saattaa syrjäytyä. Lasten ja nuorten hyvinvointiin ja riskien kehittymiseen vaikuttavat myös muut lapsuuden toiminta-areenat, kuten päivähoito, koulu ja vertaisryhmät. Syrjäytymisen prosessissa tyypillistä on hyvinvointirisien kasaantuminen, mikä vaikuttaa yksilön tapaan kohdata vaikeuksia ja sopeutua sosiaalisiin tilanteisiin. Lisäksi yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet ja elämäolosuhteet vaikuttavat siihen, miten eri tekijät häneen vaikuttavat. Joissain tapauksissa myönteisenä pidetty tekijä voi käantä negatiiviseksi ja päinvastoin. (Forssén ym. 2004, 83–84.)

5 NUORTEN HYVINVOINTIRISKIT OMIN JALLOIN -MENETELMÄN NÄKÖKULMASTA

Omin jaloin -työmuodossa lapsen elämää ja siihen liittyviä voimavaroja ja riskejä kartoitetaan yhdeksän osa-alueen kautta. osa-alueet ovat perhe, raha, koulu, kaverit, harrastukset ja vapaa-aika, seurustelu, päihteet, rikokset ja terveys. Kun riskitekijät ja suojaavat tekijät on selvitetty mahdollisimman laajasti, on helpompaa arvioida syrjäytymisen riskiä punnitsemalla riskien suhdetta voimavaroihin. Syrjäytymiseen vaikuttavia tekijöitä voi olla kaikilla elämän osa-alueilla. Tässä luvussa tarkastelen syrjäytymistä Omin jaloin – menetelmässä kartoitettavien osa-alueiden kautta.

Mitä useammalle riskitekijälle lapsi altistuu, sitä todennäköisempiä ovat kehitykseen liittyvät ongelmat. Mitä enemmän lapsella ja hänen perheellään on voimavaroja, sitä helpompaa on havaittavissa olevia riskejä pohtia. Samoin muutos-ehdotuksia, joiden avulla riskejä, ja sitä kautta huolta syrjäytymisestä voisi vähentää. Laaja lähestymistapa mahdollistaa myös varhaisen puuttumisen, mikäli puutteita on useammalla alueella ja riskit alkavat kasaantua. Monenlaisten ongelmien kasaantuminen ja ongelmien kasaantumisen jatkuminen ovat merkittävä riski syrjäytymiselle paitsi lapsuudessa myös myöhemmällä iällä. (Forssén ym. 2004, 96 - 99.)

5.1 Perheen merkitys nuoren syrjäytymisessä

Nykypäivään tultaessa lasten elinolosuhteet ovat parantuneet samanaikaisesti, kun ympäröivä yhteiskunta on kehittynyt ja vaurastunut. Myöhäismodernissa lasten kasvatuksessa korostetaan yksilöllisyyttä ja lapsen tarpeita. Se antaa lapsille suuremman vapauden, mutta tuo mukanaan paineita kantaa yhä varhaisemmassa vaiheessa vastuuta omasta elämästä. Lapset myös joutuvat entistä useammin käsittelemään yksin erilaisia paineita ja ahdistuksen aiheita. Rakentavat vuorovaikutussuhteet lisäävät ihmisen koettua hyvinvointia vahvistamalla identiteettiä ja positiivista itsearviointia. Yksi lasten keskeisistä kehitystekijöistä

onkin lasten ja vanhempien välinen vuorovaikutus. (Forssén ym. 2004, 92–93.)

Anthony Giddens puhuu teoksessaan *Nykyajan jäljillä* emotionaalisesta demokratiasta. Siinä itseymmärrys kytketään vuorovaikutukseen, minkä seurauksena yksilöt olisivat paremmin sinuja omien tunteidensa kanssa ja näin ollen pystyisivät paremmin ymmärtämään myös toisten tunteita. Tällaiset yksilöt ovat Giddensin mukaan tehokkaampia ja osallistuvampia kansalaisia kuin ne, joilta kyseiset taidot puuttuvat. (Giddens 1995, 261.)

Vanhempien kasvatuksen vaikutuksista lapsen kehittymiseen on erilaisia tulkintoja. Geneettisen tulkinnan mukaan lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttaa ensisijaisesti hänen perityt taipumuksensa. Psykologinen tutkimus todistaa kuitenkin lasten ympäristön olevan voimakas tekijä lapsen kehityksen ja sosialisointisuhteen. Bio-ekologisen tulkintakehyksen mukaan sekä geneettiset että ympäristötekijät vaikuttavat yksilön kehitykseen rakentavasti ja rajoittavasti. Kasvatus- ja kehityspsykologia tarkastelevat pääasiallisesti vanhempien kasvatustyyliä, joiden se katsoo heijastuvan lasten ja vanhempien väliseen vuorovaikutukseen. Tyyliä on kuvattu erilaisin konstruktioin, yksi yleisimmin käytettyjä on Baumrindin kolmijakoinen auktoritatiivinen, autoritaarinen, salliva. (Forssén ym. 2004, 91–94.)

Suomessa Lea Pulkkinen kuvaa tyyliä janalla jonka ääripäissä ovat ohjaava kasvatusilmapiiri ja aikuiskeskeinen kasvatusilmapiiri. Tässä mallissa ääripään ohjaava kasvatus vastaa Baumrindin auktoriteettikasvattajaa. Aikuiskeskeinen kasvatus puolestaan on ääripäässään epädemokraattinen tapa, jossa tarkoituksenmukainen huolenpito ja valvonta puuttuvat. Tärkeää on myös vanhempien konkreettinen ja fyysinen läsnäolo. Vaikka vanhemmilla itsellään olisi inhimillistä pääomaa, se ei välity lapseen, jos vanhempien mielenkiinto suuntautuu enemmän oman uran tai harrastusten piiriin. Läsnäolo ei kuitenkaan yksin takaa lapsen sosiaalisen pääoman kehittymistä suotuisasti. Vuorovaikutussuhteen vahvuudellakin on merkitys ja positiivista suhdetta onkin korostettu yleisesti. Lasten sisäisen varmuuden ja yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta on tärkeää, että vanhemmat luovat lapsilleen turvalliset rajat kontrolloimalla heitä johdonmukaisesti, muttei liian tiukasti. (Forssén ym. 2004, 91–94.)

Yksi ajan termeistä nuorten hyvinvointiin liittyvässä keskustelussa on vanhemmuuden puute. Stakesin kouluterveyskysely määrittelee vanhemmuuden puutetta seuraavien indikaattoreiden avulla: vanhemmat eivät tunne lapsensa ystäviä, eivät tiedä missä he viettävät viikonloppuitansa, lapsi ei pysty keskustelemaan vanhempiansa kanssa asioistaan, eikä saa kotoa apua kouluvaikeuksiin. (Luopa, Lommi, Kinnunen, Jokela 2010,11.)

Riitaisa tai muutoin huono kodin ilmapiiri, vanhempien huonot kommunikaatio-aidot ja kyvyttömyys asettaa sääntöjä saattavat olla altistavia tekijöitä nuoren syrjäytymiselle. Muita perheeseen liittyviä altistavia tekijöitä ovat riittämätön valvonta, puutteet perushoivassa sekä lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteessa. (Aalto-Setälä, Marttunen, Pelkonen 2003b, 12.)

5.2 Taloudellisten tekijöiden vaikutukset syrjäytymiseen

Omin Jaloin -tapaamisissa asiakkaina olevat nuoret ovat olleet 11–17 -vuotiaita. Osa nuorista on jo itse ollut työelämässä. Alaikäisten lasten kohdalla perheen taloudellinen tilanne on kuitenkin merkittävässä roolissa huolimatta lapsen mahdollisista omista tuloista. Perheen heikko taloudellinen tilanne vaikuttaa lapseen kahdella tavalla. Köyhyys aiheuttaa konkreettista puutetta materiaalsiin resursseihin, jolloin tämä heijastuu lapseen arkielämän niukkuutena. Perheen sisällä saattaa myös niukkuudesta johtuen syntyä paineita, jotka voivat heijastua lapseen vanhemmuuden heikentyneinä käytäntöinä tai perheen ilmapiirin negatiivisuutena. Pitkään jatkuva köyhyys saattaa aiheuttaa eriarvoisuutta institutionaalisissa palveluissa. Tämä voi vaikuttaa negatiivisesti lapsen sosiaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen, myöhemmin elämässä koulutukseen ja kulttuuripääomaan. (Forssén ym. 2004, 89–90.)

Köyhyyttä on vaikea määritellä, ja vielä vaikeampaa se on, kun huomioidaan instituutioiden aiheuttamat riskit. Mitä suurempi on vaatimus yksilöllisyydestä ja oman elämänsä luomisesta, sitä enemmän köyhyys diskriminoi. Yksilö jää vaille

aineellisia palkintoja, ja lisäksi hänen mahdollisuutensa autonomiaan kaventuivat. (Giddens 1995, 254.)

Perheen köyhyys voi vaikuttaa myös nuoren rikolliseen käyttäytymiseen. Tutkimusten mukaan nuoren tekemien rikosten todennäköisyys kasvaa, mitä enemmän perheessä on talousvaikeuksia. Voimakkain yhteys on varkauksien osalta, mutta samankaltainen yhteys on osoitettavissa huumeidenkäytön ja väkivaltatekojen suhteen. Köyhyyden yhteys nuoren rikolliseen käyttäytymiseen ei selity yksin sillä, että nuori varastaisi, koska hänellä ei ole rahaa. Paineteorian mukaan perheen hankala tilanne on sellainen yleinen painetekijä, joka lisää nuoren riskiä rikoskäyttäytymiselle. (Kivivuori 2008, 148.)

5.3 Sosiaalisten verkostojen merkitys nuorten syrjäytymisessä

Nuoren sosiometristä asemaa ryhmässä voidaan määritellä toverisuosion ja epäsuosion perusteella. Nuori voi olla sosiometrisen aseman mukaan suosittu, torjuttu, ristiriitaisessa asemassa oleva, keskimääräinen tai huomiotta jätetty. Suosittu on usein ystävällinen ja auttavainen, mutta hän voi olla myös aggressiivinen ja hänellä voi olla ryhmässä valtaa ilman, että hän on pidetty toveri. Torjutut jaetaan aggressiivisiin ja vetäytyviin. Aggressiivisuus liittyy nuoremmilla lapsilla selvästi torjutuksi tulemiseen. Keskilapsuudessa ja nuoruudessa puolestaan aggressiivisuus saattaa jopa lisätä toverisuosiota, etenkin ryhmissä, joiden normit suosivat aggressiivista käyttäytymistä. Aggressiiviset lapset eivät myöskään ole tietoisia omasta asemastaan ryhmässä, vaan saattavat uskoa olevansa hyvinkin pidettyjä. Ristiriitaisessa asemassa olevilla lapsilla on piirteitä sekä torjutuista että suositusta. He ovat usein samanaikaisesti sekä aggressiivisiä että prososiaalisia. (Salmivalli 2000, 29–34.)

Sosiometriseen statukseen vaikuttavat käyttäytymisen lisäksi sellaiset pinnalliset asiat kuten ulkonäkö, liikunnallisuus, fyysiset poikkeavuudet tai motoriset taidot. Tällaisten seikkojen vaikutus on riippuvainen kulloisenkin ryhmän normeista, siitä mikä missäkin ryhmässä on arvostettua ja johtaa hyväksyntään.

Toverisuosio on merkityksellistä nuoren kehittymiselle, vertaisryhmän avulla nuori voi tuntea kuuluvansa johonkin. Vertaisryhmässä nuori kokee läheisyyttä ja kumppanuutta ja samalla hän rakentaa ja tarkentaa minäkuvaansa vertaisryhmältä saamansa palautteen perusteella. Sosiaalisen statuksen muodostuttua sillä on taipumusta olla hyvin pysyvä. Erityisesti torjuttujen nuorten kohdalla se heijastaa suurempaa riskiä erilaisille ongelmille myöhemmin elämässä. (Salmivalli 2000, 28; 34.)

Nuoruusiässä ystävyys-suhteissa korostuvat sellaiset seikat kuten läheisyys, salaisuuksien jakaminen, itsen tutkiskelu yhdessä ystävän kanssa. Ystävyys-suhteissa nuoret myös integroivat loogista päättelyä ja emootioita. Tytöille ystävyys-suhteen läheisyys on merkittävämpi asia kuin pojille. Toisin kuin pojilla, tytöillä vastavuoroisen ystävyys-suhteen puuttuminen lisää riskiä tulla myöhemmin kiusatuksi ja torjutuksi. (Salmivalli 2000, 37.)

län karttuessa lapsen omien sosiaalisten verkostojen merkitys kasvaa. Vertais- ja toveriryhmät ovat merkittäviä lapsen myönteiselle kehitykselle. Itsetuntemus, itsetunto ja sosiaaliset taidot kehittyvät, kun lapsi oppii ryhmässä sosiaalista vertailua ja sosiaalisen todellisuuden tajua. Tämä edistää myös kouluun sopeutumista. Kehityksen riski voi olla vertaisryhmän ulkopuolelle jääminen, etenkin jos se on aktiivista torjuntaa muiden lasten taholta. Kiusatuksi tai kiusaajaksi päätyminen ja itsensä yksinäiseksi kokeminen voivat niin ikään olla kehityksen riski. (Salmivalli 2000, 38.)

Sopimattomalla vertaisryhmällä saattaa olla negatiivinen vaikutus lapsen itsetunnon ja sosiaalisten taitojen kehittymiseen, mikä voi lisätä asosiaalisen käyttäytymisen riskiä. Suojaavina tekijöinä pidetään myönteisiä vuorovaikutussuhteita perheen ulkopuolisten aikuisten kanssa. Tällaisia ovat esimerkiksi isovan-

hemmat, päivähoidon ja koulun henkilöstö. Erityisesti myönteisiä perheen ulkopuolisia aikuissuhteita tarvitsevat syrjäytymisriskissä olevat lapset. (Forssén ym. 2004, 94–95.)

5.4 Päihteet syrjäytymistä edesauttavana tekijänä

Nuorten päihdekokeilut alkavat keskimäärin 12–13 vuoden iässä. Päihteiden käytön aloittamiseen vaikuttavat ennen kaikkea ulkoiset tekijät, kuten toveripiiri. Usein aloittamiseen liittyy myös aikuistumis- ja itsenäistymispyrkimykset. 15–16-vuotiaille alkoholin juominen vaikuttaa olevan hyvin tavallista, jopa 70 % ikäryhmästä ilmoittaa juoneensa alkoholia viimeksi kuluneen vuoden aikana. (Aalto-Setälä, Marttunen, Pelkonen 2003a, 4; Salmi 2009, 90–91.)

Yleisimmät haitat päihteidenkäytöstä ovat perinteisiä alkoholin käytön seurauksia, kuten pahoinvointi, krapula ja sammuminen, sekä erityisesti tytöillä omien tekojen tai sanomisien katuminen. Nuorista kuusi prosenttia kertoo tehneensä humalassa lainvastaisia tekoja, yleisimpänä tappeleminen. Fysiologiset haitat ovat tyttöjen kohdalla yleisempiä kuin poikien, poikien kohdalla taas laittomuudet ovat yleisempiä kuin tyttöjen. Humalan voimakkuudella on selvä ja ymmärrettävissä oleva yhteys fysiologisten haittojen ilmenemiseen. Sillä on yhteys myös nuorten kokemiin sosiaalisiin haittoihin, seksuaaliseen riskikäyttäytymiseen sekä alkoholin käyttöön liittyneisiin laittomuuksiin. Juomiskertojen tiheys ei vaikuta tutkimusten mukaan fysiologisten haittojen ilmenemiseen, mutta sosiaalisten haittojen, seksuaalisen riskikäyttäytymisen ja laittomuuksien todennäköisyys kasvaa juomiskertojen tihentyessä. Nuorille vakavia riskikäyttäytymisen muotoja ilmenee useimmin yhdessä viikoittaisen humalahakuisen juomisen yhteydessä. (Salmi 2009, 90–91.)

Päihteiden käyttö on monella muullakin tavalla uhka nuoren suotuisalle kehitykselle. Päihteiden käytön seurauksena tiedetään olevan mm. nuoren kognitiivisen, emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksen vaikeutuminen. Päihteiden riskit nuorelle ovat kaksinkertaiset verrattuna aikuisten riskeihin. Suurempi myrkytysriski on tiedostettu jo pitkään. Viimeaikaiset tutkimukset osoittavat lisäksi päihdehäiriöisten nuorten suurempaa riskiä sairastua mielenterveydenhäiriöihin ja päihderiippuvuuteen. Nuoruusiässä diagnosoitu päihdehäiriö ja mielenterveydenhäiriö ennustavat voimakkaasti samoja ongelmia myös aikuisena. (Aalto-Setälä ym. 2003a, 4.)

Varsinaisten päihdehäiriöiden alkamisikä on tutkimusten mukaan noin 14–15 vuotta. Häiriöt ovat tyypillisesti vaikeahoitaisia ja helposti uusiutuvia. Päihdehäiriöstä kärsivä nuori käyttää varsin tavallisesti useaa päihdettä samanaikaisesti (tupakka, alkoholi, huumeet, lääkkeet). Tutkimusnäyttöä on myös siitä, että jokin muu häiriö edeltää päihdehäiriötä. Selvin yhteys on käytöshäiriöiden suhteen, ahdistuneisuushäiriöiden ja erityisesti masennuksen suhteen tutkimustieto on kuitenkin ristiriitaista. On esitetty, että ensimmäinen häiriö voi lisätä toisen häiriön esiintymisen todennäköisyyttä suoraan tai välillisesti. Tässä ajattelumallissa nuori saattaa käyttää päihteitä lievittääkseen vaikkapa ahdistuneisuudesta johtuvaa tuskaisuutta, masentunutta mielialaa. Nuori, jolla on käytösongelmia, saattaa ajautua runsaasti päihteitä käyttävään seuraan. Nuoren psyykinen oirehtiminen voi myös johtaa vaikeuksiin suhteessa vanhempiin tai kaverisuhteisiin, mikä puolestaan voi altistaa päihdeongelmille. (Aalto-Setälä ym. 2003a, 4;9.)

Toisen näkemyksen mukaan päihdehäiriö on se, joka voi johtaa muuhun häiriöön joko suoraan tai välillisesti. Päihteiden käytöllä voi olla suoria vaikutuksia aivojen välittäjäainetoimintaan tai aivosolujen aineenvaihduntaan, jotka heijastuvat nuoren käytökseen ja psyykkiseen oireiluun. Nuoren psykososiaalinen toimintakyky voi heikentyä päihteiden käytön vuoksi ja siten altistaa muille mielenterveyden häiriöille. Päihteiden käytön takia suhde vanhempiin, muihin perheenjäseniin ja ystäviin voi kärsiä. Päihteiden käytön myötä nuori voi päätyä kaveripiiriin, jossa voi ”oppia” epäsosiaalisia käyttäytymismalleja. (Aalto-Setälä ym. 2003a, 9.)

Kolmas näkemys päihdehäiriön yhteydestä muihin mielenterveyden häiriöihin katsoo päihdehäiriöillä ja mielenterveyden häiriöillä olevan yhteisiä riskitekijöitä. Yhteiset riskitekijät voivat olla biologisia, geneettisiä tai psykososiaalisia. Altistavat biologiset tai geneettiset tekijät voivat olla mm. erilaisia häiriöitä aivosolujen aineenvaihdunnassa tai välittäjäainetoiminnassa. Psykososiaalisiin riskitekijöihin puolestaan katsotaan kuuluvan mm. erilaiset ympäristötekijät (esimerkiksi levoton ja epäsosiaalinen asuinympäristö, jossa päihteiden saatavuus on helppoa) tai vaikeudet perheessä, vanhempi-lapsi-suhteessa tai kaverisuhteissa.

Esimerkiksi perheen riitaisuuden tiedetään ennustavan päihdehäiriön lisäksi monia muita mielenterveyshäiriöitä. (Aalto-Setälä ym. 2003a, 10.)

Vaikka nuorten päihdekokeilut ovat yleisiä, valtaosalle ei kehity riippuvuutta tai haitallista käyttöä. Päihteettömyydestä kokeiluun, väärinkäyttöön ja riippuvuuteen päätyminen on hyvin yksilöllistä. Psykkisesti terveen nuoren päihdekokeilut saattavat olla enemmän seikkailunhalua ja rajojen kokeilua. Jollain toisella nuorella käyttö voi olla itsetuhoon päättyvän kierteen alku. Erilaiset nivelvaiheet ovat yleensä merkittäviä riskiajankohtia nuorten kehityksellisille vaikeuksille. Päihteiden käytön kannalta siirtyminen ala-asteelta yläasteelle on yksi merkittävimpiä tällaisia vaiheita. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 3.)

5.5 Rikokset syrjäytymisen riskitekijänä

Nuorten rikoskäyttäytyminen on joidenkin rikosten kohdalla tutkimusten mukaan suhteellisen yleistä. Venla Salmi (2009.) on tarkastellut nuorisorikollisuuskyselyiden tuloksia vuosilta 1995–2008 teoksessa Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset.

Tuloksien mukaan joka kolmas nuori on ajanut moottoriajoneuvoa vähintään kerran ilman siihen oikeuttavaa ajokorttia. Yksi neljästä on vähintään kerran elämässään piirrellyt seiniin, samoin yksi neljästä on tehnyt vahingontekoja koulun ulkopuolella. Koulun omaisuutta on tuhonnut joka viides nuori. Nuorista 37% on joskus varastanut kaupasta ja 35% kotoa. Puolet nuorista ilmoittaa syyllistyneensä kiusaamiseen koulussa tai koulumatkalla. Joka viides nuori on osallistunut julkisella paikalla tappeluun. Yksi viidestä nuoresta ilmoittaa ajaneensa vähintään kerran elämässään humalassa moottoriajoneuvolla. Ylivoimaisesti eniten kuitenkin nuoret syyllistyvät luvattomaan verkkolataamiseen, johon nuorista 74% ilmoittaa vähintään kerran elämässään syyllistyneensä. (Salmi 2009, 3-5.)

Samassa tarkastelussa ilmenee, että tytöt ovat kirineet varastamistekojen tekemisessä poikien ohi ja vuonna 2008 mittauksessa varastaneet hiukan poikia

yleisemmin. Myös omaisuuden vahingoittamisen aktiivisuudessa ero on kaventunut molemmille sukupuolille yhtä yleiseksi poikien tekemän ilkevallan vähenyttyä ja tyttöjen lisääntyä. Väkivallan käytössä pojat ovat aktiivisempia, kun taas huumaavien aineiden käyttö on tytöillä yleisempää. Tutkimuksessa huumaaviksi aineiksi katsottiin hasis, marihuana ja huumaavat lääkkeet. (Salmi 2009, 6.)

Rikosten tekeminen ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti nuorten kesken, vaan pieni osa nuorista tekee suurimman osan ikäryhmänsä rikoksista. Nuoren oma rikollinen käyttäytyminen lisää myös todennäköisyyttä joutua itse rikosten uhriksi. Alkoholin osuus nuorten tekemissä rikoksissa on merkittävä. Voimakkaimmin alkoholi liittyy nuorten kohdalla tappelemiseen julkisella paikalla sekä rikoksena itsessään harvinaisempaan auton varastamiseen. (Salmi 2009, 16, 20,119.)

Nuorten rikoskäyttäytyminen näyttäytyy luonteeltaan ryhmäkäyttäytymisenä. Suuri osa rikoksista tehdään muiden seurassa ja kaveripiirin rikoskäyttäytymisen yhteys nuoren omaan rikoskäyttäytymiseen on voimakas. Rikosten tekeminen saattaa olla osalle nuoria tietynlaista ajanviettokulttuuria, mutta rikoskäyttäytymiseen on havaittu liittyvän myös ryhmän painetta ja pätemisen tarvetta. Nuorten huumausainekokeilut tapahtuvat tutkimusten mukaan lähes aina ryhmässä (97%). Voimakkaasti ryhmätoimintaa on myös koulukiusaaminen. Omaisuusrikoksista neljä viidestä ja myymälävarkauksista puolet tehdään ryhmässä. (Salmi 2009, 25.)

5.6 Syrjäytymisriskit terveyden näkökulmasta

Terveystottumuksissa on havaittavissa selkeä ero tyttöjen ja poikien välillä. Poikien terveystottumukset ovat kouluterveystutkimusten mukaan epäterveellisemmät kuin tyttöjen. Pojat valvovat koulupäivinä tyttöjä myöhempään, toisella asteella poikien humalajuominen on yleisempää kuin tytöillä ja peruskoulun yläluokilla ja lukiossa pojat syövät useammin koulussa epäterveellisiä välipaloja. Pojat eivät ole kovin kiinnostuneita terveystiedosta ja heidän tietonsa seksuaaliterveydestä ja päihteistä ovat tyttöjä huonommat. Yläluokilla pojat myös pitävät vähemmän koulunkäynnistä kuin tytöt. Poikien kohdalla lisäksi huolestuttaa ylipainaisuuden yleisyys. (Luopa ym. 2010,71.)

Tytöt puolestaan kokevat terveydentilansa heikommaksi kuin pojat. Heillä on psykosomaattisia oireita ja masentuneisuutta huomattavasti yleisemmin kuin pojilla. Lukiossa tytöillä koulu-uupumus on yleisempää kuin pojilla. Tytöt kokevat useammin vaikeaksi päästä koulun lääkärin vastaanotolle ja koulun fyysisissä työoloissa olevat puutteet haittaavat enemmän tyttöjen kuin poikien koulutyötä. Toisella asteella opiskelevista tytöt kokivat koulun työmäärän yleisemmin liian suureksi kuin pojat. Tyttöjen terveystottumuksissa huolettua poikia vähäisempi liikunnan harrastaminen vapaa-ajalla. (Luopa ym. 2010,72.)

Alueellisena erityispiirteenä Etelä-Suomessa nuoret valvovat myöhään kouluiltoina ja jättävät aterianosia syömättä koululounaalla. Eteläsuomalaiset nuoret kokevat eniten vaikeuksia opiskelussa, syövät yleisimmin epäterveellisiä välipaloja koulussa ja kokeilevat muuhun maahan verrattuna yleisimmin huumeita. He kokevat harvemmin terveystiedon opetuksesta olevan hyötyä omasta terveydestä huolehtimisessa. Toisella asteella myös lintsaminen oli yleisintä Etelä-Suomen läänissä. Pääkaupunkiseutu erottuu monien kouluterveyskyselyssä käytettyjen indikaattoreiden mukaan kielteisesti sekä peruskoulun yläluokkalaisten, lukiolaisten että ammattiin opiskelevien keskuudessa. (Luopa ym. 2010, 73.)

Mikäli nuoret omaksuvat epäterveelliset elämäntavat jo varhain, on niiden muuttaminen aikuisiällä vaikeaa. Tämän vuoksi epäterveellisiä elämäntapoja voidaan

pitää kehitysriskinä. Terveystilassa olevia riskejä, jotka tulee huomioida esimerkiksi opiskeluun ja ammattiin suuntautumisessa, ovat erilaiset lääkärin toteamat pitkäaikaissairaudet. Pitkäaikaissairaudet eivät ole itsessään riski syrjäytymiselle, mutta mikäli nuori ei kykene esimerkiksi hyväksymään omaa sairautaan, saattaa hän toimia tavoilla, jotka aiheuttavat syrjäytymisriskiä. Nuorten mielenterveyshäiriöt ovat lisääntyneet, niistä yleisimpänä eriaisteiset masennukset. Nuorena diagnosoidut mielenterveydenhäiriöt ennustavat mielenterveydenhäiriöitä myös aikuisiällä. (Stakes 2006; Stakes 2007.)

Laura Kestilä on tutkinut väitöstudiumuksessaan *Pathways to health* (2008) aikaisempien elinolojen vaikutuksia myöhempään terveystilayhtymiseen. Tulosten mukaan haitallisella terveystilayhtymisellä on selkeä yhteys lapsuudessa koettuihin sosiaalisiin ongelmiin. Haitallinen terveystilayhtyminen sekä huonona koettu oma terveydentila lisääntyivät tutkimuksen mukaan niillä, jotka olivat kohdanneet lapsuuden perheessä pitkään jatkuneita taloudellisia ongelmia, vanhempien avioeron, vakavia perheen sisäisiä konflikteja, vanhempien mielenterveyden ongelmia, vanhempien alkoholiongelmia, oman vakavan kroonisen sairauden, vanhempien vakavan sairauden tai vamman, tai joita oli kiusattu koulussa. (Kestilä 2008, 91.)

Päivittäin tupakoivat, alkoholin suurkuluttajat, liikuntaa harrastamattomat, ylipainoiset sekä henkilöt, jotka eivät syöneet kasviksia säännöllisesti, kokivat terveydentilansa muita useammin heikoksi. Haitallinen terveystilayhtyminen todettiin tutkimuksessa olevan lisäksi yhteydessä vastaajien koulutustasoon. Alhaisimman koulutustason omaavien vastaajien keskuudessa todettiin olevan eniten haitallista terveystilayhtymistä. (Kestilä 2008, 91.)

Mainitun tutkimuksen mukaan vanhempien tupakointi ennustaa merkittävästi nuorten aikuisten omaa tupakointia. Voimakkain ennuste on, mikäli molemmat vanhemmista tupakoivat. Miehillä lisäksi isän tupakointi näyttäisi vaikuttavan heidän omaan tupakointiin. Alkoholin riskikulutus ja alkoholiongelmat liittyvät

samoin voimakkaasti omien vanhempien alkoholin käyttöön. Suurin riski päättyä

alkoholin ongelmakäyttäjäksi oli niillä, joiden molemmilla vanhemmilla oli alkoholi-ongelmia. Naisten kohdalla lapsuuden perheen sisäiset vakavat konfliktit lisäsivät riskiä alkoholin riskikulutukselle varhaisaikuisuudessa. (Kestilä 2008, 84 - 86.)

6 RISKITEKIJÄT JA SUOJAAVAT TEKIJÄT NUOREN ELÄMÄSSÄ

Nykyään nuorten syrjäytymiseen liittyvässä keskustelussa on alettu puhua enemmän nuorten hyvinvoinnista ja hyvinvointiriskeistä. Syrjäytymisen ehkäisyn sijaan puhutaan varhaisesta puuttumisesta ja siinäkin mieluummin korostetaan varhaista tukea. Lainsäädännön muutosten yhteydessä painopistettä on haluttu siirtää ehkäisevän työn suuntaan. Lastensuojelulakiin (2008.) kirjattiin uutena velvollisuutena kunnille ehkäisevän lastensuojelun järjestäminen, nuorisolain muutosehdotus puolestaan tuo lakiin uuden velvoitteen etsivän nuorisotyön järjestämisestä (HE 1/2010).

Riskitekijöiksi kutsutaan tekijöitä, jotka ovat yhteydessä nuoren suurempaan riskikäyttäytymiseen. Riskitekijät voivat olla geneettisiä, nuoren persoonallisuuden kuuluvia ominaisuuksia, lapsuuden perheeseen ja sen toimintakykyyn liittyviä tai erilaisia muita ympäristötekijöitä. Näillä tekijöillä on nuorelle erilainen merkitys eri ikä- ja kehitysvaiheissa. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 11.)

Nuoressa itsessään olevia ominaisuuksia, jotka saattavat lisätä riskikäyttäytymistä, on tunnistettu useita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi käytöshäiriöt, uhmakkuus- tai tarkkaavaisuushäiriöt, aggressiivisuus ja impulsiivisuus. Oma käyttäytyminen voi vaikuttaa kaveripiirin muokkautumiseen sellaiseksi, jossa myös ilmenee riskikäyttäytymistä. Stressaavat tai traumaattiset elämäntapahtumat (esimerkiksi fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kokeminen tai näkeminen) saattaa lisätä nuoren riskikäyttäytymistä. Erityinen tarve hakea jatkuvasti uusia elämyksiä saattaa myös lisätä riskikäyttäytymistä. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 11.)

Erilaiset oppimisvaikeudet voivat vaikeuttaa nuoren sopeutumista kouluympäristöön. Nuori saattaa kokea koulussa turhautumista, joka voi lisätä riskikäyttäytymistä. Kouluympäristössä ilmeneviä riskitekijöitä ovat lisäksi poikkeuksellinen vetäytyneisyys, huonot sosiaaliset taidot luokkayhteisössä ja sen ulkopuolella sekä heikko koulumenestys. Nuoren käyttäytymiseen vaikuttavat merkittävästi kavereiden ja vertaisryhmän tavat ja normit. Joukkoon kuuluminen on nuorelle tärkeää. Jos esimerkiksi nuoren kaverit käyttävät runsaasti päihteitä, voi niistä

kieltäytyminen olla vaikeaa, koska vaarana voi olla joutuminen kaveriporukan ulkopuolelle. Kaveripiirissä ilmenevä riskikäyttäytyminen lisää yksittäisen nuoren riskikäyttäytymisen todennäköisyyttä. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 3.)

Nuoren perheessä voi olla hänet riskikäyttäytymiselle altistavia tekijöitä. Riitaisa tai muutoin huono kodin ilmapiiri, vanhempien huonot kommunikaatiotaidot ja esimerkiksi kyvyttömyys asettaa sääntöjä saattavat olla altistavia tekijöitä nuoren omalle riskikäyttäytymiselle. Muita perheeseen liittyviä altistavia tekijöitä ovat riittämätön valvonta, puutteet perushoivassa sekä lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteessa. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 12.)

Suojaavia tekijöitä ovat puolestaan tekijät, joiden on todettu olevan yhteydessä nuoren pienempään riskikäyttäytymisen todennäköisyyteen. Nuorten kanssa työskenneltäessä voidaan pyrkiä vahvistamaan havaittujen suojaavien tekijöiden vaikutusta ja näin vähentämään riskitekijöiden vaikutusta. Suojaavina tekijöinä pidetään ennen muuta tiettyjä perhetekijöitä kuten esimerkiksi riittävän vahva vanhemmuus, mikä edellyttää selkeitä perheen sisäisiä käyttäytymissääntöjä esimerkiksi koululäksyjen, television katselun, tietokoneen käytön ja nukkumaanmenon suhteen. Vahvaan vanhemmuuteen kuuluu myös lasten vapaa-ajan käytön valvontaa ja tutustuminen nuoren kaveripiiriin. Suojaavina tekijöinä pidetään myös toimivaa keskusteluyhteyttä nuoren ja vanhemman välillä sekä nuoren riittävän läheistä suhdetta vanhempiin ja sisaruksiin. Nuoren hyvää koulumenestystä pidetään suojaavana tekijänä, koska katsotaan onnistumisen kokemusten sitovan nuoren vahvemmin kouluyhteisöön. (Aalto-Setälä ym. 2003b, 12.)

Aalto-Setälä ym. suosittelevat teoksessaan Nuorten päihdehäiriöt ja muut mielenterveydenhäiriöt (2003) riskitekijöiden esiin tultua kokonaisvaltaista tilanteen kartoittamista. Heidän mielestään nuorten parissa työskenneltäessä tulisi erityisesti huomioida ongelmien yksilöllisyys ja monitekijäisyys. Tämän vuoksi nuoren tilanne tulisi aina arvioida kokonaisvaltaisesti ja tarkastella esiin nousseita riskitekijöitä laaja-alaisesti osana nuoren yleistä hyvinvointia. Nuorten on usein vaikeaa tunnistaa omia ongelmiaan tai niiden liittymistä toisiinsa. Mahdollisia psyykkisiä oireita ei esimerkiksi osata yhdistää runsaaseen päihteiden käyttöön

ja päinvastoin. Runsaasti päihteitä käyttävältä nuorelta tulisikin aina kartoittaa mahdollisia muita mielenterveyden häiriöitä, ja toisaalta on syytä kysyä muulla tavoin oirehtivalta nuorelta tämän päihteiden käytöstä. Myös nuoren somaattinen terveydentila, perhetilanne ja koulutilanne tulee heidän mukaansa kartoittaa. (Aalto-Setälä ym. 2003, 25.)

Marttunen listasi Kouluterveyspäivillä 2010 syitä, joiden takia on syytä epäillä muutakin kuin nuoruuden normaalia kapinointia. Tällaisia syitä hänen mukaansa ovat: varhaisnuoruuden kapinointi, kun se johtaa vakaviin normirikkomuksiin ja tärkeiden ihmissuhteiden rikkoutumiseen; äärimmäiset toistuvat tunteiden purkaukset; pitkäkestoiset voimakkaat mielialan vaihtelut; toistuva näpisteleminen; kuljeskelu sekä luvattomat poissaolot koulusta. Lisäksi voimakas passiivisuus, eristäytyminen ja vakavat keskittymisvaikeudet tai runsas päihteiden käyttö ovat oireita, joiden tulisi herättää epäily mahdollisesta mielenterveysongelmasta. Varttuneemmilla nuorilla riskin merkkejä ovat puolestaan esimerkiksi pitkittynyt identiteettikehitys tai selvät päihdeongelmat. (Marttunen 2010,18.)

Nuoren oireilua on Marttusen mukaan arvioitava nuoruuskehityksen sujumisen kautta. Tällöin tulisi selvittää, eteneekö vai juuttuuko nuoruusiän kehitys, sillä tilapäinen kehityksen taantuminen ei ole häiriön merkki, kunhan kehitys kokonaisuudessaan etenee. Nuoren toimintakykyä tulisi arvioida, sillä niin sanotusti normaalilla tavalla oireileva nuori kykenee kuitenkin käymään koulua, olemaan ikätovereiden seurassa, tulee kohtuullisesti toimeen aikuisten kanssa ja kykenee esimerkiksi osallistumaan harrastuksiin. Nuoren elämän olosuhteita sekä sitä, tarjoaako kasvuympäristö mahdollisuuden nuoren terveelle kehitykselle, olisi Marttusen mukaan myös tarpeen arvioida. (Marttunen 2010,18.)

Stakesin kouluterveyskyselyssä nuorten hyvinvointia mitataan 44 indikaattorin avulla. Indikaattorit perustuvat yhteen tai useampaan nuorille esitettyyn kysymykseen. Hyvinvointia kartoittavat indikaattorit on jaettu viiteen osa-alueeseen: elinolot, kouluolot, terveys, terveystottumukset sekä terveysosaaminen ja oppilas- tai opiskelijahuolto. (Luopa ym. 2010, 11.)

7 NUORTEN VALTAISTUMINEN

Vuorovaikutuksellisella ja dialogisella työtavalla pyritään Omin Jaloin -menetelmän avulla valtaistamaan nuorta. Valtaistuminen perustuu ihmisen kokemukseen siitä, että vaikeuksista on mahdollista selviytyä ja saada aikaan toivottuja muutoksia elinoloissa tai elämäntilanteessa. Valtaistuminen merkitsee yksilölle sisäisen prosessin lisäksi muuttuneista olosuhteista johtuvia näkyviä muutoksia käytännön toiminnassa. Valtaistuminen voidaan havaita käytännön tasolla esimerkiksi vastuun ottamisena. (Kokko 2006, 170 - 171; Vilén, Leppämäki, Ekström 2008, 25.).

Valtaistumiseen liittyviä elementtejä on listattu seuraavasti Järvikosken ja Härkähäpään teoksessa Kuntoutuksen perusteet (2004, 133).

- Nähdä ja ymmärtää oman elämän tai toiminnan merkityksellisyys ja mielekkyys.
- Itsetunto, luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin.
- Itsenäisyys, itsemäärääminen, toimintamahdollisuuksien lisääntyminen.
- Mahdollisuus "saada äänensä kuuluviin", saada aikaan haluttuja muutoksia, vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa, olla "oman elämänsä subjekti".
- Toiminnan ulkoisen perustan vakiintuminen: taloudellinen turva, hyvinvoinnin mahdollistavat olosuhteet; tasa-arvoinen osallisuus yhteisön elämään.

Edellä mainitut valtaistumisen tavoitteet soveltuvat käytettäväksi laajemminkin asiakastyössä. Omin Jaloin -menetelmässä nuoren valtaistumiseen pyrkivä työote näkyy jokaisen osa-alueen tehtävässä. Tapaamisten aikana kartoitetaan kirjallisten tehtävien sekä niistä käytävän keskustelun avulla nykytilanne yhdeksän eri elämän osa-alueen näkökulmasta. Nykytilannetta tarkastellaan yhdessä ensimmäisellä kerralla tehdyn tulevaisuuden suunnitelman kanssa, pohtien

samalla, mitkä asiat nykytilanteessa tukevat tuon tavoitteen saavuttamista ja mitkä asiat puolestaan kullakin osa-alueella tarvitsevat kehittymistä. Työskentelytavan tarkoitus on, että nuorelle selkeytyy ja konkretisoituu hänen omat tulevaisuuden tavoitteensa sekä omat toimintamahdollisuutensa niiden toteuttamiseksi.

8 OMIN JALOIN – MENETELMÄ JA SIINÄ KÄYTETTÄVÄT TEHTÄVÄT KARTOITUKSEN VÄLINEENÄ YLEISESTI

Omin jaloin -menetelmän vahvuutena näyttäytyi sen vaikutus erityisnuorisotyössä toteutettavan asiakastyön tukevoittajana ja raamittajana. Menetelmän tarkoitus ei ole ongelman määrittely, vaan suojaavien ja riskitekijöiden kartoittaminen nuoren elämästä. Työryhmä koki tämän hyvänä ja luontevana toimintatapana erityisnuorisotyössä. Omin jaloin menetelmää toteutetaan vuorovaikutteisella työtavalla, joka sisältää lyhytneuvonnallisen elementin, kun nuorelle tarjotaan keskustelun lomassa faktatietoa eri elämän osa-alueiden tueksi.

Aineistossa oli useita mainintoja siitä, kuinka yhdeksästä eri näkökulmasta käsin nuoren elämää kartoitettaessa ylimääräisenä vahvuutena on mahdollisuus tarkastella ristiin eri osa-alueilta saatua informaatiota. Ristiin peilaaminen auttaa työryhmän mukaan muodostamaan paremmin kokonaiskuvaa nuoren tilanteesta. Huolellinen eri osa-alueiden kautta tapahtuva tarkastelu tuottaa usein myös aivan uutta informaatiota. Työryhmän mielestä erityisesti rikokset, sosiaaliset suhteet, ja adsume-päihdemittari olivat vahva kolmen tehtävän paketti, joiden tarkasteleminen suhteessa toisiinsa antaa lisäarvoa kokonaisuuden pohdintaan. Kartoituksen toteuttamista 4-6 tapaamisen aikana pidettiin voimavarana, koska silloin työntekijällä on mahdollisuus palata uudelleen aiemmilla tapaamisilla esiin tulleisiin aiheisiin.

Kuinka saisi kuvattua, miten syvälle muutamalla tapaamisella pääsee nuoren elämään? – kehittäjä 2

Menetelmän heikkoutena työryhmä piti resurssien rajallisuutta suhteessa asiakasvirtaan. Joissain uuden asiakasohjauksen käytännöissä havaittiin heikkouksia, kuten asiakkaan tietosuojaturvan varmistaminen tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijä ohjaa nuoren lastensuojeluilmoituksen perusteella Omin Jaloin – tapaamisiin. Suoranaisena menetelmään liittyvänä uhkatekijänä työryhmässä pi-

dettiin riskitekijöiden esiin tuloa Omin Jaloin -tapaamisissa, mikäli sen jälkeen ei aloiteta mitään toimenpiteitä. Esimerkiksi jatko-ohjausta muiden palvelujen piiriin ei saada käynnistettyä tai huoltajaa ja nuorta ei saada sitoutumaan työskentelyyn esiin nousseiden riskitekijöiden vähentämiseksi.

Jää roikkumaan; todetaan että nää on riskit, mutta mitään ei tapahdu – kehittämisryhmän jäsen 3.

8.1 Tehtävien vahvuudet suojaavia ja riskitekijöitä kartoitettaessa

Tulevaisuuden suunnitelma -tehtävän tarkoitus on työskentelyn aloitusvaiheessa pysäyttää nuoret pohtimaan omaa tulevaisuuttaan, sekä sitä, millaiseksi he sen kuvittelisivat. Tavoitteena on seuraavien tapaamisten aikana saada kirjallisten tehtävien avulla aikaan keskustelu siitä, kuinka omilla teoilla jokainen vaikuttaa tulevaisuuteensa sekä tulevaisuuden tavoitteitaan tukevalla tavalla että niitä heikentävällä tavalla. Tehtävää kehitettäessä sen vahvuutena pidettiin pelkistettyä ulkoasua. Tehtävän avulla oli ollut helppoa saada tulevaisuuden pohtiminen toteutettua myös sellaisten nuorten kanssa, joille omien mielipiteiden ilmaiseminen on vaikeaa tai joiden tulevaisuuden tavoitteet eivät olleet vielä täysin selvillä. Tehtävän tukisanojen, jotka koostuvat myöhemmin käsiteltävistä elämän osa-alueista, koettiin edistävän nykyhetken ja tulevaisuuden välisestä suhteesta käytävää keskustelua.

Rikoksien kartoittamisen tehtävä oli alun perin vain neljään osaan jaettu paperi, jossa kysyttiin rikokset neljästä eri näkökulmasta käsin. Oliko nuori ollut tekijänä, silminnäkijänä vai uhrina ja millaisia seurauksia rikoksista oli mahdollisesti hänelle koitunut. Useammasta eri näkökulmasta käsin tehtävää kartoitusta pidettiin vahvuutena, sillä sen avulla oli mahdollista selvittää paitsi ne rikokset joihin nuori itse oli syylistynyt, myös sitä, millaisessa sosiaalisessa ympäristössä nuoret rikoksien suhteen liikkuvat ja kasvavat.

Sosiaaliset toimintaympäristöt –tehtävästä käytettiin aluksi nimeä nelikenttä. Tehtävässä kaverit, seurustelu, harrastukset ja koulu kartoitetaan kaikki yhdellä neljään osaan jaetulla lomakkeella. Tehtävä täytetään verkostokartan periaatteella. Nuori sijoittaa itsensä keskelle ja kustakin neljästä aiheesta tärkeimmät asiat ja ihmiset lähelle itseä ja vähemmän tärkeät kauemmaksi.

Tehtävästä keskusteltaessa erityisenä vahvuutena pidettiin siinä kartoitettavien osa-alueiden synergiaa. Sosiaalista kanssakäymistä sisältävien osa-alueiden kartoittaminen yhdellä tehtävällä koettiin erittäin toimivaksi. Tehtävän avulla koettiin saatavan selville piilossa olevaa tietoa ja siten riskitekijöiden havaitseminen helpottui. Tehtävän avulla saa paljon tietoa nuoren kaveripiiristä. Pelkkä etunimien ja lempinimien kirjaaminen antavat paljon informaatiota, sillä etsivän työn kautta ne on usein mahdollista yhdistää muihin paikallisiin nuoriin. Samalla työntekijä pystyy hahmottamaan hyvin missä ja millaisessa seurassa nuori liikkuu. Sosiaaliset toimintaympäristöt -tehtävän vahvuus on myös nuorten toimintaympäristöihin sijoittuvista aikuisista saatava informaatio, etenkin mikäli sama aikuinen esiintyy useamman nuoren tehtävässä.

Sosiaaliset toimintaympäristöt -tehtävän avulla on mahdollisuus päästä nuoren kanssa syvällisemmän vuorovaikutuksen tasolle. Työntekijät olivat kokeneet päässeensä tarttumaan tilanteisiin, joihin uskoivat nuoren vähintään alitajuisesti halunneen puututtavan. Osatessaan hyvin tulkita nuoren lomakkeelle kirjaamia asioita on työntekijällä ollut mahdollista havaita nuoren elämästä erilaisia riskitekijöitä kuten yksinäisyys tai koulukiusaaminen. Tehtävän seurusteluosion perusteella työntekijät olivat voineet keskustella seurusteluun yleisellä tasolla liittyvien asioiden lisäksi myös esimerkiksi seksuaalisesta riskikäyttäytymisestä sekä omaan kehoon liittyvästä itsearvostuksesta.

Perhe -tehtävässä kartoitetaan nuorten käsityksiä omasta perheestään: keitä siihen kuuluu ja millaista perheen sisäinen vuorovaikutus on? Lisäksi kartoitetaan perheen sääntöjä ja rooleja, keiden välillä ja missä tilanteissa syntyy konflikteja sekä miten ne käsitellään? Alun perin perhe -tehtävän yhteydessä kartoitettiin nuorten rahan käyttöä kysymällä mistä he saavat rahaa, ja mihin sitä kuuluu. Tehtävien kehittämisen yhteydessä rahan käytöstä laadittiin oma tehtävän-

sä, jonka avulla kartoitetaan nuoren rahallisia tuloja ja menoja kaikkien yhdeksän eri osa-alueen kautta.

Perhe ja raha -tehtävän vahvuutena pidettiin sen avulla saatavaa monipuolista tietoa perheestä, sen jäsenistä, tavoista ja säännöistä. Tehtävä on avoin, nuorta ei johdatella liikaa, eikä oteta valmiiksi kantaa perheeseen liittyvissä asioissa. Tehtävän avulla on mahdollista saada tietoa nuoren ja hänen perheensä vuorovaikutukseen ja sisäisiin suhteisiin liittyvistä asioista. Tehtävän avulla voi työryhmän mukaan päästä keskustelemaan perheen merkityksestä nuoren suojaaviin tekijöihin ja riskitekijöihin.

Tehtävän avulla koettiin olevan mahdollista saada esiin myös vähemmän näkyvillä olevia riskitekijöitä. Nuoren viettäessä paljon aikaa kotona voisi sitä pitää myönteisenä asiana. Saattaa kuitenkin paljastua, että hän viettää kotona aikansa lähinnä omassa huoneessa, eikä ole juuri lainkaan kontaktissa muun perheen kanssa. Tämän kaltaisen tiedon pohjalta käytävässä keskustelussa on mahdollista ottaa puheeksi millainen on tai voisi olla perheen merkitys nuoren elämään. Aina yhteisen ajan puute ei ole nuoresta lähtöisin oleva tekijä. Tehtävän kautta saattaa paljastua myös nuoren olevan paljon yksin kotona, koska vanhemmilla on niin paljon omia menoja. Tällöin on mahdollista päästä keskustelemaan vanhempien kanssa perheen yhteisen ajan merkityksestä.

Omin Jaloin –menetelmään ohjautuneiden nuorten päihteiden käyttö on kartoitettu alusta alkaen Marjatta Pirskasen kehittämän nuorten päihdemittarin (ADSUME) avulla. ADSUMEA on lupa käyttää edellyttäen, että alkuperäinen copyright mainitaan.

Päihdemittarin vahvuus työryhmän mukaan on, että se on valtakunnallinen tutkittu tapa toteuttaa päihteidenkäytön kartoitusta nuorille. Vahvuutena nähtiin myös päihdemittariin sisältyvä valmis hyvä ohjeistus sen käytöstä sekä suosituksista, millaisia jatkotoimia nuorille tulisi suunnata mittarin osoittaman huolen perusteella. Päihdemittarin avulla koettiin olevan mahdollista toteuttaa varhaisessa vaiheessa Omin Jaloin -tapaamisten yhteydessä preventiivistä mini-interventiota.

Terveystehtävän vahvuus puolestaan on sen helppous nuoren kannalta katsottuna. Kyllä / ei- muotoinen tehtävä koettiin työryhmässä selkeänä ja hyvänä välineenä avaamaan keskustelua terveyteen liittyvissä kysymyksissä. Kysymysten avulla pääsee helposti nuoren kanssa syvällisempään keskusteluun. Terveystehtävällä koettiin olevan erityisen hyvät mahdollisuudet päästä nuoren tehtävässä antamien vastausten pohjalta keskustelemaan terveyteen liittyvistä suojaavista ja riskitekijöistä.

Huoltajan tapaamista arvioitaessa vahvuutena pidettiin ylipäättään huoltajan ottamista avoimesti mukaan työskentelyyn. Vaikka tehtävät tehdään nuoren kanssa, pidettiin erittäin tärkeänä vanhempien mahdollisuutta saada tietoonsa tehtävien yhteydessä esiin tulleet seikat, joilla on nuoren tulevaisuuden kannalta merkitystä. Vahvuutena nähtiin myös mahdollisuus saada nuorten kanssa tehtyihin tehtäviin huoltajan näkökulma. Nuoren esiin tuomat asiat saavat vahvistusta huoltajan tapaamisessa. Mikäli nuori on jättänyt jotain kertomatta tai ker-tonut asiat vain omasta näkökulmasta katsottuna, voidaan huoltajan tapaamisen yhteydessä saada uutta tai eri näkökulmasta olevaa tietoa. Myös erilaisia syy-seuraus suhteita oli koettu tulleen esiin ja sitä kautta kokonaisymmärrys tilanteesta oli lisääntynyt.

Niistä vanhemmistahan se lapsi on tehty.
Kehittämisryhmän jäsen 1

Huoltajan tapaamisessa nähtiin mahdollisuutena saada selkeämpi kuva nuoren kokonaistilanteesta. Mahdollisuuksia pohdittaessa tuli esiin myös kokemus siitä, että tapaaminen oli ollut luontevampi ja helpompi tilanteissa, joissa työntekijä oli tavannut vanhemmat jo nuoren tapaamisien alussa. Huoltajan tapaamisen mahdollisuutena vastaajat näkivät sen lisäävän painoarvoa nuoren kanssa

toteutettavien tehtävien tekemiseen, kun nuorella on tiedossa niiden päätymisen huoltajan tietoon.

Ajatus siitä, että kaikki tehdään avoimesti, et ne vanhemmat otetaan siihen mukaan.

Kehittämisyhmän jäsen 4

Kun ne vanhemmat tavataan, niin se vakavoittaa sen koko toiminnan .. jo se tieto siitä, että ne tullaan tapaamaan.

Kehittämisyhmän jäsen 2

8.2 Kartoituksen kannalta tehtävissä havaittuja heikkouksia

Tulevaisuus -tehtävässä pelkistetty ulkoasu koettiin heikkouksista huolimatta enemmän vahvuutena, vaikka joidenkin nuorten kanssa työskenneltäessä oli haaste päästä alkuun. Rikoksia kartoittavassa tehtävässä pelkistetty ulkoasu koettiin puolestaan lähes yksinomaan heikkoutena. Avoimeen keskusteluun perustuvaa tekniikkaa ei koettu toimivaksi, kun aiheena olivat rikokset. Työryhmässä koettiin, ettei nuorilla ole riittävää tietoa lainsäädännöstä ja rikosseuraamusjärjestelmästä, jotta he voisivat vastata edes niin yksinkertaiseen kysymykseen, mihin kaikkiin rikoksiin hän itse on syyllistynyt. Ensinnäkin tulee olla tieto siitä, mitkä kaikki teot suomen lainsäädännön mukaan ovat rikoksia.

Sosiaaliset toimintaympäristöt -tehtävän heikkoutena pidettiin sen työläyttä, erityisesti mikäli työntekijän ammatilliset tai henkilökohtaiset ominaisuudet eivät ole parhaimmillaan. Työskentelypaperin A4 koko oli joillekin nuorille tuottanut ongelmia, kuinka saada kaikki tiedot mahtumaan siihen. Toisaalta tilanteessa, jossa nuorella on vähän sosiaalisia suhteita pienempi koko koettiin parempana. On parempi, että lomake näyttää toisilla olevan liian täynnä merkintöjä, kuin että suuremmassa koossa se joillain nuorilla näyttäisi lähes tyhjältä.

Perhe -tehtävän heikkoutena koettiin rahaan liittyvän liian vähäinen painoarvo, siitä on tehtävässä vain yksi kysymys. Raha-asioiden kartoittaminen tulisi kui-

tenkin olla kokonaisuuden kannalta yhtä tärkeä kuin muutkin käsiteltävät osa-alueet. Perheen sääntöjä koskevia kysymyksiä pidettiin heikkoutena, mikäli työntekijällä ei ole selkeää näkemystä siitä, kuinka sen kautta ilmeneviä riskitekijöitä keskustelun avulla voisi vähentää.

Päihdemittarin heikkoutena Omin Jaloin –menetelmään sovellettaessa pidettiin sitä, että on edelleen työntekijän itsensä varassa, kuinka hyvin hän on perehtynyt päihdemittarin käyttöä varten olevaan ohjeistukseen ja kuinka hyvin hän on ne kyennyt omaksumaan. Päihdemittarissa on esimerkiksi kysymyksiä, joista ei tule pisteitä vaan a, b, c, d vaihtoehtoihin liittyvä tulkinta, jonka perustelut löytyvät erillisestä ohjeistuksesta. Päihteitä käyttävälle nuorelle ADSUME antaa nopeasti vaarallista suurkulutusta osoittavat pisteet. Työryhmässä tätä pidettiin heikkoutena, mikäli työntekijä ei tunne kyseistä mittarin erillistä ohjeistusta kunnolla.

Terveys -tehtävän heikkous piilee puolestaan nuoren valintatehtävän tuomassa mahdollisuudessa halutessaan vääristellä totuutta tai olla paljastamatta jotain ympyröimällä turvallisemman vaihtoehdon. Tehtävän käsitteleminen saattaa myös jäädä helposti pinnalliseksi, mikäli työntekijä ei käy sen pohjalta huolellisesti keskustelua. Tehtävästä havaittiin kysymyksiä, jotka eivät ole Omin Jaloin - työssä olennaisia. Toisaalta koettiin, että tehtävästä puuttui tai jäi aivan liian pienelle huomiolle tärkeitä kysymyksiä. Lisää painoarvoa kaivattiin esimerkiksi kysymyksiin, jotka koskivat masennusta ja itsetuhoisuutta. Kokonaan tehtävästä puuttuivat tunnekysymykset, jaksaminen ja tuen tarpeesta kysyminen. Uhkana pidettiin, että tehtävän avulla ei pystytä riittävästi selvittämään, millaisia mieltä painavia asioita nuoren elämässä mahdollisesti on.

Sit mun piti leikkiä sen kaa sitä kissa-hiiri leikkiä, et sais selville, et mitkä ne oli missä se oli valehdellu.
Kehittämisryhmän jäsen 2.

Vastauksien perusteella nuoren valtaistumisen näkökulmasta ADSUMEN heikkoutena näyttäytyi nuoren mahdollisuus vastata päihdemittarin aikuisia tyydyttävällä tavalla. Vastaajat olivat olleet tilanteissa, joissa nuori oli saattanut esimerkiksi tarkastaa vielä ennen mittarin täyttämistä, meneekö myös se tieto huoltajille. Toinen esiin noussut tilanne oli sellainen, jossa etsivän nuorisotyön kautta saatu käsitys nuoren päihteidenkäytön tilanteesta oli aivan erilainen kuin nuoren täyttämä päihdemittari antoi ymmärtää. Päihdemittarin ja sen avulla toteutettavan intervention heikkoutena päihteitä käyttävien nuorten kohdalla nähtiin heidän usein epärealistiset käsitykset nuorten päihteidenkäytöstä yleisellä tasolla. Nuoren havahduttaminen päihteiden käytön riskeihin oli koettu erityisen haasteellisena tilanteissa, joissa nuori liikkui seurassa, jossa päihteiden käyttö oli runsasta ja hän koki sen olevan kaikille nuorille normaalia käyttäytymistä alaikäisyydestä huolimatta.

Huoltajan tapaamisen heikkous puolestaan piilee sen kertaluontoisuudessa. Vanhempien on kertatapaamisen aikana helpompi väistellä mahdollisia ongelmia. Huoltajan tapaamiseen ei myöskään ollut välinettä, toisin kuin kaikkiin nuoren kanssa tehtäviin tapaamisiin. Ilman osallistavaa välinettä huoltaja päätyy helposti vain tiedon vastaanottajan rooliin eikä niinkään vastuun jakajaksi. Kehittämistyön aikana laadittiin huoltajan tapaamiseen oma kirjallinen tehtävä, jonka avulla nuoren elämässä olevista suojaavista tekijöistä ja riskitekijöistä voidaan käydä keskustelua.

9 MUUTOKSET MENETELMÄÄN JA TEHTÄVIIN SUOJAAVIEN JA RISKITEKIJÖIDEN HAVAITSEMISEN EDISTÄMISEKSI

Kehittämisen tavoite oli saada Omin jaloin -menetelmä sekä siinä käytettävät kirjalliset tehtävät vastaamaan paremmin tarkoitustaan suojaavien ja riskitekijöiden havaitsemiseksi nuoren elämästä. Sosiaaliset toimintaympäristöt -tehtävän kehittämistyö oli erityisen hyödyllistä menetelmän kokonaisuuden kannalta. Kyseisen tehtävän kohdat, joihin nimettiin tulevaisuuden kannalta tukevia ja kehitettäviä asioita päätettiin kehittää tämän yksittäisen tehtävän sijaan omaksi kokoavaksi tehtäväksi. Myöhemmin kokoava tehtävä sai otsikoksi Vahvuudet ja kehittymissuunnitelmani.

Vahvuudet ja kehittymissuunnitelmani -tehtävä on kaikki elämän osa-alueet sisältävä kokoava tehtävä. Tehtävä täydentyy jokaisella tapaamiskerralla. Nuori kirjaa siihen aina tapaamisen lopuksi kulloinkin käsiteltävänä olleen elämän osa-alueesta katsottuna kolme kohtaa. Asiat, joiden hän uskoo tukevan tulevaisuuden tavoitteitaan, asioita, joita tulisi kehittää saavuttaakseen paremmin omat tavoitteensa sekä tahot tai henkilöt, joilta voisi kyseisen osa-alueen kehittämistä vaativiin asioihin saada tukea.

Nuoren kirjattua omat näkemyksensä voi työntekijä tarvittaessa tuoda esiin omia ajatuksiaan nuoren vahvuuksista sekä kehittymisen ja tuen tarpeista. Ne kirjataan niin, että käy ilmi, mitkä ovat nuoren omia ja mitkä puolestaan työntekijän ajatuksia. Kun kaikki osa-alueet on käsitelty, on vahvuudet ja kehittymissuunnitelmani -tehtävään kertynyt yhdeksästä elämän eri osa-alueesta nuoren vahvuudet (suojaavat tekijät), kehittymistarpeet (riskitekijät) sekä mahdolliset tuen tarpeet. Tuen tarpeet ovat yleensä hyvin käytännönläheisiä ja toteuttamiskelpoisia ajatuksia, joilla perheenjäsenet, nuoren läheiset sekä ammattihenkilöstö voivat tukea nuorta hänen kehittymistä tarvitsemillaan elämän osa-alueilla.

Kokoavan tehtävän tarkoitus on havainnollistaa nuoren elämän kokonaistilanne. Nuorelle on helpompi kirjata vahvuudet sekä kehittymisen ja tuen tarpeet aihe kerrallaan, kun sen käsitteleminen on vielä tuoreessa muistissa. Viimeisellä ker-

ralla huoltajan tapaamisen yhteydessä käsiteltäessä nuoren elämän kokonaistilannetta saadaan kokoavan tehtävän avulla paremmin nuoren oma näkemys tuotua esiin. Tilanteessa, jossa työntekijä ja huoltajat tuovat omia näkemyksiään nuoren tilanteesta esiin, on nuori usein tiedonmuodostuksen taidoiltaan heikommassa asemassa. Kokoavan tehtävän kautta nuori saa omasta elämästään käytävään keskusteluun tasa-arvoisemman tiedon tuottajan roolin.

Tapaamisten päätyttyä nuori ja hänen huoltajansa saavat oman kappaleen vahvuudet ja kehityssuunnitelma –tehtävästä muistuttamaan asioista, jotka auttavat nuorta saavuttamaan omat tavoitteensa, asioista joissa hänen tarvitsee kehittyä, sekä siitä, mistä kai keneltä nuori voisi saada tukea tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamiseksi. Tulevaisuus -tehtävään ei koettu tarvittavan muutosta. Tehtävään ei kohdistu samanlaista suojaavien ja riskitekijöiden kartoittamista kuin nykyhetkeen sijoittuviin elämän eri osa-alueet sisältäviin tehtäviin. Siihen sovitut muutokset koskivatkin vain ulkonäöllisiä asioita kuten A3:sta A4-kokoon muuttamista.

Päihdemittarin osalta kehittämissuunnitelmassa todettiin, että siihen ei edes voitaisi tehdä muutoksia, koska sen copyright on Marjatta Pirskasella. Päihdemittari nähtiin hyväksi välineeksi kartoittaa Omin Jaloin –menetelmän sisällä päihteidenkäyttöön liittyviä riskejä ja voimavaroja. Kehittämissuunnitelma oli yksimielisesti sitä mieltä, että ADSUME -päihdemittaria käytetään jatkossakin Omin Jaloin -tapaamisiin ohjautuneiden nuorten kanssa. Pirskaselta on saatu lupa liittää mittari Omin Jaloin –menetelmässä käytettäviin tehtäviin. Työryhmässä nähtiin mahdollisena, että osa nuorista on saattanut ennen Omin Jaloin –tapaamisia täyttää mittarin aikaisemmin esimerkiksi terveydenhoitajan kanssa, mutta silti pidettiin tärkeänä täyttää ADSUME ja sen avulla käydä keskustelua riskitekijöistä ja suojaavista tekijöistä päihteiden käyttöön liittyen.

Sosiaaliset toimintaympäristöt tehtävä oli alun perin nimeltään nelikenttä. Kehittämisen aikana tehtävän nimi muuttui muotoon Sosiaaliset toimintaympäristöt. Tehtävän vapaa-aika -osioon sovittiin lisättäväksi erikseen laatikko, johon kirjattaisiin nuoren aikaisemmat harrastukset. Sen avulla on tarkoitus kartoittaa, onko nuori harrastanut aikaisemmin jotain ja jos on, miksi hän on lopettanut kyseisen

harrastuksen. Pyrkimys on selvittää esimerkiksi nuoren impulsiivisuutta; onko harrastus ollut alun perin hänen vai huoltajan valitsema tai kykenemättömyyttä toimia ryhmässä. Saattaa myös paljastua, että nuorella ei ole koskaan ollut mitään harrastusta, jolloin nuoren kanssa voi pohtia yleisemmin harrastusten merkitystä hänelle.

Tehtävän tekemiseen sekä sen avulla käytävää keskustelua helpottamaan syntyi useita tukikysymyksiä. Työntekijä voi esimerkiksi seurustelu -osiossa kysyä nuorelta, mitä tämä toivoo, arvostaa tai pitää tärkeänä parisuhteessa. Mitkä puolestaan ovat asioita, joita hän ei toivoisi parisuhteelta? Vastauksien pohjalta voi keskustella, onko nuori nähnyt tai kokenut jotain mainitsemistaan asioista.

Niin sitten voi kysyä, onko kokenut jotain, mitä ei toivo, esim. jos laittaa, et ei toivo väkivaltaa, niin voi kysyä, onko kokenut tai nähnyt sellaista.

Kehittämisyhmän jäsen 1

Perhe ja raha -tehtävää kehitettäessä raha päätettiin irrottaa omaksi tehtäväkseen. Nuoren elämän kartoittaminen myös rahan näkökulmasta koettiin tärkeänä. Nuoren käytössä oleva rahan määrä, sekä se kuinka nuori suhtautuu rahaan ja sen käyttöön vaikuttaa nuoren elämässä oleviin suojaaviin ja riskitekijöihin.

Rahan käytön kartoittamiseen laadittu tehtävä on tarkoitus täydentää jokaisen kartoitetun osa-alueen yhteydessä. Tehtävässä nuori kirjaa kulloinkin käsitellyn elämän osa-alueen näkökulmasta rahallisen hyödyn, sekä sen, kuluuko hänellä tai vanhemmillä hänen vuokseen sen osa-alueen puitteissa rahaa. Koulun suhteen kirjataan tuloina nuorelle esimerkiksi hänen rahallinen palkitseminen hyvisistä koulusuorituksista. Kuluihin puolestaan merkitään, mikäli nuorella kuluu rahaa koulussa vaikkapa välipala-automaattiin tai mikäli opiskeleminen itsessään aiheuttaa kustannuksia. Lopuksi keskustellaan nuoren tavoista käyttää ja suhtautua rahaan. Osaako hän säästää? Käyttääkö hän rahaa impulsiivisesti? Hallitseeko hän itsenäisesti omia raha-asioitaan? Kun kaikki kohdat on täydennetty,

nuoren kanssa keskustellaan vielä hänen vahvuuksista ja kehittymistä vaativista asioista suhteessa rahaan (suojaavat ja riskitekijät).

Perhe -tehtävää kehitettiin laatimalla tehtävän jokaiseen kohtaan keskustelun tueksi avaavia kysymyksiä. Näin voidaan tukea paremmin menetelmää käyttävää työntekijää, jolloin henkilökohtainen jaksaminen ja osaaminen eivät vaikuta niin paljon lopputulokseen. Keskustelua tukevien kysymysten avulla haluttiin selvittää esimerkiksi sitä, kohdellaanko perheessä kaikkia lapsia samanarvoisesti. Mikäli nuori kokee että ei, pyritään saamaan selville, mitkä asiat nuoren mielestä vaikuttavat eriarvoiseen kohteluun. Tarve kysyä kohtelusta syntyi tällaisen tilanteen tultua ilmi erään nuoren kanssa. Biologinen lapsi sai vanhemmaltaan kahdenkeskistä aikaa, mutta toisen vanhemman aiemmasta liitosta oleva lapsi ei.

Kotiintuloajat päätettiin laittaa omaksi kohdaksi, jotta ne varmasti tulee käsiteltyä. Kysymykset päätettiin rajata niin, että tehtävä säilyy kahden sivun mittaisena, ettei siitä tulisi liian raskas. Tehtävään päätettiin lisätä isän ja äidin lisäksi isäpuoli ja äitipuoli, jotta nuori ei kokisi tehtävän olevan suunnattu vain ydinperhe tilanteeseen. Tehtävään sovittiin lisättäväksi myös kysymys siitä, ovatko vanhemmat tietoisia hänen tulevaisuuden suunnitelmistaan. Onko niistä ylipäättään kotona keskusteltu?

Terveys -tehtävän kehittämisen yhteydessä käytiin paljon keskustelua siitä, mitä kysymyksiä tulisi poistaa ja millaisia kysymyksiä tulisi laittaa tilalle. Keskustelua käytiin miettimällä, mitkä kysymykset ovat nuoren riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden kartoittamisen kannalta olennaisia. Perinnöllisiä sairauksia koskevat kysymykset päätettiin esimerkiksi yhdistää yhdeksi kysymykseksi. Mahdollisuutta laatia vielä erillinen tehtävä koskien nuoren kriisejä ja tunteita pohdittiin myös. Tehtävä päätettiin kuitenkin säilyttää yhtenä tehtävänä. Suojaavien ja riskitekijöiden kattavamman esiin tulemisen edistämiseksi siihen sisällytettiin fyysistä terveydentilaa koskevien kysymysten lisäksi kysymyksiä nuoren kokemasta psyykkisestä terveydentilastaan.

Kysymyksiin haluttiin lisätä myös kysymyksiä peloista, huolesta, jota ei ole puhunut kenenkään kanssa sekä huoli läheisestä ihmisestä. Tehtävän kehittämisen yhteydessä päätettiin jatkossa lisäksi selvittää yhteistyömahdollisuudet tehostamaan nuorten ohjaamista tarvittaessa kouluterveydenhoitajalle. Uudistettu tehtävä sisälsi niin paljon muutakin kuin terveyteen liittyviä kysymyksiä, joten sen otsikoksi päätettiin muuttaa terveys ja hyvinvointi.

Kehittämissryhmässä koettiin yleisesti rikokset -tehtävän kaipaavan muutoksia. Tehtävään kaivattiin valmiita kysymyksiä keskustelua tukemaan. Siihen päätettiin lisätä yleisimpiä rikoksia, joissa nuoret olivat olleet jotenkin osallisina. Nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa oli tullut ilmi päihteiden hankkimiseen ja käyttöön liittyvät rikokset, aineiston laiton lataaminen internetistä, näpistys, tappeleminen ja kiusaaminen. Kiusaaminen päätettiin laittaa tehtävään väkivaltana. Tällä haluttiin ottaa selkeä kanta siihen, että kiusaaminen on aina joko ruumiillista tai henkistä väkivaltaa ja näin ollen rikos. Samasta syystä perhe- ja lähisuhdeväkivalta sekä seksuaalinen väkivalta päätettiin sijoittaa rikokset -tehtävään sen sijaan, että niitä kysyttäisi perhe- tai terveys -tehtävässä.

Valmiiden vaihtoehtojen lisääminen kaikkiin neljään kartoittavaan näkökulmaan (tehnyt, nähnyt, uhrina ja seuraukset) sai tehtävän näyttämään erittäin sekavalta. Tehtävän muokkaamista ja keskustelua jatkettiin. Lopulta päädyttiin muuttamaan tehtävän neljä otsikkoa rastivaihtoehtoiksi tehtävässä kysytyihin rikoksiin sekä lisäämään yksi sarake lisää, johon voisi lyhyesti kuvata millaisesta tilanteesta on ollut kyse. Tehtävä päätettiin laatia kahdelle sivulle, jotta kuvauksen mahtuu kirjoittamaan. Tehtävä näytti myös selkeämmältä kahdelle sivulle laadittuna.

Keskustelua käytiin myös rikokset -tehtävän otsikosta. Todettiin, että tehtävässä on suurin osa rikoslain mukaisia rikoksia, mutta myös vähäisempiä rikkeitä, joten se muutettiin muotoon rikokset ja rikkeet.

10 RISTIIN PEILAAMISEN TIMANTTI AVUKSI RISKIEN JA VOIMA- VAROJEN KARTOITUKSEEN

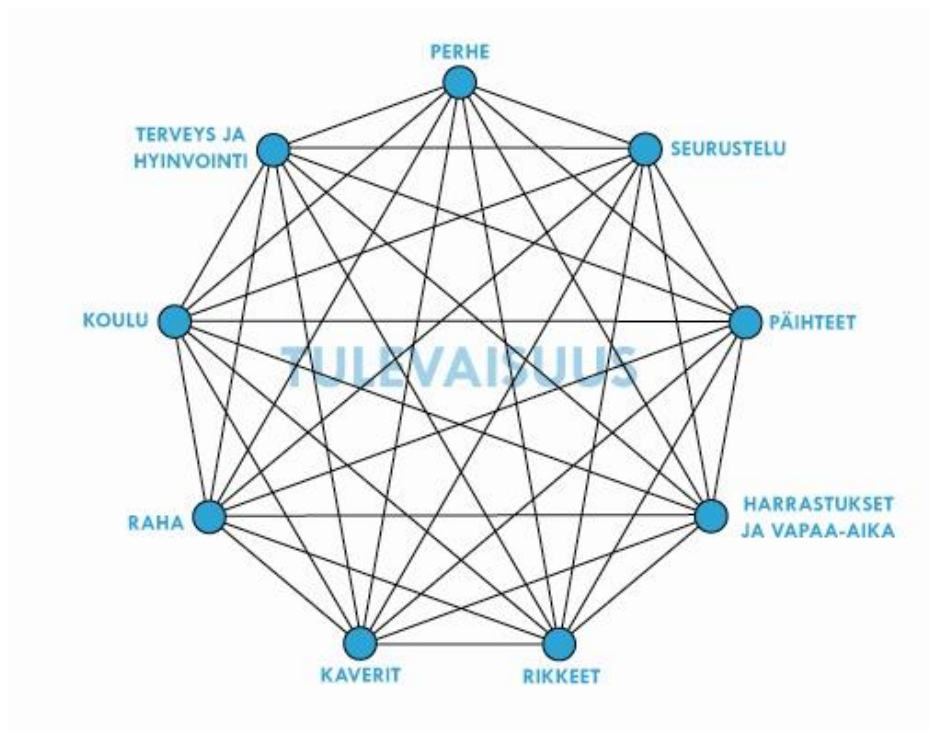
Omin jaloin –menetelmässä erityisen hyödylliseksi on osoittanut yhdeksän elämän osa-alueen tarkasteleminen suhteessa toisiinsa. Tätä työtettä olemme alkaneet työryhmässä kutsua ristiin peilaamisen timantiksi. Ristiin peilaamisen avulla voidaan paremmin huomioida se, että nuorten ongelmat ovat yksilöllisiä ja johtuvat monista eri tekijöistä. Nuoren tilannetta voidaan sen kautta arvioida kokonaisvaltaisesti ja tarkastella esiin nousseita riskitekijöitä laaja-alaisesti osana nuoren yleistä hyvinvointia. Nuorten on usein vaikeaa itse tunnistaa omia ongelmiaan tai niiden liittymistä toisiinsa. Mahdollisia psyykkisiä oireita ei esimerkiksi osata yhdistää runsaaseen päihteiden käyttöön ja päinvastoin. Kartoittamalla nuoren elämää laaja-alaisesti eri elämän osa-alueiden kautta sekä tarkastelemalla niitä suhteessa toisiinsa, voi yksittäisen riskitekijän tai suojaavan tekijän summa ollakin suurempi kuin vain yhdestä näkökulmasta tarkasteltuna.

Esimerkkinä mainitsen päihdekartoituksen tarkastelemisen suhteessa muihin osa-alueisiin. Perhe -tehtävän mukaan nuoren viikkoraha on viisi euroa. Päihdekartoituksessa kerrottu päihteiden käytön määrä on kuitenkin arvoltaan yli viisi euroa. Tällöin nuoren kanssa päästään keskustelemaan siitä, mistä hän saa rahan, jonka käyttää päihteisiin? Kuinka kaveripiiri tai seurustelukumppani vaikuttaa hänen päihteidenkäyttönsä? Miten päihteet vaikuttavat nuoren vapaa-aikaan? Onko joku harrastus loppunut päihteiden käytön vuoksi? Onko päihteidenkäytöllä ollut vaikutusta nuoren kouluun liittyvissä asioissa? Onko esimerkiksi tupakoinnin vuoksi tullut jälki-istuntoa? Onko päihteidenkäytöllä ollut vaikutusta nuoren terveyteen ja hyvinvointiin? Millaisia rikoksia tapahtuu liittyen alaikäisen päihteidenkäyttöön? Onko nuori tehnyt päihtyneenä tai päihteiden vuoksi jotain rikoksia?

Työntekijä puolestaan saa ristiin peilaamisen timantista tukea arvioidessaan nuoren elämää kokonaisvaltaisesti. Laaja-alainen tarkasteleminen tukee myös suojaavien ja riskitekijöiden välisen suhteen arviointia. Tarkasteltaessa jokaista elämän yhdeksää osa-aluetta sekä niissä esiin tulleita suojaavia ja riskitekijöitä

suhteessa muihin elämän kahdeksaan osa-alueeseen saadaan 36 näkökulmaa nuoren elämästä. Osa-alueet voidaan tarkastella vielä aina molempiin suuntiin jolloin näkökulmia saadaan 72. Kokonaiskuvan muodostamisen yhteydessä tehty huolellinen tarkastelu tukee työntekijää myös tarvittaessa varhaisen tuen tarpeiden arvioimisessa.

Ristiin peilaamisen timantti

(Omin Jaloin -työryhmä 2010, 17).

11 OMIN JALAIN – MENETELMÄ NUOREN VALTAISTUMISEN NÄKÖKULMASTA

Omin jaloin – menetelmän kirjallisten tehtävien kehittämistyön aineistossa oli havaittavissa työryhmän näkemyksiä tehtävistä, joiden mukaan tehtäviä voi pitää nuoria valtaistavana välineenä. Niiden mukaan valtaistamisen voidaan katsoa sisältyvän jo menetelmän työskentely tapaan, jossa nuoret mahdollisesti ensimmäistä kertaa elämässään joutuvat konkreettisesti pohtimaan omaa tulevaisuuttaan. Tehtävien avulla asetetaan nuori itse havaitsemaan ja kirjallisesti nimeämään elämästään sekä tulevaisuutta tukevia että kehitettäviä asioita (suojaavat tekijät ja riskitekijät). Kehittämisyhmän mukaan nuoren joutuessa itse toimijaksi konkretisoituvat nykyhetken valintojen vaikutukset omaan tulevaisuuteen hänelle paremmin, kuin tilanteessa, jossa joku muu tekisi sen. Tällöin mahdollisuus, että nuori myös muuttaa ajoissa toimintatapojaan lisääntyy.

Omin jaloin -tehtävien tekeminen on ollut kehittämissyhmän mukaan nuorille yleensä luontevaa. Nuoret ovat jo kouluympäristössä tottuneet tekemään erilaisia tehtäviä, mikä saattaa osaltaan vaikuttaa asiaan. Valtaistumisen näkökulmasta voidaan pitää vahvuutena, että tehtävissä näkyy vahvasti nimenomaan nuoren omat ajatukset. Valtaistumista edistää myös ensimmäisellä kerralla laadittuun tulevaisuuden kuvaan palaaminen kaikkien muiden tehtävien tekemisen yhteydessä. Jokaisen käsiteltävän teeman vaikutusten pohtiminen oman tulevaisuuden näkökulmasta vahvistaa yhteyttä nykyhetken ja tulevaisuuden välille.

Omin Jaloin –menetelmään kuuluu työskentelytapa, jossa kirjallisen tehtävän pohjalta työntekijä keskustelee hänen kanssaan kulloinkin käsiteltävänä olevasta aiheesta. Keskustelu on erityisen tärkeä osa työmuotoa. Työryhmän mukaan tehtävät ovatkin hyvä väline, mutta vasta niiden pohjalta käytävällä keskustelulla saavutetaan parhaat tulokset. Keskustelun avulla voidaan parhaiten tukea nuoria itse havaitsemaan suojaavia tekijöitä ja riskitekijöitä omasta elämästään.

Valtaistumisen kannalta keskustelu on olennaisessa asemassa. Nuoren tiedot lisääntyvät laaja-alaisesti tapaamisten aikana, kun menetelmässä tarkastellaan nuoren elämää yhdeksästä elämän osa-alueesta katsottuna. Nuorelle tarjotaan keskustelun lomassa faktatietoa jokaisella kerralla käsiteltävään aiheeseen liittyen. Tehtävien kautta käytävällä keskustelulla voidaan samalla oikaista nuorilla usein olevia väärään tietoon perustuvia uskomuksia. Erityisen paljon väärinkäsityksiä nuorilla on ollut työryhmän mukaan suomalaiseen oikeus- ja rikosoikeusjärjestelmään liittyen, esimerkiksi rikosrekisteriin ja itsepuolustuksen käsitteeseen liittyvät käsitykset.

Tehtävien kautta käsiteltävät aiheet voidaan yksilöidä kunkin nuoren elämäntilanteen mukaan. Keskustelun perustuessa nuoren omasta elämästä käsin tekemään tehtävään voidaan riskitekijöitä ottaa puheeksi yksilökohtaisesti havaittujen asioiden edellyttämällä tavalla. Keskustelun kautta nuorella on myös mahdollisuus halutessaan saada jokin mieltä painava asia puhuttua aikuisen kanssa. Osa työryhmän jäsenistä oli Omin Jaloin -työssä ollut tilanteessa, jossa nuori oli puhunut teoistaan tai kokemuksistaan ensimmäistä kertaa jollekin aikuiselle. Työntekijä voi tukea nuorta omien mahdollisuuksiensa mukaan keskustelemalla nuoren kanssa tämän tuen tarpeista sekä niistä tukimuodoista, joita hänellä jo on. Toisinaan nuoret suhtautuvat välinpitämättömästi erilaisiin riskitekijöihin. Omin jaloin –tehtävien ja niistä käytyjen keskustelujen kautta riskien kytkeminen nuoren omaan elämään ja tulevaisuudenkuvaan lisää nuoren ajattelun ja asenteisiin vaikuttamisen mahdollisuutta.

Nuoren asenne saattaa muuttua, kun käydään ”vakavasta” asiasta keskustelua.
Kehittämistyöryhmän jäsen 1

Nuoren valtaistumisen kannalta tehtävien vahvuutena nähtiin mahdollisuus tarkastella niissä esitettyjä kysymyksiä suhteessa toisiinsa. Tällöin on mahdollista auttaa nuorta havaitsemaan omien valintojensa vaikutuksia paitsi tulevaisuuteen myös nykyhetkeen. Liian vähäinen unen määrä voi esimerkiksi selittää päänsärkyä ja väsymystä. Tehtäviä tulisi aina tarkastella myös suhteessa toi-

siinsa. Toisinaan eri aiheet rinnakkain tarkasteltuna tuovat esiin ristiriitaisuuksia. Näiden ristiriitojen esiin tuominen keskustelussa mahdollistaa todellisen tilanteen konkretisoitumisen, joskus myös nuorelle itselleen. Esiin tulleiden ristiriitojen selvittäminen antaa usein uutta informaatiota tilanteesta. Eri aihealueiden tarkasteleminen suhteessa toisiinsa on hyödyllistä myös suojaavien tekijöiden näkökulmasta. Jollain toisella osa-alueella oleva suojaava tekijä voi toimia toisen alueen riskitekijää vähentävästi. Tämän esiin tuominen on tärkeää myös nuoren valtaistumisen kannalta.

Huoltajan tapaamisen yhteydessä nuoren valtaistumisen kannalta erittäin suurena vahvuutena on nuoren itsensä läsnäolo tilanteessa. Tällöin hän näyttäytyy oman elämänsä vastuullisena toimijana, kun hänen elämässään olevista vahvuuksista (suojaavat tekijät) ja kehittämisen tarpeista (riskitekijät) keskustellaan hänen itsensä esiin tuomien ajatusten perusteella. Toisinaan huoltajille joudutaan kertomaan jotain vastoin nuoren tahtoa. Tällöin nuorelle voidaan antaa mahdollisuus kertoa asiasta ensin itse, jolloin hän myös joutuu ottamaan enemmän vastuuta omista teoistaan.

Nuoren valtaistumiseen liittyy myös kehittämisen yhteydessä työryhmässä käyty keskustelu nuorten oikeuksiin ja oikeusturvaan liittyvistä asioista, joilla saattaa olla negatiivinen vaikutus nuoren käyttäytymiseen. Tulisiko tällöin jättää osa tiedosta kertomatta, jotta nuoret eivät hyödyntäisi saamaansa tietoa väärällä tavalla. Eniten keskustelua herättävät rikosoikeudellisen vastuun ikärajaista puhuminen, rikosrekisterimerkinnät sekä se, kuinka kauan merkinnät näkyvät. Työryhmä totesi kuitenkin, että on eettisesti vähintäänkin arveluttavaa jättää tietoa kertomatta.

Työryhmän näkemykset nuoren valtaistumista estävistä tekijöistä liittyivät suurelta osin tilanteisiin, joissa nuoren sitoutuminen Omin Jaloin -työskentelyyn on heikko. Nuori saattaa tehdä tehtävät nopeasti ilman syvällisempää pohdintaa vain päästäkseen tilanteesta pois. Sitoutuminen voi olla heikkoa myös mikäli nuoren kehitykselliset tai neurologiset ominaisuudet vaikeuttavat keskittymistä tai pitkäjänteisyyttä. Nuorimpien kohdalla kausaalisuhteiden ymmärtäminen voi olla niin puutteellista, että se vaikeuttaa toimintaa.

Nuori saattaa tulkita myös ohjauksen Omin jaloin -työskentelyyn merkinä aikuisten havaitsemasta ongelmasta, jota hän ei koe itsellään olevan. Nuori saattaa asennoitua valmiiksi negatiivisesti, mikä voi vaikuttaa motivoitumiseen ja työskentelyyn.

Valtaistumisen kannalta haastavia ovat nuoret, jotka havaitsevat kehittämisen tarpeet, mutta eivät ole mitenkään motivoituneet muuttamaan omaa toimintaansa. Nuoren moraalikäsitys saattaa olla muotoutunut sellaiseksi, että hänen ajatusmaailmaansa voi olla erittäin vaikeaa vaikuttaa. Aikuisten mielestä nuori on tuen tarpeessa, mutta hän ei suostu ottamaan sitä vastaan. Alaikäisten kohdalla tällainen tilanne edellyttää usein lastensuojelun kytkemistä mukaan. Tällöin toimintaan tulee tilanteesta riippuen eriasteisia pakottavia elementtejä, jolloin on entistä haastavampaa tukea nuoren omaa muutosajattelua.

Tiedon antamisen näkökulmasta nuorten valtaistumisen kannalta estävänä tekijänä oli työryhmän mukaan nuoren mahdollisuus tietoisesti jättää tehtävissä paljastamatta jotain asioita. Yksityiskohtaisempi tiedon antaminen jää helpommin toteutumatta, mikäli tarve ei tule tehtävän kautta ilmi. Tällaisia tilanteita on ollut etenkin sellaisten nuorten kohdalla, joilla on ollut jo riskikäyttäytymistä. He ovat työntekijöiden käsitysten mukaan kirjanneet tehtäviä siten, että niiden kautta ei paljastuisi asioita, joista he eivät halua keskustella. Toisinaan nuori on saattanut myös perääntyä jo kirjaamaansa asiaa koskevasta keskustelusta.

Uhkana nuoren valtaistumisen kannalta on, että nuoren epäsuoraan viestiin ei vastata. Tämä riski lisääntyi työryhmän mukaan, mikäli tehtävään kuuluvaan keskusteluun ei paneuduta kunnolla. Työryhmän mukaan menetelmän käyttöä aloittava työntekijä tarvitsee ohjausta tehtävien pohjalta käytävään keskusteluun. Ilman huolellista perehdyttämistä on vaara, että jää liikaa työntekijän omien henkilökohtaisten taitojen varaan se, mitä tehtävien avulla saavutetaan.

Kehittämissryhmässä varhainen puuttuminen huolen herätessä koettiin ylipääntään vanhemmuutta tukevana toimintana. Huoli nuoresta on usein yhteinen, mutta se voi olla täsmentymätön. Kokonaisvaltaisen kartoituksen ja sen kautta nuoren elämästä havaittujen riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden avulla voidaan tarvittaessa havahduttaa perhettä toimimaan tilanteen korjaamiseksi ajoissa.

Vanhemmuuden tukeminen toteutuu Omin Jaloin –menetelmässä huoltajan saaman informaation avulla. Nuoren kanssa tehtyjen tehtävien kautta huoltajat saavat tietoa omien nuortensa ajatuksista elämästään ja tavoitteistaan nykyhetkeen sekä tulevaisuuteen liittyen. Kehittämissryhmän kokemuksen mukaan tällaista keskustelua saatettiin käydä nuoren ja hänen huoltajansa kanssa ensimmäistä kertaa Omin Jaloin –työn kautta. Tällöin menetelmän tarjoaman mahdollisuuden avulla huoltajien on mahdollista jatkossa paremmin tukea nuorta toimimaan tavoitteidensa saavuttamiseksi.

Huoltajan mahdollisuus toimia vastuullisena vanhempana lisääntyy. Yhdeksän osa-alueen kautta tehtyjen kartoitusten myötä huoltajat ovat saaneet työryhmän mukaan aina jotain uutta tietoa omasta lapsestaan. Nuoren asiat eivät joko vain olleet tulleet aikaisemmin puheeksi tai ne olivat sen luonteisia, että nuori ei olisi ehkä koskaan oma-aloitteisesti niistä huoltajalle kertonut.

Ei se äiti tienny ollenkaan, et mitä ne on ne kaverit tai et kuinka paljon ne esimerkiks käyttää päihteitä ne kaverit.
Kehittämissryhmän jäsen 2.

Eryityisesti huoltajia voidaan työryhmän mukaan Omin Jaloin –menetelmässä tukea perhe -tehtävän kautta. Nuoren omasta perheestään kirjaamat vahvuudet ja mahdolliset kehittämisen kohteet luovat keskustelulle konkreettisen pohjan, jonka kautta perheen keskinäistä vuorovaikutusta voidaan edistää.

Heikkoutena vanhemmuuden tukemisen kannalta menetelmässä todettiin olevan se, että huoltajaa tavataan yleensä vain kerran. Yhden tapaamisen aikana on rajallinen mahdollisuus selvittää, millaisia tuen tarpeita huoltajilla on itselleen tai nuoren kasvatukseen liittyen. Tämä korostuu erityisesti tilanteissa, joissa huoltaja ei itse toimi aktiivisesti tuen tarpeiden määrittelemiseksi.

Haasteellista vanhemmuuden tukeminen on myös tilanteissa, joissa perheen sisäiset suhteet ovat valmiiksi hyvin tulehtuneet. Tällöin voi olla, että perhe -tehtävästä ja siitä nuoren kanssa käydyistä keskustelusta ei ole nostettavissa juuri lainkaan positiivisia asioita esiin. Nuori on saattanut lisäksi kirjata siihen asioita, jotka saattavat loukata vanhempia. Työryhmän mukaan voi olla riski, että vanhemmat eivät kykene toimimaan nuorta tukevin huoltajina, vaan ikään kuin kääntyvät nuorta vastaan. Nuoren ja huoltajan suhteen ollessa valmiiksi kriisiytynyt saattaa olla lähes mahdotonta saada huoltajat ja nuori yhdessä toimimaan tilanteen muuttamiseksi huolta vähentävään suuntaan.

Vanhemmuuden tukeminen on haasteellista myös tilanteissa, joissa nuoren elämästä on havaittu huolen aiheita, mutta huoltajat reagoivat annettuun tietoon hyökkäävästi tai kieltävästi. Työryhmän mukaan huomattava ikäero huoltajien ja työntekijän välillä työntekijän ollessa nuorempi saattaa heikentää hänen uskotavuuttaan huolen puheeksiottajana. Vanhemmuuden tukeminen on haaste myös, mikäli huoltaja ei omista elämäntilanteistaan johtuen halua, jaksaa tai kykene toimimaan vastuun jakajana nuoren tilanteen muuttamiseksi.

Vanhemmuuden tukemiseen koettiin tarvittavan lisää välineitä. Huoltajan tapaamisesta käydyssä keskustelussa eniten kritiikkiä sai tapaamisen sisältö. Huoltaja nähtiin tilanteessa usein vain tiedon saajana kuin vastuullisena toimijana. Työryhmä kaipasi jotain konkreettista välinettä myös huoltajan tapaamiseen, joten huoltajien tapaamiseen välineeksi päätettiin kehittää oma tehtävä.

Huoltajien tapaamiseen kehitetty tehtävä pohjautui toiminnassa aikaisemmin lähettävälle taholle tehtyyn kooste lomakkeeseen, jossa pohjana olivat huolen harmaat vyöhykkeet ajattelutapa. Tarkoitus oli rasti ruutuun -periaatteella arvioida sekä nuoren vahvuuksia että omaa subjektiivista huolta nuoresta. Arvio perustui nuoren tapaamisissa tekemiin kirjallisiin tehtäviin sekä niistä käytyyn keskusteluun. Kyseinen kaavake oli kuitenkin koettu vaikeaksi täyttää, mistä syystä se oli usein myös jäänyt täyttämättä.

Työryhmässä käydyn keskustelun pohjalta laadittiin huolimato -tehtävä huoltajien tapaamista varten. Tällä pyritään edistämään jokaisen osapuolen subjektiivisen näkemyksen esiin saamista nuoren elämäntilanteesta. Tarkoitus on edistää kokonaisvaltaista keskustelua asioista, jotka tukevat nuoren tulevaisuutta tai jotka mahdollisesti ovat huolta herättäviä.

Tehtävän yhteydessä on mahdollista vertailla eri toimijoiden mielikuvia, siitä miten he kokevat ja näkevät nuoren tämän hetkisen tilanteen. Huolimato -tehtävän avulla on mahdollista nostaa esiin myös aiheet, joista ei ole omaa tehtävää, mutta jotka ovat nousseet esiin ja herättäneet huolta nuoren kohdalla.

Tehtävässä jokainen paikalla olijalla vuorollaan valitsee itselleen symbolin, jolla merkitsee omaa huolen tasoaan. Merkki asetetaan allekkain jokaisen yhdeksän elämän osa-alueen osalta janalle, jonka vasen reuna edustaa tasoa ei huolta ja oikea reuna suurta huolta. Välissä oleva alue on jätetty tarkoituksella liukuvaksi, jotta keskustelun yhteydessä tulee täsmennettyä, miksi oma symboli eli huoli on sijoitettu juuri siihen kohtaan. Lopuksi tehtävään vedetään omat symbolit yhdistävä viiva. Tähän voi halutessaan käyttää erivärisiä kyniä, jotta paremmin erottuu eri henkilöiden tilannearviot.

Valmiissa tehtävässä näkyy, kuinka madot kiemurtelevat eri tavoin. Tällä voidaan edistää keskustelua siitä, mihin eri toimijoiden huoli perustuu. Keskustelussa pyritään tuomaan esiin perusteluja erilaisille huolen tasoille. Esimerkiksi huoltaja saattaa olla huolissaan siitä, että nuoren käytös tai koulumenestys on muuttunut. Työntekijä puolestaan saattaa perustaa huolensa etsivässä nuorisotyössä syntyneeseen näkemykseen. Perusteluista tulee keskustella erityisesti

silloin kun symbolit on sijoitettu janalla erityisen kauas toisistaan ja näin ollen huoli on hyvin eritasoista.

Tehtävän avulla käytävässä keskustelussa pyritään löytämään yhteisen ymmärryksen alueita nuoren elämän kokonaistilanteesta. Tällöin mahdollisesti esiin tulleiden huolen aiheiden osalta on mahdollista keskustella siitä, kuinka kukin omalla toiminnallaan voisi vaikuttaa huolta vähentävästi. Sovitut asiat saadaan tehtävän avulla kirjattua ja näin pyritään edistämään kunkin osapuolen sitoutumista häntä koskeviin toimenpiteisiin jatkossa.

Kehittämistyöhön osallistuneen työryhmän mukaan Omin Jaloin –menetelmä lisää erityisnuorisotyön asiakastyön laatua ja työntekijöiden ammatillisuutta. Yhtenäinen väline riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden kartoittamiseen nuorten elämästä antaa asiakastyöhön kehyksen, jossa työntekijöiden henkilökohtaisten ominaisuuksien tai vireystilan vaikutus asiakastyön sisältöön vähenee. Työryhmän mukaan tehtävien sekä valmiiden keskustelua tukevien kysymysten avulla työntekijä pääsee keskustelemaan nuoren kanssa tulevaisuutta tukevista asioista ja erityisesti tulevaisuuden tavoitteiden toteutumisen kannalta kehittymistä tarvitsevista asioista. Varhainen mahdollisuus havaita nuoren elämästä riskitekijöitä tehostuu, kun siihen on konkreettinen väline. Työryhmän mukaan tämä korostuu erityisesti, kun nuoren tekemiä tehtäviä tarkastellaan suhteessa toisiinsa. Yhtenäisen puolistrukturoidun välineen avulla myös uusien työntekijöiden, joilla ei ole pitkää asiakastyön kokemusta, on helpompi aloittaa asiakastyön toteuttaminen.

Vanhemmuuden tukemiseen liittyen ammatillisuutena työryhmässä pidettiin mahdollisuutta toimia tietoisesti puskurina nuoren ja hänen huoltajiensa välissä. Esiin otettavia asioita voidaan tasapainottaa niin, että nuoren kirjaamat myönteiset ja kielteiset kommentit ovat tilanearvion mukaisessa tasapainossa. Kokonaisuuden kannalta epäolennaisia loukkaavia kommentteja voidaan myös jättää ottamatta esiin. Perheen sisäisiä kiintymyssuhteita pidetään usein niin itsestäänselvyytenä, että positiivisen palautteen ääneen jakaminen unohtuu. Konfliktit ja niiden aikana annettu negatiivinen palaute saa silloin suhteettoman suuren aseman. Nuoren perheestään kirjaamien positiivisten asioiden esiin tuominen saattaa tällöin edistää myönteisen ilmapiirin syntymistä ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen paranemista.

Ammatillisena vahvuutena puhuttaessa ehkäisevästä lastensuojelusta työryhmä piti erityisnuorisotyön roolia. Nuorisotoimen organisaatiosta käsin toimiessa on helppo toimia dialogiin ja nuoren kuuntelemiseen perustuen, kun taustaorganisaatiosta ei tule painetta diagnosoida tai määrittellä nuorta hänen vastauksiensa

perusteella. Etsivä nuorisotyö antaa oman lisäedun toiminnalle. Sen kautta työntekijöillä on realistinen ja ajantasainen käsitys paikkakunnan nuorten elinoloista. Lisäksi etsivän työn kautta tunnettuus nuorten keskuudessa helpottaa työryhmän mukaan nuorten sitoutumista yhdessä työskentelyyn.

Työryhmä piti ammatillisena mahdollisuutena välittää Omin jaloin –menetelmän kautta nuorilta tulleita viestejä yleisellä tasolla monialaisen yhteistyön verkostoille. Työntekijän kattavat tiedot alueensa nuorten parissa työtä tekevästä verkostosta on myös nuorten etu. Tällöin nuorten tarvitessa tapaamisten päätyttyä tukea ohjaaminen oikean avun tai tuen piiriin tehostuu.

Työntekijän empatiakyvyllä ja vuorovaikutustaidoilla on suuri merkitys asiakastyötä toteutettaessa. Luonteva kyky kontaktiin nuorten kanssa edistää vuorovaikutusta. Työntekijällä, joka on toiminut vuorovaikutuksessa nuorten kanssa mahdollisesti nuorten omissa toimintaympäristöissä, on työryhmän mukaan paremmat mahdollisuudet saada luonteva kontakti nuoriin. Empatiakyky ja vuorovaikutustaidot korostuvat haastavissa asiakastilanteissa. Työryhmässä vahvuutena pidettiin lisäksi sellaista ammatillista varmuutta, jossa työntekijä kykenee tiedostamaan myös oman ammatillisuutensa rajat ja ohjamaan nuorta hänen tarvitsemiensa palvelujen piiriin.

Kuulen mä ihan mitä järkyttävää tahansa, mutta voin olla siinä ihmisenä läsnä ja tukea ja ohjata eteenpäin.
Kehittämisryhmän jäsen 2

Omin Jaloin –menetelmää toteutettaessa ammatillisena vahvuutena pidettiin tilannetta, jossa useampi työntekijä käyttää samaa työmenetelmää. Yksin työtä tekevältä puuttuu kehittämisryhmän arvion mukaan useita menetelmän kannalta edistäviä tekijöitä, joita työryhmä voi antaa. Ammatillinen heterogeenisuus työntekijöiden koulutus- ja työhistorian erilaisuuden kautta mahdollistaa arkipäivän konsultoinnin työryhmän sisällä.

Jaksamiseen liittyen työryhmä toi esiin vertaistuen mahdollisuuden. Muiden samaa menetelmää toteuttavien kanssa voi arkirutiinien sisällä käydä keskusteluja, joissa sekä saadaan että annetaan tukea työryhmän sisällä. Työn reflektointia heidän kanssaan epävirallisissa tilanteissa pidettiin tärkeänä mahdollisuutena, kun tukea asiakastyöhön tarvitsi nopeasti. Työryhmä ei väheksynyt työnohjauksen merkitystä, mutta erityisesti, mikäli työnohjausta täytyi odottaa, vertaisilta saatavaa välitöntä tukea pidettiin ensisijaisen tärkeänä.

Vuorovaikutuksen ollessa merkittävässä roolissa on ammatillisuuden haaste päästä jokaisen asiakkaan kanssa syvällisempään vuorovaikutuksen tilaan. Saattaa tulla tilanteita, joissa työntekijän ja nuoren vuorovaikutus ei tunnu toimivan yrittämisestä huolimatta. Nuorta on vaikea saada motivoitua tehtävien tekemiseen yrityksistä huolimatta. Työryhmä kuvasi tällaisia tilanteita sellaisin sanamuodoin kuin nuoren ja työntekijän kemiat eivät kohtaa. Näin tapahtuessa mahdollisuudet nuoren elämässä olevien riskitekijöiden esiin tulemiseen heikenee.

Vuorovaikutukseen vaikuttavat myös työntekijän vireystila, kokemus ja ammatillinen varmuus. Tehtävissä, jotka ovat muodoltaan väljiä, on työntekijän mahdollista vaikuttaa lopputulokseen. Millaisia kysymyksiä, ja minkä verran hän esittää viedäkseen keskustelua eteenpäin? Riski, että keskustelu jää pinnalliseksi, on erityisesti, kun työntekijän omat tiedot eivät riitä asian syvällisempään käsitteelyyn. Ulkoasultaan väljissä tehtävissä voi piillä myös riski, että työntekijä päätyy johdattelemaan nuorta liikaa. Tällöin esiin ei välttämättä tulekaan nuoren omat ajatukset. Ilman tehtäväkohtaista työntekijän ohjeistusta on vaarassa olla liian työntekijäsidoonista, kuinka syvälliselle tasolle nuoren kanssa tehtävän avulla päästään.

Uhkana pidettiin myös tilannetta, jossa keskustelussa paljastuu varoittamatta jokin niin iso asia, että työntekijä ei voi valmistautua sen käsittelemiseen. Työntekijän tulee sellaisessakin tilanteessa kuitenkin kantaa vastuu nuoren valitsemana turvallisena aikuisena. Usein kuitenkin nuoren tapaamisen jälkeen on tulossa jo jokin muu työtehtävä. Ammatillisuuden näkökulmasta pidettiin uhkana

edellä mainitussa tilanteessa sitä, että joutuisi sanomaan nuorelle ajan loppuvan.

Uhkana pidettiin lisäksi sitä, että nuoren elämästä paljastuu jotain sellaista, että oma ammattitaito ei yksinkertaisesti riitä olemaan nuoren tukena. Nuorta ei voi työryhmän mielestä kuitenkaan heti ohjata jonkun muun palvelun piiriin. Nuori saattaisi kokea sen hylkäämisenä juuri kun hän on saanut puhuttua asiastaan jollekin aikuiselle. Ammatillisena uhkana tällaisessa tilanteessa pidettiin myös työntekijän myötätuntouupumisen riskiä. Säännöllisestä työnohjauksesta huolimatta voi olla uhka ammatillisen jaksamisen kannalta, mikäli tilannetta ei pääse käsittelemään välittömästi. Uhkana ammatillisuudelle työryhmä näki tilanteen, jossa työntekijä alkaisi terapoida nuorta itse sen sijaan, että ohjaisi tämän hallitusti erityissairaanhoidon piiriin.

Menetelmän heikkoutena ammatillisuuden kannalta pidettiin työn toteuttamista yksin. Työparin puute oli koettu erityisen raskaasti tilanteissa, joissa jotain erityisen huolta aiheuttavaa oli täytynyt ottaa puheeksi. Työntekijästä johtuvaa heikkoutta on työryhmän mukaan myös, mikäli hän ei kykene toimimaan ammatillisesti. Tällainen voi olla esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tekemättä jättäminen tilanteessa, jossa se lain mukaan tulisi tehdä.

Suurimpana ammatillisuuteen liittyvänä haasteena aineiston mukaan pidettiin työntekijöiden omaa jaksamista. Liian vähäinen työn reflektointi lisää työssä uupumisen riskiä ja sitä kautta ammatillisuutta. Menetelmän levittämisen näkökulmasta katsottuna työryhmässä huolta herätti tilanne, jossa menetelmää pienessä kunnassa joku päätyisi toteuttamaan työtä yksin.

Joskus, jos nousee sellasia asioita, että hyvä, et olis työpari
Työryhmän jäsen 1

Kättä pidempää, että jos vaan joutuu tekemään yksin
Työryhmän jäsen 2

Työntekijöiden ammatillisuuden ja jaksamisen tuen varmistamiseksi tulee pohtia asiakasohjauksen rajaamista. Rajaukseksi työryhmässä esitettiin alakouluikäisten jättämistä menetelmän ulkopuolelle. Vertaistuen säännönmukaisen hyödyntämisen voisi varmistaa esimerkiksi varaamalla kalenterista sille säännöllisesti aikaa.

Levittämisen näkökulmasta tulee huomioida tilanne, jossa kunnassa ei ole kuin yksi erityisnuorisotyöntekijä tai koulukuraattori, joka haluaisi käyttää Omin Jaloin -menetelmää. Tällaisissa tilanteissa tulee kartoittaa työntekijän tukimahdollisuudet valmiiksi ennen menetelmän käyttöönottoa. Yhtenä mahdollisuutena pohdittiin eri kuntien yksittäisten työntekijöiden mahdollisuus toimia toistensa tukijoina. Tällöin on kuitenkin erityisesti otettava huomioon salassapitoon liittyvät kysymykset. Siinä vaiheessa, kun Omin Jaloin -menetelmästä tuotetaan koulutus, on nämä kysymykset ratkaistava.

Työntekijällä on oltava verkosto, johon voi kääntyä, kun tulee raskaita asiakkaita. Kuinka tärkeätä se on, että ois se aika purkaa se tilanne, jos sieltä jotain nousee. Se pitää saada purkaa heti. Täytyy olla valmiiks mietitty se rakenne, kun lähdetään levittämään tätä työtä.

Kehittämistyöryhmän jäsen 2

Työntekijöille, jotka jo toteuttavat Omin Jaloin –menetelmää työssään todettiin tarvittavan koulutuksellisia lisävalmiuksia. Erityisesti koulutusta koettiin tarvittavan esimerkiksi seksuaalisen kaltoin kohtelun kohtaamiseen.

Omin jaloin –menetelmän kehittämisprosessin myötä Lohjan kaupungin erityisnuorisotyön sisällöt ovat uudistuneet. Aikaisemmin erityisnuorisotyön asiakastyötä toteutettiin pääsääntöisesti nuorten elämänhallintaa tukevien pienryhmien kautta. Ehkäisevän lastensuojelun Omin Jaloin –tapaamiset toteutetaan yksilötyönä. Aikaisemminkin joidenkin nuorten kanssa on toteutettu yksilötapaamisiin perustuvaa työtä. Tuolloin tapaamiset perustuivat suurelta osin työntekijän henkilökohtaiseen osaamiseen ja taitoihin. Uusi tapa toteuttaa yksilötyötä antaa erityisnuorisotyössä toteutettavalle asiakastyölle yhteisen kehyksen. Tällöin esimerkiksi henkilökunnan vaihtuvuus ei vaikuta asiakastyöhön niin merkittäväällä tavalla kuin aikaisemmin.

Omin Jaloin -menetelmässä nuorten elämää kartoitetaan aina samojen kirjallisten tehtävien avulla. Tämä lisää työn laatua, kun ennakkotiedot nuoresta eivät vaikuta työskentelyyn. Käytännön työssä olemme voineet havaita tämän siitä, että esimerkiksi näpistyksen takia työhön ohjautuneet nuoren elämästä paljastui erittäin suuria hyvinvointiriskejä, kun puolestaan alkoholin yliannostuksen takia ohjautuneella nuorella kaikki suojaavat tekijät olivat kohdallaan. Ennakkoletuksissa asia oli aivan päinvastoin.

Uusi työmuoto lisää mielestäni nuorten osallisuuden ja valtaistumisen mahdollisuuksia. Kirjallisia tehtäviä tehdessään nuori joutuu väistämättä ajattelemaan omaa tulevaisuuttaan. Nuorelle konkretisoituu kuinka suuri merkitys hänen nykyhetkessä olevilla valinnoilla voi olla hänen tulevaisuuteensa. Vaikka muutosta ei tapahtuisikaan välittömästi, on mahdollista, että ajatukset jäävät itämään ja vaikuttavat nuoren tekemiin valintoihin myöhemmin.

Päihteiden käytön puheeksi ottamisessa on käytetty pitkään mini-interventio -menetelmää. Omin Jaloin -työssä toteutuu mielestäni nuoren kanssa ikään kuin yhdeksän Mini-interventiota. Mini-interventio voidaan suomentaa lyhytneuvonaksi. Lyhimmillään se voi olla yksi viiden minuutin mittainen keskustelu, joka pitää sisällään palautteen antamista keskeisistä riskeistä, tiedon antamista siitä,

millaisia riskejä tällaisen käyttäytymisen jatkuminen saattaa aiheuttaa, tavoitteen asettaminen riskien vähentämiseksi sekä rohkaisua sen suhteen, että käyttäytymistapoja on mahdollista muuttaa. (Aalto, Seppänen, Seppä 2008, 18)

Omin Jaloin -menetelmässä tapaamisten aikana nuori tekee kirjallisia tehtäviä aiheista perhe, koulu, kaverit, harrastukset ja vapaa-aika, seurustelu, raha, terveys ja hyvinvointi, rikokset ja rikkeet, sekä päihteet. Tehtävien tekemisen yhteydessä nuori ensin itse nimeää jokaisesta osa-alueesta käsin asioita, jotka auttavat häntä saavuttamaan omia tulevaisuuden tavoitteitaan (suojaavat tekijät) sekä asioita, joissa hänen täytyisi kehittyä saavuttaakseen tulevaisuuden tavoitteensa (riskitekijät). Lisäksi hän nimeää keinoja tai tahoja, joista voisi tarvita tukea kehittymistä tarvitsevien asioiden kohdalla.

Työntekijä keskustelee nuoren kanssa tämän nimeämistä tekijöistä ja tarvittaessa lisää omat näkemyksensä nuoren tulevaisuutta tukevista asioista, kehittymistä tarvitsevista asioista sekä siitä, millaista tukea nuori voisi tarvita. Keskustelun aikana käydään läpi kyseisen osa-alueen suhteen olemassa olevia riskitekijöitä. Keskustelun kautta nuoren tiedot mahdollisten riskitekijöiden vaikutuksista hänen tulevaisuuteensa lisääntyy.

Viimeisellä tapaamiskerralla nämä kaikki keskustellaan vielä huoltajan kanssa, joka voi tuoda esiin omat ajatuksensa edellisten lisäksi. Yhdessä vielä tarkastellaan nuoren tulevaisuutta tukevia seikkoja suhteessa kehittymistä vaativiin sekä sovitaan, millainen rooli kullakin on kehittymistä vaativien asioiden suhteen. Samalla määritellään jokaisen omaa subjektiivista huolen tasoa sen hetken tilanteessa. Nuoren tarvitessa pitkäkestoisempaa tukea jonkun osa-alueen suhteen hänet voidaan ohjata kyseisten palvelujen piiriin. Näin tuetaan tavoitteiden asettamista riskien vähentämiseksi sekä rohkaistaan vaikka vain pienissä asioissa muuttamaan toimintatapoja oman paremman tulevaisuuden mahdollistamiseksi.

Tilanteessa, jossa nuorella ei ole merkittävää riskikäyttäytymistä pidämme tärkeänä antaa siitä ääneen nuorelle palautetta. Palautetta annettaessa voidaan vielä tuoda esiin nuoren omien toimintatapojen merkitystä jatkossakin. Keskus-

telun kautta voidaan vielä tukea esiin tulleita asioita jotka auttavat nuorta (suojaavat tekijät) saavuttamaan omia tulevaisuuden tavoitteitaan.

Aalto, Seppänen ja Seppä kuvaavat Mini-intervention kulkua ja sisältöä teoksessa Teoriasta toimivaksi käytännöksi (STM selvityksiä 2008:10, 19). Omin jaloin –menetelmä sisältää yhtymäkohtia mini-interventioon. Omin Jaloin -menetelmässä voisi kuitenkin puhua mini-intervention sijaan yhdeksän elämän osa-alueen kautta tapahtuvasta lyhytneuvonnasta. Lyhytneuvonnan näkökulma näkyy Omin Jaloin -tapaamisten aikana, kun keskustelussa ja neuvontaa annettaessa kiinnitetään huomioita ilmapiiriin empaattisella suhtautumisella. Nuorta rohkaistaan ja kannustetaan ja muutokseen tähtäviä tavoitteita asetettaessa korostetaan nuoren omaa vastuuta, vaikka hänelle annettaisiin ohjeita. Työntekijän tulee kuitenkin muistaa, että lopulta nuori kuitenkin on se, joka tekee lopulliset päätökset tai käytännön tasolla muutokset omassa elämässään. Motivoinnin apuna voidaan käyttää nuoren vahvuudet ja kehityssuunnitelma -tehtävään itse kirjaamia asioita. Toiminnan tarkoitus on saada nuori itse ymmärtämään omien, joskus pientenkin valintojen merkitys oman tulevaisuuden kannalta.

Lyhytneuvonta Omin Jaloin –menetelmän näkökulmasta

1. Kartoitetaan kunkin elämän osa-alueen suojaavat tekijät ja riskitekijät riittävän yksityiskohtaisesti
2. Annetaan nuorelle tämän henkilökohtaiseen tilanteeseen sopivaa palautetta kunkin osa-alueen riskitekijöiden vaikutuksista. (Koulussa jaksaa ja kykenee omaksumaan asioita paremmin, kun aivot ovat saaneet riittävästi lepoa ja energiaa. Siksi on tarpeellista nukkua riittävästi ja nauttia edes jotain aamiaista.)

Annetaan nuorelle vastuu muutoksen tekemisestä ja luotetaan häneen.

Annetaan suullista ja kirjallista tietoa kunkin osa-alueen keskeisimmistä riskeistä.

Kannustetaan nuorta tekemään pieniäkin muutoksia omien tulevaisuuden tavoitteidensa edistämiseksi.

Sovitaan tavoitteista yhdessä nuoren kanssa. Pyritään empaattiseen ja nuoren valintoja kunnioittavaan vuorovaikutukseen.

3. Kirjataan aina keskustelun olennaisimmat asiat ja sovitut toimet.
4. Tapaamisten päätyttyä sovitaan yhdessä nuoren ja hänen huoltajansa kanssa mahdollisista tuen tarpeista jatkossa, sekä yhteydenotosta viimeistään puolen vuoden kuluttua.

Omin Jaloin –menetelmään liittyvien kirjallisten tehtävien kehittämisprosessin aikana olen huomannut, että tilausta tällaisille asiakastyön konkreettisille työvälineille on tarvetta. Oman työn kehittäminen ja hiljaisen tiedon näkyväksi tekeminen muiden alalla toimijoiden hyödynnettäväksi on tärkeää. Kehittämisen haasteeksi ja jopa esteeksi muodostuu kuitenkin usein resurssipula. Työmäärät ovat niin suuria, että kehittämiselle ei ole aikaa eikä mahdollisuuksia. Oman työn reflektointiin ja kehittämiseen harvoin varataan erikseen työaika. Kehittäminen tapahtuukin usein erilaisten projektien avulla. Projektien yhtenä kompastuskivenä on kehittämistyön juurruttaminen perustyöhön. Mitä kauempana perustyöstä kehittäminen tapahtuu, sitä haasteellisempaa se on siirtää käytännön tasolle.

Omin Jaloin –työn ja siihen liittyvien kirjallisten tehtävien kehittämisessä etuna on, että työmuodon kehittäminen on aloitettu perustyössä. Kaikki menetelmää perustyössään käyttävät henkilöt ovat vahvasti sitoutuneet kehittämistyöhön ja mikä tärkeintä heillä on ollut siihen mahdollisuus ja esimiehen tuki. Kehittämisprosessin taustalla on edistävänä tekijänä ollut myös lastensuojelulain muutos (2008), jonka myötä kunnat ovat velvoitettuja tuottamaan ehkäisevän lastensuojelun palveluja. Omin Jaloin –menetelmän nimeäminen Lohjalla yhdeksi ehkäisevän lastensuojelun työmuodoksi juurrutti työn viimeistään osaksi Lohjan kaupungin peruspalvelujärjestelmää.

Tämä opinnäytetyöprosessi on ollut Omin Jaloin –menetelmän kannalta mielestäni erittäin tärkeä. Prosessin aikana nuorten kanssa työskentelyä ohjaavat kirjalliset tehtävät käsiteltiin huolellisesti. Niiden toimivuutta nuorten tulevaisuutta tukevien tekijöiden ja riskitekijöiden esiin tuojana pohdittiin työryhmän omien kokemusten kautta perusteellisesti. Prosessin aikana tehtäviä kehitettiin ja uudistettiin, jotta ne vastaisivat tarkoitustaan paremmin. Prosessin aikana syntyi myös aivan uusia tehtäviä, sekä uusia tapoja hyödyntää nuorten kanssa keskusteltaessa tehtävien avulla saatua tietoa.

Omin Jaloin –menetelmän pilotoinnin ja kehittämisen hyväksyminen KASTE-ohjelmaan osaksi Lapsen ääni -osahanketta on mahdollistanut työmuodon kehittämistyön jatkumisen. Hankkeen kautta opinnäytetyöprosessissa syntyneiden tehtävien kokonaisuudesta on voitu tuottaa työkirja sekä menetelmän käyttöön ottamiseksi koulutuskokonaisuus. Koulutuksessa paneudutaan tehtävien lisäksi menetelmän soveltamiseen organisaatiotasolla. Alkuperäisten tehtävien reflektointi ja kehittäminen ovat olleet merkittävä perusta Omin jaloin -menetelmän kehittämislle kokonaisuutena.

Yllättävää on ollut Omin Jaloin –tehtävien soveltuminen laaja-alaisesti nuorten parissa työskentelevien käyttöön. Alun perin tehtävät laadittiin ryhdittämään erityisnuorisotyössä toteutettavaa ehkäisevän lastensuojelun asiakastyötä. Nuorten elämäntilanteen kartoitus sisältyy kuitenkin useiden muidenkin ammattiryhmien työnkuvaan. kuten sosiaalityöntekijä, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja, nuorisotyöntekijä, erityisnuorisotyöntekijä, etsivän nuorisotyön tekijä, lastensuojelun sijaishuollon työntekijä ja niin edelleen.

Vertailllessani THL:n kouluterveyskyselyn 44 indikaattoria (Luopa ym. 2010). Omin Jaloin –tapaamisten kirjallisiin tehtäviin havaitsin jopa yllättäviä samankaltaisuuksia. Kehittäessämme tehtäviä, niihin liittyviä ohjeistuksia ja keskustelun tueksi tarkoitettuja kysymyksiä emme aktiivisesti käyttäneet mitään materiaalia kehittämistyön tukena. Kehittämistyö perustui työryhmän jäsenten kokemuksiin alkuperäisten tehtävien käytöstä asiakastyössä nuorten kanssa. Myöskään alkuperäisten tehtävien laatimisen yhteydessä ei käytetty kouluterveyskyselyä aktiivisesti lähteenä. Yhteneväisyyksiin saattaa kuitenkin olla selittävä tekijä se, että Lohjan kaupungissa kouluterveyskyselyyn on osallistuttu vuodesta 1997. Sekä alkuperäisten tehtävien laatijat että kehittämistyöryhmään osallistuneet erityisnuorisotyön työntekijät ovat työssään muuten hyödyntäneet kouluterveyskyselyn tuloksia, joten alitajuisesti ne ovat voineet vaikuttaa lopputulokseen.

Kouluterveyskyselyn 44 indikaattoreista 22 joko kysytään tai otetaan puheeksi Omin Jaloin -tehtävissä tai niihin liittyvissä keskusteluissa. 17 on sellaisia, joita ei suoraan kysytä, mutta joiden on mahdollista tulla ilmi keskustelun yhteydessä, mikäli nuori on aloitteellinen tuomaan asiaa esiin. Kouluun liittyvässä kes-

kustelussa nuori itse saattaa esimerkiksi ottaa esiin puutteita koulun fyysisissä työoloissa, opiskeluun liittyvää vaikeutta tai vuorovaikutuksen vaikeuksia opettajan kanssa. Ainoastaan viisi indikaattoria vaikutti sellaiselta, että niiden ilmeneminen Omin Jaloin –tapaamisissa tuntui epätodennäköiseltä. Yhtä lukuun ottamatta ne liittyivät terveysosaamiseen ja oppilas- ja opiskelijaterveydenhuoltoon.

Kouluterveystutkimusta pidetään valtakunnallisestikin luotettavana lähteenä nuorten elinolojen kuvaajana. Näin ollen yhteneväisyydet kouluterveystutkimuksen hyvinvoinnin indikaattoreiden kanssa tukevat mielestäni Omin Jaloin –tehtävien mahdollisuutta toimia riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden kartoittajana nuorten kanssa toteutettavassa asiakastyössä.

Nuorten kanssa työskenneltäessä syrjäytyminen ja sen uhka ovat hyvin eri asemassa kuin aikuisten kanssa työskenneltäessä. Kyseessä on ikäryhmä, jolla voidaan perustellusti olettaa olevan suurin osa elämästä vielä edessäpäin. Voimakkaiden fatalististen termien liittäminen heihin on hieman kyseenalaista. Voidaanko alaikäisestä sanoa, että hän on syrjäytynyt ja jos voidaan niin missä tilanteessa.

Alaikäisistä puhuttaessa voimakkailla määritelmillä on todettu olevan itseään toteuttavia ennusteita. Jos nuoren lähiverkko määrittelee tätä negatiivisin määrein, saattaa hän alkaa käyttäytyä sen mukaisesti. Nuori saattaa päättää olla edes yrittämättä, koska häntä pidetään valmiiksi jo ”toivottomana tapauksena”.

Nuorten kanssa työskenteleminen asettaa erityisiä haasteita työntekijälle. Nuorta ei voi kohdella enää kuin lasta, mutta häneltä ei myöskään voi odottaa samanlaista vastuullisuutta kuin aikuisilta. Omin Jaloin –menetelmän etu on, että siinä nuori saa mahdollisuuden tuottaa informaatiota omaan elämäänsä liittyen dialogissa aikuisen kanssa. Kirjalliset tehtävät mahdollistavat keskustelun perustumisen nuoren omiin näkemyksiin sen sijaan, että aikuiset olisivat aktiivisempia tiedon tuottajia nuoren elämäntilanteesta.

Nuoren valtaistumisen mahdollisuudet lisääntyvät hänen saadessa kokemuksen siitä, kuinka hän itse on vaikuttaja ja aktiivinen toimija omassa elämässään. Tällöin Omin Jaloin –menetelmä itsessään voi toimia voimavaroja vahvistavana interventiona. Työtä toteuttaessamme olemme saaneet kokemuksia siitä, kuinka nuoren elämässä on tapahtunut riskitekijöitä vähentävä käänne. Riskitekijöiden konkretisoituminen nuorelle itselle on saanut tämän tekemään toisenlaisia valintoja.

Huolimatta siitä, että painopiste työskentelyssä on nuorten kanssa tehtävässä työssä, ei menetelmän osuutta vanhemmuuden tukemisessa voi sivuuttaa. Parhaat edellytykset tukea vanhempia heidän kasvatustyössään on silloin, kun suojaavien tekijöiden painoarvo on suurempi kuin riskitekijöiden. Varhaisen tuen tarjoaja voi olla joku nuoria ja nuoruuteen liittyviä erityispiirteitä tunteva taho. Murrosikäisten vanhemmille on kuitenkin peruspalveluissa varsin niukasti tarjolla vuorovaikutteista tukea tilanteisiin, joissa pienillä korjausliikkeillä voidaan saavuttaa suuria tuloksia. Tukea on saatavilla vasta, kun tilanne on kärjistynyt sellaiseksi, että tarvitaan erityistason osaamista. Omin Jaloin –menetelmän avulla olemme kokeneet voivamme tukea vanhempia, kun nuoren tekemien tehtävien kautta nuoren ja hänen vanhempiansa yhteisen ymmärryksen alue lisääntyy.

Lohjalla Omin Jaloin –menetelmän toteuttaminen osana peruspalveluissa toteuttavaa ehkäisevää lastensuojelua on lisännyt erityisnuorisotyön ammatillista arvostusta monialaisessa viranomaisyhteistyössä. Menetelmän kautta erityisnuorisotyössä monialaisen viranomaisyhteistyön on koettu tiivistyneen ja sektoreiden välistä yhteistyötä estävien tekijöiden vähentyneen. Omin jaloin –menetelmässä toteutetun kartoituksen kautta nuorten ohjaaminen eteenpäin palvelujärjestelmässä yksilöllisten tarpeiden mukaisesti on koettu tulleen helpommaksi.

Valtion talouden tarkastusviraston mukaan pysyvästi työmarkkinoilta syrjäytynyt nuori aiheuttaa ennen 60 vuoden ikää yhteiskunnalle noin miljoonan euron kustannukset (Toiminnantarkastuskertomus 146/2007, 7;116). Erilaisille ehkäisevän työn muodoille on kuitenkin ollut haasteellista saada määrärahoja. Omin jaloin –menetelmän etu on sen kustannustehokkuus. Sitä varten ei tarvitse luo-

da uusia rakenteita. Menetelmän voi ottaa käyttöönsä periaatteessa kuka tahansa nuorten parissa asiakastyötä tekevä ammattilainen. Menetelmäkoulutukseen onkin osallistunut laaja-alaisesti nuorten parissa työskenteleviä ammattilaisia. Joulukuuhun 2010 mennessä koulutukseen on osallistunut 171 ammattilaista. Keväällä 2011 on tarkoitus toteuttaa vielä viisi 50 hengen koulutuskokouksia. Käytäntö on näin vahvistanut käsityksemme konkreettisten ehkäisevän työn menetelmien tarpeellisuudesta.

LÄHTEET

- Aalto, Mauri; Seppänen, Kati; Seppä Kaija-Liisa 2008. Alkoholien suurkuluttajan mini-interventiohoito. Teoksessa Teoriasta toimivaksi käytännöksi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:10.
- Arnkil, Tom Erik; Eriksson, Esa & Arnkil Robert 2003. Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Helsinki: STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Raportteja 253.
- Beck, Ulrich 1995. Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony; Lash, Scott 1995. Nykyajan jäljillä - refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 11 – 82.
- Forssén, Katja; Laine, Kaarina; Tähtinen, Juhani 2004. Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa Juhila, Kirsi; Forsberg, Hannele; Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 81-104.
- Giddens, Anthony 1995. Riski, luottamus, refleksiivisyys. Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony; Lash, Scott 1995. Nykyajan jäljillä - refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 249 - 292
- Heikkinen, Hannu L.T.; Rovio, Esa; Syrjälä Leena (toim.). 2007. Toiminnasta tietoon- Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Helne, Tuula 2004. Sisällä reunalla ulkona – kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Juhila, Kirsi; Forsberg, Hannele; Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 20 – 43.
- Hirvonen, Elna 2009. Nuorisotyö sosiaalisen asiantuntijuuden areenoilla. Teoksessa Raitakari, Suvi; Vironkangas Elina (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Jyväskylä: Nuorisotutkimusseura, julkaisu 96.
- Hyväri, Susanna 2001. Vallattomuudesta vastuuseen. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

- Järvikoski, Aila; Härkäpää, Kristiina 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.
- Kestilä, Laura 2008. Pathways to Health – Determinants of Health, Health Behaviour and Health Inequalities in Early Adulthood. Helsinki. Publications of the National Public Health Institute A 23/2008.
- Kivivuori, Janne 2008. Rikollisuuden syyt. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Kokko, Riitta Liisa 2006. Tulevaisuuden muistelu –Ennakointidialogit asiakkaiden kokemina. Helsinki: Stakes.
- Kotler, Philip 1999. Muuttuva markkinointi. Porvoo. WSOY.
- Luopa, Pauliina; Lommi, Anni; Kinnunen, Topi; Jokela, Jukka 2010. Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000 –luvulla. Kouluterveyskysely 200-2009. Helsinki: THL.
- Marttunen, Mauri 2010. Miten erottaa psyykkiset häiriöt murrosiän myrskyistä? Kouluterveyspäivät 2010. Tiivistelmät ja posterit. Helsinki. THL.
- Omin Jaloin –työryhmä: Blomqvist, Salminen, Arola, Hiltunen (toim.) 2010. Omin Jaloin –työkirja. Nummela. Oasis Media.
- Raitakari, Suvi 2004a. Sosiaalityön marginaalistasus – Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Juhila, Kirsi; Forsberg, Hannele; Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 44 - 80.
- Raitakari, Suvi 2004b. Nuoren elämäntaloudella: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Jokinen, Arja; Huttu, Laura; Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Tammer-Paino, 56 - 73.
- Salmi, Venla (toim.) 2009. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisirikollisuuskyselyiden tuloksia 1995-2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246. Helsinki. Hakapaino Oy.
- Takala, Mikko 1992. >>Kouluallergia>> - yksilön ja yhteiskunnan ongelma. Tampere: Tampereen yliopisto
- Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Toimintatarkastuskertomus 146 / 2007. DNRO 6/54/06 19.6.2007

ELEKTRONISET LÄHTEET.

Aalto-Setälä, Terhi; Marttunen, Mauri; Pelkonen, Mirjami 2003a. Nuorten päihdehäiriöt ja muut mielenterveyden häiriöt. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Kansanterveyslaitoksen verkkojulkaisu 2003. Viitattu 20.08.2010 [http://www.ktl.fi/ attachments/suomi/osastot/mao/ komorbiditeetti.pdf](http://www.ktl.fi/attachments/suomi/osastot/mao/komorbiditeetti.pdf). Tuloste tekijän hallussa.

Aalto-Setälä, Terhi; Marttunen, Mauri; Pelkonen, Mirjami 2003b. Nuorten päihdehäiriöiden varhaistunnistaminen. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Kansanterveyslaitoksen verkkojulkaisu 2003. Viitattu 27.08.2010. [http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/ohjeet _ja_ suositukset/paihdehairiot.pdf](http://www.ktl.fi/attachments/suomi/julkaisut/ohjeet_ja_suositukset/paihdehairiot.pdf). Tuloste tekijän hallussa.

Stakes 2007. Kouluterveyskyselyn valtakunnalliset muutokset 1996/97-2006/07. Viitattu 5.6.2008 <http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/28717B17-EB8D-4A31-9FF7-F167CD9234D3/0/kokomaa2007.ppt>. Tuloste tekijän hallussa.

Stakes 2006. Nuorten elinolot, koulutyö, terveys, ja terveystottumukset 1996-2005. Stakesin työpapereita sarja 25/2006. Viitattu 5.6. 2008 <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T25-2006-VERKKO.pdf>

LIITE 1: Omin Jaloin menetelmän asiakastyössä käytettävä tehtäväsarja

Opinnäytetyöni liitteenä esitetään kehitetty kymmenen tehtävää sisältävä kokonaisuus Omin Jaloin – menetelmässä käytettävistä kirjallisista tehtävistä. Tehtävistä on tuotettu työkirja, joka sisältää ohjeistuksen tehtävien tekemiseen nuorten kanssa. Työkirjaan on koottu lisäksi työtä ohjaavia periaatteita ja valmiita kysymyksiä keskustelua tukemaan ja edistämään. Työkirja on tarkoitettu nuorten parissa työskenteleville käytettäväksi suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden kartoittamiseen 13 – 17 -vuotiaiden nuorten elämästä.

Omin Jaloin – menetelmän tehtävät on tarkoitettu toteutettavaksi kokonaisuutena. Kokonaisuuden tarkoitus on tarkastella yksittäisiä tehtäviä vielä suhteessa toisiinsa, jolloin saadun informaation määrä on suurempi kuin mitä ne yksin tuottaisivat. Tehtävien irrottaminen toisistaan ja käyttäminen yksittäisiin tilannekartoituksiin jättää pois tämän mahdollisuuden. omin Jaloin – menetelmässä tarkoitus on kohdata nuori kokonaisuutena, eikä esimerkiksi yhdellä elämän osa-alueella ilmenneen oireilun perusteella.

Menetelmää tarjotaan siitä kiinnostuneille kaksipäiväisen koulutuskokonaisuuden kautta. Koulutuksen avulla pyritään helpottamaan työmuodon aloittamista sekä työntekijä, että organisaatiotasolla. Koulutus on rakennettu käytännönläheiseksi ja osallistujat saavat asiakastyöhön liittyen käytettäväksi valmiin sähköisen materiaalin. Lisätietoa menetelmästä saa Lohjan kaupungin erityisnuorisotyön yksiköstä.

PERUSTIETOLOMAKE

Nimi: _____

Osoite: _____

Puhelin: _____

Syntymäaika: _____

Huoltaja: _____

Osoite: _____

Puhelin: _____

Huoltaja: _____

Osoite: _____

Puhelin: _____

Lähettävä taho: _____

Syy: _____

Omin Jaloin –työntekijä: _____

Omin Jaloin –tapaamisissa esiin tulleista asioista saa keskustella muiden minun / lapseni kanssa työskentelevien tahojen kanssa.

Omin Jaloin –tehtäviäni saa säilyttää ja luovuttaa tilastointia ja tutkimusta varten. (Henkilöllisyys ei tule ilmi.)

Omin jaloin –tapaamisista laaditun yhteenvedon saa luovuttaa tapaamisiin ohjanneelle työntekijälle.

VUONNA 20_____

-vuotias

Ajokortti + auto

Missä asun?

Suhteet vanhempiin

Rikokset

Terveys

Seurustelu / parisuhde

Koulutus / työ

Raha-asiat

Kaveripiiri

Harrastukset

Päihteet

VAHVUDET JA KEHITTYMISSUUNNITELMANI

(nimi/pvm)

Alla oleviin asioihin liittyen	Tulevaisuuttani tukee	Kehitettävät asiat	Mistä ja millaista tukea tarvitsen
Perhe			
Rahankäyttö			
Koulu			
Kaverit			
Harrastukset ja vapaa-aika			
Seurustelu			
Terveys			
Päihteet			
Rikokset			

RAHANKÄYTTÖ

_____ (nimi/pvm)

	Saan rahaa/ rahall. hyötyä	Rahaa kuluu	Lisätiedot / Selite
Perhe / suku			
Koulu			
Kaverit			
Harrastukset ja vapaa-aika			
Seurustelu			
Terveys			
Päihteet			
Rikokset			

Onko sinulla

oma pankkitili?

Kyllä / Ei

käytössäsi pikapankkikortti tai VisaElectron?

Kyllä / Ei

Kuvaile millainen rahankäyttäjä olet: _____

Osaatko säästää? _____

Käytätkö rahaa hetken mielijohhteesta?

Kyllä / Ei

Lainaatko usein rahaa?

Kyllä / Ei

Keneltä? _____

Kenelle? _____

Onko joku sinulle velkaa? Kuinka paljon? _____

(nimi/pvm)

Perheeni on:

Perheeseeni kuuluvat:

Isäni / Isäpuoleni on:

Sisareni / sisarpuoleni on:

Äitini / äitipuoleni on:

Veljeni / velipuoleni on:

Perhe merkitsee minulle:

Vietän eniten aikaa perheeni kanssa kun:

Mukavinta perheessäni on:

Eniten riitaa tulee:

Yleisimmät riidan syyt:

Riidat sovitaan perheessämme:

Perheemme säännöt:

2/2

Perheenjäsenten kotiintuloajat:

Perheenjäsenten tehtävät:

Saan viikkorahaa / kuukausirahaa _____ euroa.
Rahan saantiin liittyviä velvoitteita:

Olen ollut töissä:

Paras lapsuusmuistoni:

Arvostan perheessäni:

Asioita, joita haluaisin viedä nykyisestä perheestäni tulevaisuuteen:

Perheeni tukee minua tulevaisuuden suunnitelmissani seuraavasti:

Kehittäisin perheessäni:

(nimi/pvm)

1. Syötkö päivittäin aamupalan? Kyllä / Ei
2. Syötkö päivittäin kouluruuan? Kyllä / Ei
3. Syötkö päivittäin kotona / perheen kanssa? Kyllä / Ei
4. Nukutko mielestäsi riittävästi? Paljonko? _____ Kyllä / Ei
5. Mihin aikaan menet nukkumaan? Arkisin: klo_____ Viikonloppuisin: klo_____
6. Liikutko päivittäin? Kyllä / Ei
Hyötyliikunta_____ Omatoimi_____ Ohjattu_____
7. Oletko tyytyväinen koulumenestykseesi? Kyllä / Ei
8. Onko sinulla luvallisia / luvattomia poissaoloja koulusta? Kyllä / Ei
9. Oletko tyytyväinen ihmissuhteisiisi? Kyllä / Ei
Kaveri-_____ Perhe-_____ Seurustelu-_____
10. Kiusataanko/nimitellääänkö sinua koulussa? Kyllä / Ei
11. Kiusataanko/nimitellääänkö sinua vapaa-aikana? Kyllä / Ei
12. Oletko kokenut ruumiillista / henkistä väkivaltaa? Kyllä / Ei
13. Oletko huolissasi jonkun läheisesi päihteidenkäytöstä? Kyllä / Ei
14. Tunnetko olevasi yksinäinen? Kyllä / Ei
15. Onko sinulla epäilty / todettu keskittymisvaikeuksia, kuten adhd? Kyllä / Ei
16. Onko sinulla oppimiseen liittyviä vaikeuksia, kuten lukihäiriö ym.? Kyllä / Ei
17. Onko sinulla epäilty / todettu / koetko olevasi masentunut? Kyllä / Ei
18. Onko sinulla epäilty / todettu / koetko olevasi ahdistunut? Kyllä / Ei
19. Onko sinulla epäilty / todettu jokin käytöshäiriö? Kyllä / Ei
20. Koetko olevasi aggressiivinen? Kyllä / Ei
21. Millaiseksi koet terveydentilasi?_____
22. Onko sinulla pelkoja? Kyllä / Ei
23. Onko sinulla huoli jostain läheisestäsi? Kyllä / Ei

24. Oletko kohdannut elämässäsi yhden tai useampia kriisejä? Kyllä / Ei
25. Saitko kriiseihin apua? Mistä? _____ Kyllä / Ei
26. Onko sinulla hoitokontakteja? Mitä? _____ Kyllä / Ei
27. Onko näössäsi ongelmia? Kyllä / Ei
28. Onko kuullossasi ongelmia? Kyllä / Ei
29. Onko sinulla allergioita / sairauksia? Kyllä / Ei
30. Onko suvussasi perinnöllisiä sairauksia, jotka sinun tulisi huomioida? Kyllä / Ei
31. Oletko tapaturma-altis? Kyllä / Ei
32. Onko sinulla säännöllinen lääkitys (myös e-pillerit)? Kyllä / Ei
33. Haluaisitko tietoa seksiin / seksuaalisuuteen liittyvistä asioista? Kyllä / Ei
34. Haluatko lisää tietoa ehkäisyä koskevista asioista? Kyllä / Ei
35. Millaisia keinoja sinulla on purkaa erilaisia tunteita?
-
36. Onko sinulla joku aikuinen, jonka kanssa voit puhua kaikesta? Kyllä / Ei
37. Onko sinulla huoli jostain, mistä et ole puhunut kenellekään? Kyllä / Ei
38. Onko sinulla ollut pelkoa terveyteen / sairauteen liittyen? Kyllä / Ei

YMPYRÖI SEURAAVISTA TARVITTAVAT

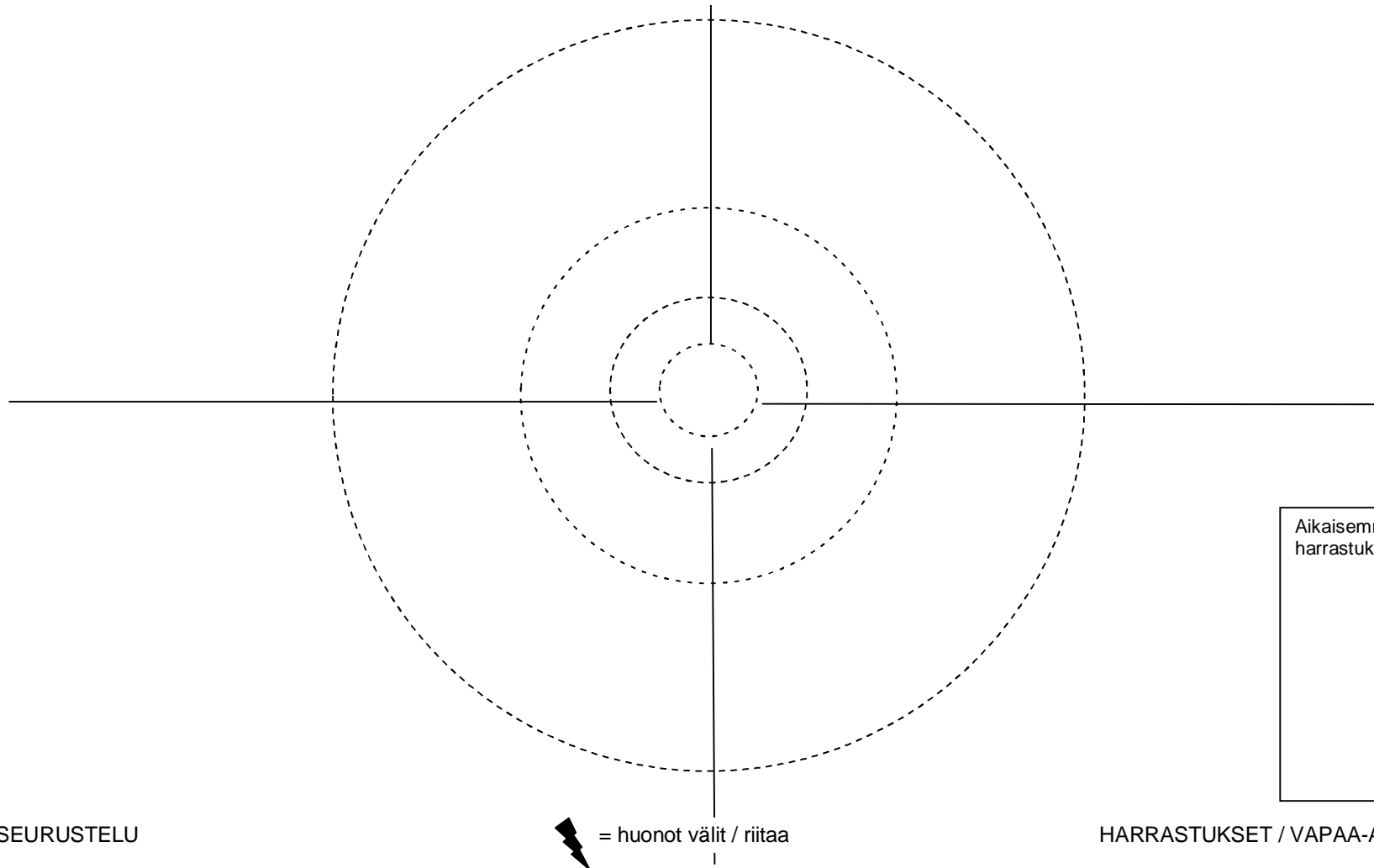
39. Millaisia tunteita olet kokenut viimeisen viikon aikana?
 väsynyt, kiukkuinen, iloinen, onnellinen, surullinen, ahdistunut, huolestunut,
 tyytyväinen, ylpeä, muu tunne: _____
40. Onko sinulla säännöllisesti:
 päänsärkyä, vatsakipuja, nivelkipuja, selkä-/hartiakipuja, niskakipuja, huimausta,
 oksentelua, väsymystä, unettomuutta / nukahtamisvaikeuksia, pelon tunnetta, it-
 setuhoisia ajatuksia, syömishäiriöitä, iho-ongelmia

(nimi/pvm)

KOULU

KAVERIT

SOSIAALISET TOIMINTAYMPÄRISTÖT

Aikaisemmat harrastukset:

SEURUSTELU

HARRASTUKSET / VAPAA-AIKA

Tämän koulu- ja opiskeluterveydenhuollon kyselyn tavoitteena on arvioida mahdollista päih- teiden käyttöäsi. Terveystarkastaja keskustelee luottamuksellisesti päihdemittarin tuloksesta kanssasi terveystarkastuksen yhteydessä. Luottamuksellisuus tarkoittaa terveydenhuoltovi- ranomaisten (terveydenhoitaja, lääkäri jne.) ammattiin kuuluvaa vaitiolovelvollisuutta.

Tässä kyselyssä päihteillä tarkoitetaan alkoholia, huumausaineita, liuotinaineita (imppaaminen), lääkkeitä ja muita aineita, joita käytetään päihtymistarkoituksessa. Myös tupakka riippuvuutta aiheuttavana aineena luetaan päihteisiin kuuluvaksi.

Ympäroi vaihtoehdot, jotka kuvaavat sinun päihteiden käyttöäsi viimeisen vuoden ai- kana.

1. Tupakoitko tai käytätkö nuuskaa?

0. En

1. Tupakoin (käytän nuuskaa) satunnaisesti

2. Tupakoin (käytän nuuskaa) päivittäin

Minkä ikäisenä aloitit tupakoinnin? _____

2. Oletko kokeillut tai käyttänyt päihteitä viimeisen vuoden aikana?

0. En

1. Alkoholia

4. Lääkkeitä, että saisin "pään sekaisin"

4. Liuotinaineita (imppaaminen)

4. Huumausaineita, mitä _____

4. Jotain muita päihteitä, mitä _____

5. Alkoholia ja edellä mainittuja aineita samaan aikaan (sekakäyttö)

Minkä ikäisenä kokeilit ensikerran? _____

Seuraavassa kysymyksessä alkoholiannoksella tarkoitetaan:

pullo (0,33 l) keskiolutta tai siideriä tai reilu puoli lasia (12 cl) mietoa viiniä tai vajaa puoli lasia (8 cl) väkevää viiniä tai vajaa neljännes lasia (4 cl) viinaa

Esimerkkejä:

0,5 l siideriä tai keskiolutta on 1,5 annosta

0,3 l pullo A-olutta on 1,5 annosta

3/4 litran pullo mietoa viiniä on 6 annosta

0,5 l pullo viinaa on 13 annosta

1 "six-pack" keskiolutta (0,33 l x 6) 6 annosta

Jos vastasit edelliseen kysymykseen "En", voit siirtyä kysymykseen 14.

3. Kuinka usein olet kokeillut tai käyttänyt muita päihteitä kuin tupakkaa viimeisen vuoden aikana?

1. 1–3 kertaa

2. 4–6 kertaa

3. Noin kerran kuukaudessa

4. Pari kertaa kuukaudessa

5. Kerran viikossa tai useammin

Milloin käytit viimeksi ja mitä _____

4. Kuinka monta annosta alkoholia juot yleensä niinä päivinä, jolloin käytät alkoholia?

0. En käytä alkoholia

1. 1–2 annosta

2. 3–4 annosta

3. 5–6 annosta

4. 7 annosta tai enemmän, montako _____

5. Oletko myöhästynyt, lähtenyt kesken päivän tai jäänyt pois koulusta päihteiden käyttösi takia?

- 0. En koskaan
- 1. Kerran
- 3. 2–3 kertaa
- 4. 4 kertaa tai useammin

6. Oletko toiminut päihtyneenä seuraavilla tavoilla? (Yksi tai useampi rengastus)

- d. Olen satuttanut itseäni.
- d. Olen satuttanut toista.
- d. Olen ollut autossa, jota on ajanut päihtynyt.
- d. Olen ajanut itse päihtyneenä ajoneuvoa.
- d. Olen rikkonut omaisuutta tai varastanut.
- d. Olen ollut seksisuhteessa, jota olen katunut jälkeenpäin.
- a. En ole joutunut mihinkään vaikeuksiin.

Jos et ole joutunut vaikeuksiin, voit siirtyä kysymykseen 8.

7. Kuinka usein olet toiminut edellä mainitulla tavalla?

- 1. Kerran
- 2. Kahdesti
- 4. Useammin

8. Kuinka usein päihtymisen jälkeen olet unohtanut, mitä teit tai mitä tapahtui? ("Menikö muisti?")

- 0. En kertaakaan
- 1. Kerran
- 3. Useammin

9. Oletko "sammunut"?

- 0. En kertaakaan
- 1. Kerran
- 4. Useammin

10. Miksi käytät päihteitä?

- a. Seuran vuoksi kavereiden kanssa
 - a. Hauskanpitoon
 - c. Rentoutumiseen
 - d. Helpottaakseni pahaa oloa
 - d. Humalan vuoksi tai saadakseni "päätäni sekaisin"
 - a. Jonkin muun syyn takia, minkä
-

11. Millaiseksi arvioit oman päihteiden käyttösi?

12. Onko joku läheisesi tai ystäväsi ollut huolissaan päihteiden käytöstäsi tai ehdottanut, että vähentäisit sitä?

- a. Ei
- b. Keskusteltu kerran
- d. Keskusteltu useita kertoja

13. Tietävätkö vanhempasi, että käytät päihteitä?

- a. Kyllä
- b. Kyllä, mutta eivät tiedä kuinka paljon käytän.
- b. Eivät

14. Kuuluuko lähiystäväpiiriisi joku, joka on kokeillut huumausaineita?

- a. Ei
- b. Yksi henkilö
- c. 2–5 henkilöä
- d. Useampi kuin 5 henkilöä

15. Miten vaikeaksi tai helpoksi arvioit nuorten mahdollisuudet hankkia huumausaineita paikkakunnallasi?

- a. Vaikeaksi
- b. En osaa sanoa
- d. Helpoksi

16. Mitä olet keskustellut vanhempiesi kanssa nuorten päihteiden käytöstä?

17. Mitä mieltä yleensä olet ikäistesi nuorten päihteiden käytöstä?

KIITOS VASTAUKSESTASI!

Copyright © marjatta.pirskanen@kuopio.fi

Taulukko 1. Nuorten päihdemittarin pisteet, neljä huolen tasoa ja interventiosuositukset

Pisteet		Kuvaus nuoren päihteyden käytöstä	Huolen vyöhykkeen ja yhteistyön tarpeen määrittäminen	Interventiosuositukset
Alkoholi ja tupakka ¹⁾	Muut päihteet ²⁾			
0 – 3 p.	0 p.	Raitis nuori tai satunnainen kokeilu	Ei huolta	Voimavaroja vahvistava interventio - Myönteinen palaute raittiudesta tai satunnaisista kokeiluista - Keskustelu selviämiskeinoista tilanteissa, joissa päihteitä saatetaan tarjota ja alkoholin kohtuunnoksista sekä tilanneraittiudesta.
4 – 6 p.	1 – 5 p.	Toistuva käyttö	Lievä huoli, luottamus terveydenhuollon neuvonnan riittävyteen hyvä	Preventiivinen mini-interventio - Terveydenhoitajan ja tarvittaessa lääkärin varhainen puheeksi ottaminen riittää - Empaattinen, samalla kuitenkin jämäkkä tilanteen pohdinta nuoren kanssa - Nuoren oma arvio tilanteesta, keskustelu esim. joukkoharhasta - Rohkaistaan nuorta arvioimaan / muuttamaan käyttäytymistään - Sovitaan nuoren kanssa tilanteen kontrollointi 1 – 4 kuukauden kuluttua
7 – 9 p. 14–15- vuotiaat 7–12 p. 16–18- vuotiaat	6 p.	Riskikäyttö, johon voi liittyä haitallisia seuraamuksia ja toleranssin kasvun vaara 10 pistettä - aikuisten alkoholin suurkulutuksen raja ylittynyt tai useita haitallisia seurauksia	Tuntuva huoli, ns. huolen harmaa vyöhyke, joka määrittyy iän ja tilanearvion mukaan. Tunne terveydenhuollon auttamiskeinojen puutteellisuudesta ja yhteistyökumppaneiden avun tarpeesta herää. Myös ristiriitainen tunne yhteydenoton tarpeesta vanhempiin ja ilmoitusvelvollisuudesta suhteessa vaihtoehtoisuuteen herää.	Mini-interventio (edellisten lisäksi) - Terveydenhoitajan ja tarvittaessa lääkärin huolen ilmaiseminen, rakentava kommentointi tilanteesta, neuvonta, motivointi - Keskustelu nuoren omasta arvioista, vastuusta ja muutoshalukkuudesta - Tarvittaessa hoidon tarpeen arviointi ja seuranta (koulu- tai omalääkäri, päihdepysäkki tms. oman kunnan sovitut hoitotahot) - Kirjallinen materiaali neuvonnan tueksi. - Yhteistyön tiivistäminen oppilashuoltotyöryhmän kanssa, koulunkäynnin ja poissaolojen seuranta jne. - Tarvittaessa yhteys kotiin nuoren luvalla, perustellaan vanhempien vastuuta alaikäisen lapsen asioissa Jos nuori ei sitoudu muutokseen tai hoitoon, perustellaan tilanteen vakavuus ja työntekijän lain mukainen velvollisuus neuvotella lastensuojeluviranomaisten kanssa.
≥ 10 14–15- vuotiaat ≥ 13 16–18- vuotiaat	≥ 7 p.	Vaarallinen suurkulutus - käyttöön liittyy vakavia riskejä, jotka vaarantavat nuoren terveyttä ja kehitystä	Vakava huoli, huolta on paljon ja jatkuvasti, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon omat keinot loppumassa, lisävoimavaroja saatava hoitoprosessiin.	Tarvittavan hoidon järjestäminen - Edellisten toimenpiteiden lisäksi lääkärin arvio ja nuoren ohjaus tarvittavaan hoitoon - Sovitaan yhteydenpidosta kodin ja lastensuojelun kanssa, lastensuojeluilmoitus (ellei hoitava taho tee) - Seuranta - Toiminnan perustelu nuorelle huolellisesti, koska hän todennäköisesti kieltää tilanteen vakavuuden.

¹⁾ Kysymysten 1–9 pisteet lasketaan yhteen ²⁾ Kysymysten 2 ja 3 pisteet lasketaan erikseen yhteen

Copyright © marjatta.pirskanen@kuopio.fi

(nimi/pvm)

	Olen tehnyt / ollut osallisena	Olen nähnyt	Olen ollut uhrina	Korvauks. / sakot sovittelu, tuomio	Lisätiedot, selite
Näpistys, petos					
Varkaus, varastetun tavaran kätkeminen					
Alkoholin hallussapito					
Päihteiden käyttö					
Päihteiden myyminen alaikäiselle					
Päihteiden välittäminen (alkoholi, tupakka)					
Huumausainerikokset					
Ilkivalta, häiritsevä käyttäytyminen					
Vahingonteko, töhriminen, rikkominen					

	Olen tehnyt / ollut osallisena	Olen nähnyt	Olen ollut uhrina	Korvauks. / sakot sovittelu, tuomio	Lisätiedot, selite
Piratismi: laitton lataaminen, ostaminen, myyminen					
Maksuvälinepetos					
Seksuaalinen väkivalta / häirintä					
Pahoinpitely: lyöminen, potkiminen, tappeluun osallistuminen					
Henkinen väkivalta: kiusaaminen, kunnianloukkaus					
Laitton uhkaus, kiristäminen, pakottaminen					
Perhe / lähisuhdeväkivalta					
Liikenneturvallisuuden rikkominen, ajaminen ilman kypärää, kortitta, ylinopeutta, kyydinyt / ollut kyydissä					
Päihtyneenä ajaminen, ajoneuvon luovuttaminen päihtyneelle					

ARVO PELI

_____ (nimi/pvm)

- Ota 25 tyhjää lappua, voit jakaa ne valmiiksi 5 kpl nippuihin.
- Nimeä ja kirjoita lapuille seuraavat asiat:

5 esinettä tai tavaraa, joita ilman et voi tulla toimeen.

5 ominaisuutta, luonteenpiirrettä tai taitoa, joita itsessäsi arvostat eniten TAI jossa haluaisit kehittyä.

5 ihmistä, joiden haluaisit aina olevan mukana omassa elämässäsi.

5 arvoa, joita pidät itsellesi tärkeimpinä.

5 unelmaa, jotka voivat liittyä joko tähän hetkeen tai tulevaisuuteen.

Tämän jälkeen

- nopealla tempolla ota viisi **VÄHITEN TÄRKEÄÄ** pois.
- Älä mieti, vaan esimerkiksi hitaasti kolmeen laskiessa otat viisi pois.
- **Toista** kunnes jäljelle jää VIISI LAPPUA.

Keskustele Omin Jaloin työntekijän (ja huoltajiesi) kanssa niistä viidestä jäljelle jääneestä.

Kirjatkaa tähän mitä luki niissä viidessä lapussa jotka jäivät pöydälle
→ **Viisi tärkeintä asiaa.**

→ Ne ovat SINUN VOIMAVAROJAS! ja niistä sinun kannattaa pitää kiinni.

Mitä oli kirjoitettu niihin viiteen lappuun jotka otettiin viimeisenä pois?

HUOLIMATO HUOLTAJIEN TAPAAMISEEN

_____ (nimi/pvm)

	Ei huolta	Suuri huoli
Perhe		
Koulu		
Kaverit		
Harrastukset ja vapaa-aika		
Seurustelu		
Terveys		
Päihteet		
Rikkeet		
Rahankäyttö		
Sovitut toimenpiteet:		

Valitse itsellesi jokin näistä merkeistä:

